

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

**Odraz klasických geopolitických koncepcí v
reakcích na rusko-ukrajinský konflikt**

MAGISTERSKÁ DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autor:	Bc. Dominik Holický
Studijní program:	Učitelství geografie pro SŠ
Forma studia:	Prezenční
Vedoucí práce:	RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.
Termín odevzdání práce:	2023

Bibliografický záznam

Autor (osobní číslo): Bc. Dominik Holický (R21964)

Studijní program: Učitelství geografie pro SŠ

Název práce: Odraz klasických geopolitických koncepcí v reakcích na rusko-ukrajinský konflikt

Title of thesis: Reflection of the Classical Geopolitical Concepts in the Reactions to the Russia-Ukrainian Conflict

Vedoucí práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.

Rozsah práce: 120 stran

Abstrakt: Tato práce se zabývá odrazem klasických geopolitických koncepcí v reakcích na současný rusko-ukrajinský konflikt. Analyzovány jsou zde především aktivní kroky a rétorika politických představitelů Ruské federace a států, které jsou obvykle označovány pod souhrnným pojmem Západ. Sledované reakce jsou srovnány se základními body vybraných klasických geopolitických koncepcí a doplněny o kulturně-historický kontext. Práce čerpá z původních teoretických prací geopolitických teoretiků, a také z médií, oficiálních zdrojů i sociálních sítí.

Klíčová slova: klasické geopolitické koncepce, rusko-ukrajinský konflikt, válka na Ukrajině, reakce, geopolitika, Mackinder, Spykman

Abstract: The thesis deals with the topic of classical geopolitics and its reflection on the reactions to the contemporary Russia-Ukraine conflict. It mainly analyses rhetoric and active measures taken by political representatives of the Russian Federation and the so-called West. The observed reactions are later compared with the main points of the selected classical geopolitical theories and supplemented with a cultural-historical context. The thesis uses the original works of geopolitical theorists and also public media, and official sources, including social media.

Keywords: classical geopolitics, Russian-Ukraine conflict, Ukrainian war, reactions, geopolitics, Mackinder, Spykman

Prohlášení: Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracoval samostatně za použití citované literatury, pramenů a zdrojů.

V Olomouci 13. 4. 2023

Podpis:

Poděkování

Tímto bych chtěl mnohokrát poděkovat zejména vedoucímu mé práce panu doktoru Fňukalovi, za jeho vedení, veškerou pomoc, dobré rady, kritiku i čas, který mi věnoval. Dále velký dík patří i mé rodině, která mě v průběhu mého studia nesmírně podporovala a bez níž by tato práce nevznikla. Nikdy na tuto podporu nezapomenu.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Dominik HOLICKÝ
Osobní číslo: R21964
Studijní program: N0114A330001 Učitelství geografie pro střední školy
Téma práce: Odraz klasických geopolitických koncepcí v reakcích na rusko-ukrajinský konflikt
Zadávající katedra: Katedra geografie

Zásady pro vypracování

Práce se bude zabývat odrazem klasických geopolitických koncepcí ve vnímání a interpretaci rusko-ukrajinského konfliktu, resp. rusko-ukrajinské války. Autor zmapuje důležitá veřejná prohlášení západních i ruských politiků ke konfliktu, porovná je s převažujícím tónem veřejného diskursu (sociální sítě, žurnalisté) a identifikuje v nich odkazy nebo interpretace odpovídající klasickým geopolitickým teoriím. Cílem práce nebude objasnění příčin a dynamiky samotného konfliktu, ale posouzení toho, do jaké míry akcentují jak politici, tak veřejnost klasické geopolitické teorie k vysvětlení současného konfliktu.

Rozsah pracovní zprávy: cca 18 000 slov
Rozsah grafických prací: podle potřeb zadání
Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam doporučené literatury:

Práce využije zejména dostupné učebnice politické geografie, zejména americké a ruské (dele "klasiků" také práce Dugina). Dále publikace věnované historii Ukrajiny. Jako doplňkový materiál bude sloužit soubor prací věnovaných politické geografii a geopolitice od Roberta Ištoka a dostupné odborné články. Bibliografie vhodné literatury bude vypracována v rámci předmětu Diplomová práce z geografie 1.

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Miloš Fňukal, Ph.D.
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: 25. ledna 2022
Termín odevzdání diplomové práce: 30. dubna 2023

LS.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

prof. RNDr. Marián Halás, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 25. ledna 2022

Obsah

1	Úvod a cíle práce.....	9
1.1	Hypotéza.....	10
1.2	Metodika.....	11
1.3	Prameny, materiály a zdroje dat	12
2	Geopolitika a klasické geopolitické koncepce	15
2.1	Teoretický rámec geopolitiky a definice	15
2.2	Vybrané geopolitické koncepce a vývoj geopolitického myšlení	18
2.2.1	Geopolitická koncepce Nicholase Spykmana	19
2.2.2	Geopolitická koncepce Halforda J. Mackindera	28
2.2.3	Další anglosaské geopolitické koncepce.....	38
3	Ruský historicko-kulturní kontext a geopolitika.....	49
3.1	Historicko-kulturní kontext	49
3.2	Ruská geopolitika	55
3.2.1	Neoeurasianismus a civilizacionismus.....	55
3.2.2	Ruský svět	58
3.2.3	Multipolární svět	60
3.2.4	Západnictví.....	62
4	Historický kontext rusko-ukrajinského a protizápadního konfliktu.....	64
4.1	Vztahy Sovětského svazu/Ruské federace a Západu	64
4.2	Vztahy Ruské federace a Ukrajiny	70
5	Současné reakce na rusko-ukrajinský konflikt.....	74
5.1	Reakce z perspektivy Západu	74
5.2	Reakce z ruské strany	81
5.3	Čínský exkurz.....	93
6	Reflexe geopolitických koncepcí	96
6.1	Reflexe geopolitických koncepcí v ruském přístupu.....	96

6.2	Reflexe geopolitických koncepcí v přístupu Západu	100
7	Závěr.....	105
8	Summary	108
9	Seznam zkratek	109
10	Bibliografie a další zdroje	110

1 Úvod a cíle práce

Cílem této diplomové práce je zhodnotit vliv a odraz klasických geopolitických koncepcí z období 20. století na reakce vůči v současnosti probíhajícímu rusko-ukrajinskému konfliktu. Tato válka má v evropském i v globálním měřítku velký význam. Obzvláště v kontextu historie a geopolitiky Evropy se jedná o zásadní zlom a takřka bezprecedentní narušení období bez válečného konfliktu, které trvalo od konce druhé světové války. Výjimkou snad může být jen válka v Jugoslávii.¹ Ukrajinský konflikt je regulérní válkou mezi dvěma evropskými státy, přičemž jeden z nich může být označován za světovou velmoc. Použití slova „válka“ však ruská strana odmítá a používá označení „speciální vojenská operace“.² Jedná se tedy o zásadní událost, která se i v době psaní této práce neustále dynamicky vyvíjí a ve velmi velké míře ovlivňuje jak evropskou, tak i globální politiku. Tato diplomová práce si nedává za cíl vysvětlit konflikt jako takový, chce ale podrobit analýze reakce i kroky uskutečněné vybranými politickými a mediálními subjekty, a také oficiální i neoficiální vyjádření čelních představitelů vlád jednotlivých států. Zkoumány jsou v kontextu historického vývoje, jak v Evropě, tak i v transatlantickém prostoru s ohledem na bezpečnostní strategie a geopolitiku v období takzvané studené války.³ Právě toto období nepřímého konfliktu a soutěžení mezi Sovětským svazem a Spojenými státy, by mělo mít nejzásadnější vliv na současné reakce, jak Ruské federace a Spojených států, tak i dalších, především evropských států. Vliv strategií a politiky z období studené války na současnost je opodstatněný relativní časovou blízkostí a dále i lokalizací současného konfliktu. Evropa totiž byla zcela zásadním místem styku zájmů mezi SSSR a USA (a jejich spojenci).⁴ Paradoxně však v tomto prostoru nedošlo k žádným výraznějším konfliktům, vyjímaje občanskou válku v Řecku a zásahy sovětské moci do zemí východního bloku.

Základní otázka, která by měla být touto studií zodpovězena, tedy je: byly a jsou reakce na rusko-ukrajinský konflikt ovlivněny klasickými geopolitickými koncepcemi? Pro

¹ Podstata tohoto konfliktu však stála na etnicko-politické nesoudržnosti rozpadající se federace. Byť etnické problémy na Ukrajině také figurují mezi oficiálními důvody konfliktu, nedomnívám se, že samotná podstata je stejná.

² Od prvního projevu prezidenta Putina ohlašujícího invazi na území Ukrajiny: Address by the President of the Russian Federation (February 24, 2022). *President of Russia* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>.

³ Jedná se o velmocenské soupeření Spojených států amerických a Sovětského svazu. Podle většiny autorů je vymezeno obvykle od druhé poloviny 40. let 20. století do počátků 90. let, ale názory historiků se liší v tom, jaká konkrétní událost byla počátkem tohoto konfliktu, případně i koncem.

⁴ Spojenci jsou myšleny zejména státy západní Evropy patřící do struktur NATO.

podrobnější analýzu daného tématu by však bylo vhodné, zodpovědět podotázky, které doplní širší obraz. První z podotázek tedy je: jak se tento vliv projevuje, tedy jaké formy nabývá, případně v jaké modifikaci se uplatňuje v konkrétních reakcích? Druhá podotázka je: do jaké míry jsou tyto koncepce v současnosti aktuální? Dílčí odpovědi by měly vést k lepšímu pochopení a doplnění základní otázky, která je klíčová pro tuto práci.

Struktura je tedy následující:

- **Základní otázka:** Byly a jsou reakce na rusko-ukrajinský konflikt ovlivněny klasickými geopolitickými koncepcemi?
 - o **Podotázka 1:** Jak se tento vliv prakticky projevuje?
 - o **Podotázka 2:** Do jaké míry jsou tyto koncepce aktuální?

1.1 Hypotéza

Hypotéza, se kterou k této práci přistupujeme, staví na myšlence, že klasické geopolitické koncepce měly a mají svůj nezanedbatelný podíl na reakcích na rusko-ukrajinský konflikt. Vycházíme-li z předpokladu, že studenoválečná geopolitika je časově stále blízká současnosti, a že některé podmínky jejího vzniku jsou stále platné, byť možná v modifikované podobě, pak můžeme opravdu považovat vliv klasických koncepcí za relevantní i v aktuálním dění.

Jak už však bylo výše zmíněno, *podotázka 1* se snaží zodpovědět, do jaké míry byly podmínky a samotné koncepce modifikovány v současném světě a konkrétně v námi sledovaném konfliktu. Poměr politických sil ve světě se totiž od konce 80. let výrazně proměnil, a proto by bylo nelogické, kdyby k žádným proměnám geopolitických přístupů nedošlo. Můžeme však předpokládat, že nedošlo k tak výrazné proměně, aby se vytratily základní koncepce a tedy, že by došlo k jejich výměně za koncepce zcela jiné.

V opozici vůči hypotéze tedy stojí tvrzení, že klasické geopolitické koncepce nemají podíl na reakcích na rusko-ukrajinský konflikt, nebo že jejich podíl je zanedbatelného měřítko. Pokud bychom vycházeli z tohoto hlediska, pak by předpoklad byl takový, že došlo ke zcela zásadní proměně světové geopolitiky. Taková změna by však měla být doprovázena i výraznými politickými proměnami, a to ať už vnitřními, v rámci největších globálních aktérů, nebo vnějšími, tedy v rámci vzájemných vztahů. Rozpadem Sovětského svazu došlo nepopíratelně k velké vnitřní přeměně jak současné

Ruské federace, tak i východní Evropy. Domnívám se však, že vzhledem k zahraniční politice Ruska, zejména v desátých letech 21. století, nedošlo k tak výrazné změně vzájemné percepce největších globálních aktérů, zejména pak ze strany Spojených států amerických.⁵

Rusko-ukrajinský konflikt se zdá být jako velmi vhodná ukázka toho, jestli jsou klasické geopolitické koncepce stále platné, neboť se jedná o konflikt ohrožující jak zájmy Ruské federace, tak i Spojených států, umocněný svým geografickým umístěním do evropského prostoru v přímém sousedství s Evropskou unií a spojenců USA v rámci NATO (*North Atlantic Treaty Organization*).

1.2 Metodika

Hlavním cílem této práce je analyzovat vliv klasických geopolitických koncepcí na hodnocení rusko-ukrajinského konfliktu. Základem je vytvoření klíčových bodů, které popisují a naplňují základní principy jednotlivých koncepcí a teorií. Tyto klíčové body by měly být jednoduše definovány tak, aby bylo možné ověřit jejich případné naplnění, či jejich „odraz“ ve sledovaných reakcích. Na základě jejich shody či neshody s realitou bude hodnocena jejich relevantnost i praktické promítnutí se do praxe. Je nutné poznamenat, že není možné dosáhnout nezpochybnitelné exaktnosti, jelikož se pracuje s myšlenkovými konstrukty, a proto mohou být výsledky ovlivněny subjektivním vnímáním autora.

Velmi důležitou součástí této analýzy je i volba a výběr sledovaných reakcí a také aktérů. Prvně by měli být vymezeni hlavní aktéři, jejichž aktivita bude hodnocena. Zcela evidentně mezi ně bude patřit Ruská federace (RF), která je v konfliktu přímo angažována a zároveň patří mezi globální mocnosti, jak už díky svému jadernému arzenálu, nebo stálým členstvím v Bezpečnostní radě OSN.⁶ Dalším významným aktérem, který se podílí na utváření geopolitiky, jsou tradičně Spojené státy americké. Jejich spojenectví v rámci NATO je zapojuje do tohoto konfliktu, který probíhá na

⁵ Ke změně percepce však výrazněji mohlo dojít ze strany Čínské lidové republiky, která se v posledních dekádách ekonomicky prosadila jako globální mocnost a u níž je třeba reflektovat vztahy s Ruskou federací i Spojenými státy. Právě růst čínské moci může mít výrazný dopad na proměnu světové geopolitiky.

⁶ Podle *Federation of American Scientist* má Ruská federace k roku 2022 nejvíce jednotlivých jaderných hlavic na světě: Status of World Nuclear Forces: Who owns the world's nukes? *Federation of American Scientists* [online]. [cit. 2022-10-31]. Dostupné z: <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/>. Členství v Bezpečnostní radě OSN: Current Members: Permanent and non-permanent members. *United Nations: UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL* [online]. [cit. 2022-10-31]. Dostupné z: <https://www.un.org/securitycouncil/content/current-members>.

východní hranici organizace. Zcela neodmyslitelně sem patří i evropské státy NATO a státy patřící do Evropské unie, které v mnoha aspektech přikročily k jednotnému postupu proti Rusku. V rámci práce bude používán pojem „Západ“, který by měl být zastřešující pro všechny státy EU, NATO a další spojence, jež jsou tradičně propojeni kulturně-politickými hodnotami. V neposlední řadě budou v menším exkurzu sledovány i reakce Čínské lidové republiky, která svou velmocenskou pozicí ovlivňuje ostatní globální aktéry.⁷

Co se týká analyzovaných reakcí, ty nabývají nejrůznějších forem. Pro tuto práci byly použity praktické politické kroky, stranou však nezůstávají ani vyjádření čelných představitelů jednotlivých států a státních i jiných médií.

K samotné analýze je přistoupeno tak, že ke klíčovým charakteristickým bodům klasických geopolitických koncepcí jsou přiřazeny reakce vybraných aktérů, které by tyto body měly naplňovat. Je také přihlédnuto k tomu, jestli došlo pouze k modifikaci klasické koncepce, nebo jestli se jedná o zcela rozdílný prvek neodpovídající žádnému bodu.

Tedy vliv klasických geopolitických koncepcí bude hodnocen na základě shody reakcí s teoriemi i přes jejich modifikace. Zároveň bude analyzována i relevantnost těchto teorií v současném světě.

1.3 Prameny, materiály a zdroje dat

Základ pro vypracování této studie budou tvořit především teoretické práce klasických anglosaských geopolitických koncepcí. Mezi ně můžeme zařadit mnoho autorů, jako je například Halford John Mackinder, jehož teorie jsou zcela zásadní pro klasickou geopolitiku. Čerpat je možné například z jeho publikace: *Democratic Ideals and Reality*.⁸ Dále je možné využít zejména studie Nicholase Spykmana *The Geography of the Peace* a *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*.⁹ Z dalších anglosaských geopolitických teorií je možné čerpat i z Donalda

⁷ Opět se jedná o stát s jaderným arzenálem, trvalým členstvím v Radě bezpečnosti OSN. ČLR jsem taktéž doplnil z důvodu, že v roce 2022, tedy ve stejném období jako začátek rusko-ukrajinského konfliktu, došlo k zvýšené eskalaci napětí okolo Tchaj-wanu, do čehož byly angažovány i Spojené státy americké.

⁸ MACKINDER, Halford: *Democratic Ideals and Reality*. Washington 1996.

⁹ SPYKMAN, Nicholas: *The Geography of the Peace*. New York 1944. a SPYKMAN, Nicholas: *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. New York 1942.

W. Meiniga a jeho práce: *Heartland and Rimland in Eurasian History*.¹⁰ Nebo také z prací Saula B. Cohena či Roberta Strauszs-Hupé, jež patří mezi pozdější klasické geopolitické teorie z anglosaského prostředí.

Tato studie je primárně zaměřena na anglosaskou klasickou geopolitiku a teorie spojené s ní. Zároveň budou využity i další zdroje například z ruského prostoru, neboť právě ty mohou mít svůj vliv či podíl na reakcích a aktivitě Ruské federace. Ruské geopolitické teorie mají vyhrazenou vlastní kapitolu, kde jim je věnován prostor. Významné postavení mezi nimi však má práce Aleksandra Dugina, který má blízké vazby na současnou vládnoucí elitu v Kremlu.¹¹

Zdrojů dat a materiálů pro samotnou analýzu rusko-ukrajinského konfliktu je v této práci několik. Zcela zásadní roli mají oficiální vyjádření politických představitelů sledovaných států, ať už se jedná o ministry zahraničí, úřady vlády, prezidenty, mluvčí nebo diplomaty. Ta jsou zachycena zejména skrze online zdroje oficiálních vládních webů, které poskytují transkripty výroků a projevů nebo texty dokumentů. Zároveň je tento materiál doplněn o podklady z méně oficiální sféry, tedy například z médií, a to jak klasických (noviny, zpravodajské weby, televizní zpravodajství, tiskové agentury atd.), tak i ze sociálních sítí jakou je Twitter.¹² Ze zpravodajských webů jsou naopak využívány ty, které mají větší relevanci a jsou obecně uznávány, jako validní zdroje zpráv. Příkladem je možné uvést: ČT24, Reuters, BBC, agentura AP, ale také vládní, či státem fakticky řízená média jako je TASS.¹³

V rámci této práce je samozřejmě přístupováno k obsahu ať už vládních nebo nevládních médií opatrně. Zejména z důvodů záměrné nebo neúmyslné manipulace či propagandy. Jednotlivé mediální zdroje by měly být použity k vzájemné verifikaci a případnému doplnění. Zkreslený narativ je však dalším bodem, jenž pomůže při analýze hledaných reakcí.

¹⁰ MEINIG, Donald W.: *Heartland and Rimland in Eurasian History*. In: *The Western Political Quarterly*, roč. 9, 1956, č. 3, s. 553–569.

¹¹ Vliv Dugina například na prezidenta Putina je však dle některých zdrojů spekulativní, jak uvádí: Factbox: Alexander Dugin advocates a vast new Russian empire. *Reuters* [online]. [cit. 2022-10-31]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/who-is-alexander-dugin-russian-nationalist-whose-daughter-died-car-bomb-attack-2022-08-21/>, přesto patří mezi nejvýraznější osobnosti věnující se Rusku a jeho geopolitickému postavení.

¹² V posledních letech se platforma Twitter stala místem mnoha méně podstatných, ale i významných prohlášení či příspěvků oficiálních účtů vládních úřadů a představitelů. Čerpat informace však budu pouze z ověřených účtů.

¹³ Cílem je držet se nejvýraznějších, a co nejsérióznějších zdrojů informací a vyhnout se cíleně dezinformačním zprávám. Vyšší riziko zkreslení hrozí zejména u státních médií.

V neposlední řadě jsou využity také současné i historické vojenské a bezpečnostní doktríny, zejména Spojených států a Ruské federace. A pro širší kontext i literatura věnující se historickému vývoji mezinárodních vztahů a historii evropského, ruského i transatlantického prostoru.¹⁴

Zároveň je tato studie doplněna o teoretický podklad týkající se geopolitiky jako takové. Ten je vypracován na základě studie profesora Roberta Ištoka: *Politická geografia a geopolitika* a dalších publikací a článků souvisejících s tématem.¹⁵

Celá práce je ve všech kapitolách doplněna o dílčí studie autorů z nejrůznějších zemí původu, pro zajištění větší relevance a objektivity při hodnocení konkrétních témat.

¹⁴ Například: KURFÜRST, Jaroslav: *Příběh ruské geopolitiky: jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa*. Praha 2018, dále GADDIS, John Lewis: *Strategies of containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During The Cold War*. New York 2005 a COHEN, Warren (ed.): *The Cambridge History of American Foreign Relations Volume IV: America in the Age of Soviet Power, 1945-1991*. New York 2008.

¹⁵ IŠTOK, Robert: *Politická geografia a geopolitika*. Prešov 2004.

2 Geopolitika a klasické geopolitické koncepce

2.1 Teoretický rámec geopolitiky a definice

Pojem geopolitika nabývá mnoha různých podob a definic, které se vzájemně často překrývají, doplňují, ale také odlišují. Ani odborníci se zcela neshodnou na jednotném pojetí geopolitiky, a tedy i všech oblastí, či jevů, kterých by se měla týkat. Proto by bylo vhodné, abychom zde uvedli alespoň některé z nich a pokusili se vytvořit základní rámec, který nám bude sloužit v této práci. Oporou v této oblasti nám může být práce Roberta Ištoka, zmiňovaná výše, která podává přehled nejvýznamnějších pohledů na tuto problematiku.¹⁶

Ištok předně upozorňuje na zcela jasný problém, jak přesně definovat geopolitiku a pokouší se to ilustrovat na citaci geografa Yvese Lacosta „*nejde o vědeckou disciplínu ani o hledání zákonitostí, které se jí řídí, ale o schopnost myslet v kategoriích prostoru a též konfliktů, jež v něm probíhají.*“¹⁷ Podle tohoto popisu tedy geopolitika není vědou, ale pouze zamyšlením se nad prostorovými aspekty různých jevů a konfliktů, které mají politické dopady v prostorovém kontextu. S tímto konceptem by souhlasilo i vidění Geoffreyho Parkera, který dle Ištoka geopolitiku definuje jako: „*termín, který vyjadřuje zvláštní vztah mezi politickou aktivitou a geografickým prostředím, v kterémžto se tato aktivita uskutečňuje.*“¹⁸ K podobnému vidění se staví i politický geograf Colin Gray, jenž napsal, že neutrální definicí je: „*geopolitika je prostorovou studií a praktikování mezinárodních vztahů.*“¹⁹ Stále jsou však tyto definice poměrně široké, a postihují velkou škálu jevů, které mohou být v rámci geopolitiky studovány a sledovány. To pravděpodobně vystihuje podstatu tohoto myšlení, které je otevřené poznatkům a přístupům z různých vědních a jiných disciplín. Svým způsobem se tedy může jednat o mozaiku jevů a faktorů, která je složena ze střípků z nejrůznějších oblastí. Toto vidění popisuje Ištok i u dalších autorů, jako například u V. A. Kolosova, u něž uvádí, že klasickou geopolitiku považuje za: „*vědu o vlivu geoprostoru na politické cíle a zájmy států, která studuje závislost zahraniční politiky států a mezinárodních vztahů na politických systémech, vojensko-strategických, ekonomických, ekologických a jiných*

¹⁶ IŠTOK, Robert: *Teoretické aspekty geopolitiky*. In: Politická geografie a geopolitika. Prešov 2004, s. 48–81.

¹⁷ Ibid 49.

¹⁸ Ibid 50.

¹⁹ GRAY, Colin: *In Defence of the Heartland: Sir Halford Mackinder and His Critics a Hundred Years On*. In: Comparative Strategy, roč. 23, 2004, č. 1, s. 10.

vztazích, podmíněných geografickou polohou státu a jeho regionů a jinými fyzicko- a ekonomicko-geografickými faktory.“²⁰ V této souvislosti je třeba připomenout, že geopolitika v současném chápání není považována jednoznačně za vědu.²¹ Kolosov také rozvinul myšlenku o jakési nižší geopolitice, která má být formována skrze širší společnost, pomocí různých symbolů, sociálních představ o postavení dané země v globálním kontextu nebo převládajícím přesvědčením o správné podobě zahraniční politiky. To dále rozvedl i Geraróid Ó Tuathail (Gerard Toal) ve svém konceptu nižší a vyšší geopolitiky. Vyšší geopolitika je z jeho pohledu tvořena například oficiálními zahraničně-politickými dokumenty a analýzami. Vzájemně se pak tyto dvě sféry geopolitiky mají doplňovat a přiživovat, jejich konkrétní podoba a interakce se však může lišit podle země nebo v průběhu času.²²

Geopolitika by se tedy dala charakterizovat alespoň jako víceoborová metoda, která vychází z analýzy konfliktů v prostoru.²³ V tomto ohledu však někteří autoři odmítali velké geopolitické teorie Mackindera i Spykmana, které stavěly na konfliktu světových mocností, ten byl totiž těmito autory vylučován jako téměř nereálný.²⁴

Co je tedy hlavním účelem geopolitiky? Dle Ištoka má naplňovat a odpovídat zejména na tyto otázky: „*Kdo chce co? Kdy to chce? Proč to chce? Jak toho chce dosáhnout?*“²⁵ Součástí geopolitické analýzy je tedy nejen nalezení cílů, ale také sledování podmínek a faktorů, které tyto cíle ovlivňují, mění i utvářejí a zároveň klíčovou roli hrají i nástroje, jež jsou použité pro dosažení těchto cílů. Sám Nicholas Spykman měl využít pojem geopolitika, protože vhodně indikoval blízký vztah mezi geografickými, ekonomickými a politickými faktory jakožto podmiňujícími elementy chování států v mezinárodním prostředí.²⁶ Právě podmínky, cíle a případně i nástroje jsou základními kameny klasických geopolitických koncepcí, které jsou i klíčové pro tuto práci. Zároveň analýza samotných nástrojů bude primárně zaměřena na současný konflikt a všechny reakce a aktivity spojené s ním. Také, jak již bylo výše zmíněno, geopolitika staví na víceoborovém zkoumání, tedy nejen čistě geografickém a politologickém základu. Proto

²⁰ IŠTOK, *Teoretické aspekty*, s. 51.

²¹ Ibid 50.

²² DIEC, Joachim: *Major Trends in Russian Geopolitics after 1991*. In: *Politeja*, 2019, č. 62, s. 152.

²³ IŠTOK, *Teoretické aspekty*, s. 53.

²⁴ Například FETTWEIS, Christopher: *Revisiting Mackinder and Angell: The Obsolescence of Great Power Geopolitics*. In: *Comparative Strategy*, roč. 22, 2003, č. 2, s. 109–129.

²⁵ IŠTOK, *Teoretické aspekty*, s. 53.

²⁶ FURNISS, Edgar: *The Contribution of Nicholas John Spykman to the Study of International Politics*. In: *World Politics*, roč. 4, 1952, č. 3, s. 387.

tyto nástroje mohou nabývat prakticky všemožných forem, od propagandy, kybernetických útoků, fyzické likvidace objektů a osob po ekonomický a energeticko-hospodářský tlak. To však není celý výčet. Podchytit všechny faktory, podmínky a nástroje není jednoduché. V tom se může projevit dvousečnost oné otevřenosti geopolitického přístupu, který na jednu stranu umožňuje spolehnout se na širokou škálu metod a oborů, které doplní potřebné informace, ale na druhou stranu však hrozí jistá „bezbráha“, jež neumožní podat ucelený obraz. Takováto analýza pak může trpět nedostatečným rozvinutím některých témat, a naopak přílišně velkým důrazem na jiné nástroje a faktory. Je tedy potřeba brát zřetel na vybalancování všech aspektů, které se mohou podílet na konkrétní studované problematice.

Kdo, nebo co je vlastně subjektem geopolitického bádání? Podle některých autorů jsou to všechny osoby od politických elit až po experty, či jiné skupiny a jednotlivce, jež se angažují v politických procesech, obzvláště pak v jejich prostorových důsledcích.²⁷ Do uvažování geografického prostoru je však třeba zařadit i relativně nové oblasti, které v současnosti nabírají většího a většího významu. Jedná se zejména o noosféru a kybersféru, které jsou nehmotnými rovinami, avšak, jak již bylo řečeno, v současnosti významnou ne méně, než klasická fyzicko-geografická a socioekonomická rovina.²⁸

V tomto kontextu se můžeme opět ohlédnout ke konceptu Gearóida Ó Tuathaila, jenž z pohledu kritické geopolitiky rozlišil až tři různé sféry geopolitiky jako takové, na základě toho, z jakých oblastí a materiálů vychází. Jedná se o sféru disciplinární geopolitiky, která studuje intelektuální, akademickou a institucionální produkci souvisejících geografických myšlenek. Dále o takzvanou praktickou geopolitiku, jež studuje geografické uvažování cizích politických elit, a nakonec o lidovou geopolitiku, která zkoumá utváření identit i nebezpečí v různých médiích a populární kultuře.²⁹

Také je možné nahlížet na geopolitiku skrze její měřítko. Mnohým se jistě vyjeví představa, že geopolitika je dominantně spjatá s procesy a jevy na globální úrovni, přesto se dle Roberta Ištoka dá rozdělit na dílčí měřítka, a to: globální geopolitika,

²⁷ IŠTOK, *Teoretické aspekty*, s. 51.

²⁸ Noosféra se dá definovat jakožto sféra myšlení, představ, hodnot, kultury atd., zatímco kybersféra jednoznačně vystihuje virtuální prostor, který je na globální úrovni, díky internetu. Více např. v HALÁS, Marián – BRYCHTOVÁ, Šárka – FŇUKAL Miloš: *Humánní geografie 1 (geografie obyvatelstva a sídel)*. Olomouc 2022.

²⁹ TUATHAIL, Ó Gearóid – DALBY, Simon (eds.): *Critical Geopolitics: Unfolding Spaces for Thought in Geography and Global Politics*. In: *Environment and Planning D: Society and Space*, roč. 12, 1994, č. 5, s. 513.

makroregionální, státní a lokální.³⁰ V rámci zaměření a tématu této práce zůstane naše analýza především na úrovni globální a makroregionální (která v našem případě zahrnuje evropský kontinent), v některých případech však bude vhodné přikročit i k bližšímu pohledu na státní geopolitiku. Jednotlivé úrovně se mezi sebou logicky budou prolínat a proměny v nižší úrovni budou mít svůj vliv na vyšší.

Další zajímavou a neméně důležitou roli může mít geopolitika, jakožto mentální pojítka obyvatel jednoho státu. Pokud je společná geopolitická idea silně zakořeněná v myslích lidí v rámci jednoho subjektu, tedy například státu, pak může sloužit jako stabilizační prvek, který může být i zárukou celistvosti tohoto politického subjektu.³¹ Tento princip byl velmi výrazný v případě SSSR. Dnešní Rusko však není výjimkou, neboť zde stále existuje narativ ohrožení a jakéhosi historického poslání, ale o této tematice bude více řečeno v dalších kapitolách. S tímto kulturně-psychologickým přístupem ke geopolitice však souvisí i jeden další fenomén, který je úzce spjat i s prorůstáním geopolitických představ do myslí obyčejných lidí. Jedná se o teorii konfliktu civilizací. Právě na civilizační konflikt klade akcent zejména ruská geopolitická kultura s ohledem na rusko-ukrajinský konflikt.³²

Vcelku tedy můžeme považovat geopolitiku za multidisciplinární metodu nebo přístup k bádání, který se snaží modelovat a zkoumat politické jevy s ohledem na jejich prostorové vymezení. Tyto politické jevy mohou nabývat mnoho různých forem a nemusí se zcela zásadně jednat pouze o kroky politických činitelů v pravém slova smyslu. Zároveň jsou součástí zkoumání i podmínky a faktory, které jsou závislé, jak na samotném prostorovém umístění těchto jevů, tak i na mnoha víceméně nehmotných rovinách, jako mohou být sociokulturní znaky, ekonomické podmínky, historie atd., ale samozřejmě zcela nezanedbatelnou roli zde mají i hmotné sféry, jako je například fyzicko-geografická podoba prostoru.

2.2 Vybrané geopolitické koncepce a vývoj geopolitického myšlení

V této kapitole budou popsány vybrané geopolitické koncepce, u nichž následně dojde k selekci nejvýznamnějších a charakteristických bodů. Ty budou, pokud možno, co

³⁰ IŠTOK, *Teoretické aspekty*, s. 57.

³¹ *Ibid* 59.

³² Blíže vysvětleno v kapitole 3.

nejvíce naplňovat podstatu těchto koncepcí. Předně je důležité zmínit, že většina námi zkoumaných koncepcí pochází z anglosaského prostoru a tím pádem budou i samotné teorie tímto ovlivněny. Jejich platnost pro neanglosaské regiony se tím však nevyvrací. Dalším faktem je, že většina těchto koncepcí vznikla ve 20. století a dříve, tedy ne všechny predikce či teze jsou platné i dnes, ať už z důvodu rozvoje technologií, tak i politických změn uspořádání světa nebo následného historického vývoje. Na to bude brán zřetel a takové body budou aktualizovány, případně budou zbaveny limitů historicko-technologického kontextu doby svého vzniku.

Každá z níže vyložených koncepcí je popisována na základě pramenů, tedy vlastních dobových teoretických prací autorů. Mohou být zároveň doplněny o analýzy jiných, například současných odborníků.

2.2.1 Geopolitická koncepce Nicholase Spykmana

Nicholas Spykman byl univerzitní profesor na Yaleově univerzitě ve Spojených státech. Během svého akademického života se věnoval politickým vědám a mezinárodním vztahům.³³ Do konce svého života byl aktivní, jeho nejvýznamnější publikace jsou *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power* z roku 1942 a *The Geography of the Peace*, která byla díky práci jeho kolegů publikována v roce 1944, tedy až rok po jeho úmrtí. Je tedy evidentní, že základní publikace, které charakterizují Spykmanovu geopolitickou koncepci, byly ovlivněny jeho současností, zejména druhou světovou válkou, která v oné době dosahovala svého vrcholu. Zároveň jsou obě jeho práce soustředěné na Spojené státy americké, na jejichž postavení ve světě a globální strategii kladl přirozeně největší důraz. Přesto jeho teorie nezůstala omezena pouze na západní hemisféru Ameriky, naopak, byť tento region byl hlavním bodem jeho zájmu, tak jeho analýza byla neméně soustředěna na hemisféru východní, tedy zejména na Eurasii. Jeho práce byla také ovlivněna předchozími teoretiky, na které se Spykman odkazuje, jmenovitě na Alfreda Thayera Mahana a Halforda Mackindera, kteří taktéž patřili do anglosaského prostředí.³⁴ Podle některých autorů byla právě Spykmanova teorie základní motivací pro americkou zahraniční

³³ The Contribution of Nicholas John Spykman to the Study of International Politics. *Cambridge University Press: Cambridge Core – Journals* [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/world-politics/article/abs/contribution-of-nicholas-john-spykman-to-the-study-of-international-politics/35F1EE1A0F67CDEA4E2F2898C80697EF>.

³⁴ SPYKMAN, *The Geography*, s. 35.

politiku v období studené války. Konkrétně z ní měla vycházet politika zadržování komunismu, tedy takzvaný „containment“.³⁵

Ve své knize *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power* se Spykman soustředí, jak už název napovídá, zejména na strategie a geopolitické postavení Spojených států amerických. Zároveň zde sleduje téma moci (*Power*), o kterou usilují prakticky všechny politické subjekty, konkrétně státy. Dále také podává výčet různých nástrojů a strategií, které mohou být a jsou používány pro dosažení větší moci nebo její udržení. Spykman však především píše o velmocích, tedy o státech, které mají větší potenciál a moc. Menší státy, nejen geograficky, ale hlavně mocensky, jsou dle něj předurčeny k tomu, aby nebyly aktivními „hráči“. Mají sloužit jako závaží v balancování moci větších států, a dále píše, že: „*Malý stát je jen vakuem v oblasti vysokého politického tlaku. To že existuje, není díky jeho vlastním silám, ale protože nikdo nechce jeho území nebo protože jeho zachování, jakožto nárazníkového státu, nebo jako protiváhy v balancování moci, je v zájmu větší mocnosti.*“³⁶ Tato slabost menších států, může být řešena pouze jejich spojením do širší koalice. Naopak mocensky silnější státy, jak už bylo řečeno, mohou mít zájem na ochraně těch slabších, ne z čistého altruismu, ale například pro omezení růstu moci potencionálního soupeře, či zisku lepšího geografického postavení.³⁷

Co se týká strategií a nástrojů, které mohou mocnosti využívat ve svém soupeření, Spykman uvádí celou škálu možností a také situací. Zajímavé je, že se také zabývá principy morálky a spravedlnosti, které nepochybně považuje za kladné. Tvrdí však, že v případě, kdy udržování hodnot jako spravedlnost, férovost a tolerance oslabuje v rámci boje o moc, pak by od nich mělo být opuštěno.³⁸ Což je poněkud machiavelistický přístup typický pro Realpolitiku. Spykman sám byl nejen v tomto ohledu některými kritiky označován za „chladnokrevného realistu“.³⁹

Moc států a dalších podobných subjektů podle něj není závislá pouze na vojenské síle, ale na velkém výčtu dalších faktorů, jako jsou velikost území, podoba hranic, velikost

³⁵ EBERHARDT, Piotr: *Koncepcja Rimlandu Nicholasa Spykmana i jej konsekwencje geopolityczne*. In: *Przegląd Geograficzny*, roč. 86, 2014, č. 2, s. 272.

³⁶ SPYKMAN, *America's Strategy*, s. 20.

³⁷ *Ibid* 19.

³⁸ *Ibid* 18.

³⁹ FURNISS, *The Contribution of Nicholas John Spykman*, s. 398.

populace, dispozice surovin, ekonomický a technologický rozvoj, finanční síla, etnická homogenita, sociální integrace obyvatel, politická stabilita a národní duch.⁴⁰

V rámci mocenského soupeření vidí Spykman válku jako něco svým způsobem přirozeného, co vždy doprovázelo vztahy mezi suverénními a nezávislými subjekty/státy.⁴¹ Vysvětluje to jako jakýsi paradox přirozené snahy dosáhnout mocenské rovnováhy pomocí držení větší moci, než mají ostatní.⁴²

Za velmi důležitou součást mocenského boje považuje Spykmanova koncepce také ne zcela vojenské nástroje, které se soustředí zejména na vnitřní integritu soupeřící strany. Jedná se zejména o ekonomický tlak a psychologicko-ideologický boj. Z oblasti ekonomického boje, jsou nástroje evidentní, jde především o embargo, sankce, blokády atd., ale autor ještě doplňuje další zásadní část této problematiky, a to vliv na třetí strany a neutrální státy. Popisuje tedy, že mocnosti, které mezi sebou soupeří nebo přímo válčí, budou využívat nejrůznějších metod, aby přiměly neutrální strany a prakticky jakékoliv další subjekty k tomu, aby se přidaly k jejich nátlaku. Tyto metody mohou nabývat jak podoby ekonomického tlaku na neutrální stranu, tak i podoby vyhrožování, přesvědčování a uplácení.⁴³

Psychologicko-ideologické nástroje mohou také fungovat různými způsoby. Primární je pro jakýkoliv subjekt v mocenském konfliktu konsolidovat vlastní obyvatelstvo v této mentální oblasti. Jde tedy například o přesvědčení vlastního obyvatelstva o správnosti a morálnosti vlastních akcí. To se může projevit v aktivní propagandě, která konflikt se soupeřem vyobrazuje jako boj dobra se zlem, svatou válku, mesianistickou misi nebo tažení proti ďábelskému nepříteli.⁴⁴ Psychologický a ideologický boj se však nevede pouze ve vlastních strukturách, ale i vůči oponentovi. Má tedy existovat snaha zlomit morálku obyvatelstva nepřítele a tím pádem i snížit ochotu obyčejných lidí pokračovat ve válce.⁴⁵ Dalším nástrojem, dle Spykmana, je vytvářet konflikt v rámci vnitřních struktur soupeře, ať už se jedná o oživování vzájemných rozepří, sociálních problémů, etnických a náboženských konfliktů nebo politických neshod.⁴⁶ Svou roli zde může hrát i historie a její výklad. K tomu se řadí i další postup, který autor zmiňuje, a to

⁴⁰ SPYKMAN, *America's Strategy*, s. 19.

⁴¹ Ibid 25.

⁴² FURNISS, *The Contribution of Nicholas John Splykman*, s. 391.

⁴³ SPYKMAN, *America's Strategy*, s. 35–36.

⁴⁴ Ibid 27 a 38.

⁴⁵ Ibid 26.

⁴⁶ Ibid 37.

obviňování oponentů z hříchů minulosti a tím pádem zpochybňování nároku nepřítele soudit.⁴⁷ V neposlední řadě také uvádí, že podstatným nástrojem je propagace sebe sama jako neporazitelné mocnosti.⁴⁸

Fyzicko-geografický aspekt Spykman samozřejmě zohledňuje také, a přisuzuje mu nezanedbatelnou roli, která se v průběhu času příliš nemění. Tyto geografické faktory pak mohou ovlivňovat mocenské cíle jednotlivých subjektů. Jako příklad uvádí Rusko, které jak za carské vlády, tak i za Stalina stále prahlo po větším přístupu k mořím.⁴⁹ Geografický aspekt se může projevit i v psychologickém efektu na potenciální odpůrce obsazování nových území. Pokud jeden stát obsadí pouze „nepatrnou“ část jiného, pak reakce ostatních nemusí být tak velká, jako v případě anexe většího území. Tudíž takovéto pomalé ukrajování po kouscích může být aktivně používanou metodou.⁵⁰

Kniha *The Geography of the Peace* je zaměřena výrazně teoreticky, zkoumá hlavně dělení globálního prostoru a jeho geopolitický potenciál. Opět je však středem zájmu bezpečnost a strategie Spojených států amerických. Celý text je taktéž posazen zejména na historickém kontextu doby, tedy druhé světové válce, která v té době probíhala, přesto Spykman dával prostor i výhledům do budoucna, tj. možnému uspořádání poválečného světa. Již v úvodu této práce je uvedena klíčová oblast, která podmiňuje bezpečnost USA a měla by tedy být i jejich hlavním bodem zájmu, a to je takzvaný „*Rimland*“ Evropy i Asie.⁵¹ V současnosti za tyto oblasti můžeme považovat západní část východní Evropy, střední a západní Evropu. Naopak v asijském prostoru jde o Dálný východ, tedy oblasti východní, jihovýchodní a jižní Asie (Obrázek 1).

Jak již bylo výše řečeno, Spykman stavěl zejména na soudobém dění, ale také na výhledech k poválečnému uspořádání. Považoval tedy za zcela nutné a správné, aby Spojené státy měly své slovo v tomto uspořádání, hlavně pak v oblastech evropského a asijského *Rimlandu*. Podle něj, pokud by došlo ke sjednocení, ať už jedné nebo druhé oblasti pod nadvládou jedné moci nepřátelské vůči USA, pak by se jednalo o velké ohrožení bezpečnosti Spojených států. Politika Washingtonu tedy měla vést k tomu, aby se takové situaci předešlo. USA se také měly zapojit do světového společenství, kde by

⁴⁷ SPYKMAN, *America's Strategy*, s. 38.

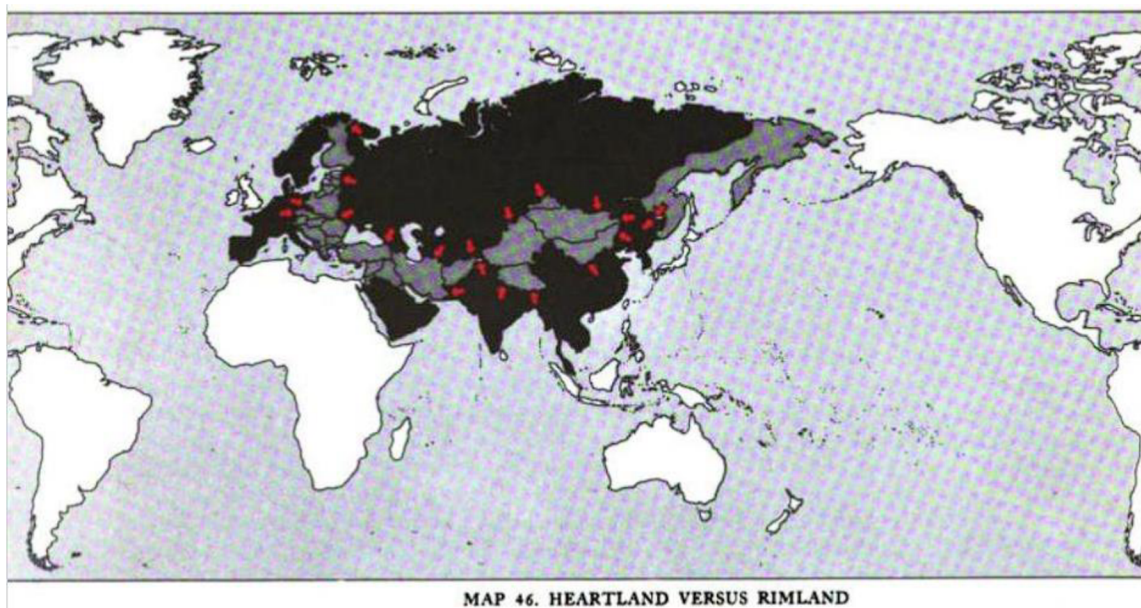
⁴⁸ Ibid 37.

⁴⁹ Ibid 41.

⁵⁰ Ibid 22–23.

⁵¹ SPYKMAN, *The Geography*, s. X. Rimland je dále definován jako vnější okraj Heartlandu, tedy jádra světového ostrova (Eurasie). Spykman tím nahrazuje starší termín *Inner Crescent*, který pochází naopak z koncepce Mackindera. Více v SPYKMAN, *The Geography*, s. 38.

měly dominantní roli v řešení a zadržování konfliktů ve světě.⁵² Možné kandidáty, kteří by se mohli v budoucnu pokusit ovládnout evropský či asijský *Rimland*, spatřuje Spykman v Číně a Rusku. Avšak nepředpokládá, že by se tak mělo stát. V případě Číny z důvodu její slabosti a nevyvinutosti v době, kdy práce vyšla, u Ruska, tedy Sovětského svazu z důvodu, že evropský *Rimland* by mu měl posloužit spíše jako nárazníkové pásmo (viz Obrázek 1).⁵³

Obrázek 1 – Spykmanova prostorová vizualizace konfliktu mezi Rimlandem a Heartlandem – černě, hlavní oblasti střetu – tmavě šedě (zdroj: *The Geography of the Peace*, s. 52)

Autor tvrdí, že obecně bezpečnost státu, nejen USA, musí být vnímána skrze geografický charakter území, ať už rozlohu, surovinovou základnu nebo jiné. S tím souvisí také rozvoj jednotlivých států ve všech oblastech (ekonomické, technologické, sociální), který nemusí být danému politickému subjektu zcela vyhovující, a proto se může pokusit o změnu *statusu quo*.⁵⁴ Tyto geografické podmínky tedy budou určovat zahraniční politiku. Státy zároveň udržují svoje vlastní vnímání základních hodnot, které považují za klíčové pro svou existenci. Takové hodnoty pak bude stát obhajovat a bude za ně ochoten bojovat. Geografická podmíněnost nebo ohrožení hodnot státu, může vést ke konfliktu či snaze změnit současné rozložení sil a moci v prostoru.

Spykman však nabízí výhled od budoucna, kdy by mělo dojít k vytvoření světového společenství, které by aktivně bránilo vzniku konfliktů, případně je zadusilo vlastní

⁵² SPYKMAN, *The Geography*, s. XI.

⁵³ Idem.

⁵⁴ Ibid 4.

silou. Takovéto společenství kolektivní ochrany by se mělo opírat o mocnosti, které budou ochotny použít vlastní sílu pro vynucení bezpečnosti a míru. Činit by tak měly na základě zájmu o vlastní bezpečnost, a nikoliv na základě tezí v nějakých dokumentech.⁵⁵ Spykman v této souvislosti také předpokládal, že ve světě bude více mocenských jader, jejichž existence bude napomáhat k udržení relativní stability světové moci.⁵⁶ Na druhou stranu se stále stavěl za to, aby Spojené státy zůstaly aktivně zapojeny ve všech klíčových regionech, neboť právě tato přítomnost měla podpořit jistou formu rovnováhy.⁵⁷

Dále se v této knize uvádí, že stát se musí i v mírových dobách za každou cenu bránit obklíčení. Obklíčení může nastat obklopením jednou větší mocností, která má silnější mocenský a hospodářský potenciál, nebo koalici mocností menších.⁵⁸

Ve vztahu k bezpečnosti Spojených států amerických vidí Spykman jako naprosto klíčovou roli *Rimlandu* Eurasie. To dle něj znamená, že USA by měly mít eminentní zájem na propojení své politiky s Evropou i Asií, přes Atlantik a Pacifik.⁵⁹ Důvodem pro takovou politiku by byla snaha, vyhnout se výše zmiňovanému obklíčení, které nemusí být platné, pouze pokud státy sousedí. Nejvyšší důležitost *Rimlandu* je u Spykmana viditelná i přímo v jeho prohlášení: „*Kdo ovládá Rimland, vládne Eurasii, kdo vládne Eurasii, ovládá osud světa.*“⁶⁰ Dále opět opakuje, že Spojené státy mají za úkol zabránit unifikaci dvou jader Eurasie, evropského a asijského *Rimlandu*, pod jednu moc, která by byla nepřátelská vůči USA. Toho mají dosáhnout nikoliv vojenskou silou, ale primárně politikou. Ta například v Evropě má vést k vybalancování moci Německa, pomocí Francie a východní Evropy, nesmí ale dojít k dominanci jakékoliv z těchto tří stran.⁶¹ Dálný východ má být zajištěn proti případné expanzi Číny, pomocí sovětského Ruska a ostrovních základů USA a Velké Británie v oblasti.⁶² V tomto případě předpokládal Spykman, že Spojené státy překonají rozdíly se Sovětským svazem, kvůli vyššímu geopolitickému zájmu.⁶³ Dále také v evropském a v transatlantickém regionu

⁵⁵ SPYKMAN, *The Geography*, s. 4.

⁵⁶ EBERHARDT, *Koncepcja Rimlandu*, s. 275.

⁵⁷ FURNISS, *The Contribution of Nicholas John Spykman*, s. 394.

⁵⁸ SPYKMAN, *The Geography*, s. 22.

⁵⁹ *Ibid* 36.

⁶⁰ *Ibid* 41.

⁶¹ *Ibid* 53.

⁶² *Idem*.

⁶³ MITCHELL, Martin: *Using the principles of Halford J. Mackinder and Nicholas John Spykman to reevaluate a twentyfirst-century geopolitical framework for the United States*. In: *Comparative strategy*, roč. 39, 2020, č. 5, s. 413.

mělo dojít k vybudování sítě amerických základen, které rozšíří možnosti Spojených států zasáhnout proti konfliktům v Evropě spolu s Británií (a svým způsobem i nahradit monopol Britů v této záležitosti).⁶⁴ Někteří kritici však označovali tento předpoklad za vybízení USA k imperialistické a militantní politice, která se může odklánět od demokratických hodnot.⁶⁵ Dalším garantem bezpečnosti a míru v Evropě mělo být podle Spykmana sovětské Rusko, tedy pokud se samo nebude pokoušet o hegemonii v evropském *Rimlandu*.⁶⁶

K pojmu „*Heartland*“, tak jak ho vymezuje Mackinder, se Spykmanova koncepce staví kriticky. Centrum *Heartlandu*, sice poskytuje strategické výhody, avšak jeho klimatické podmínky a další fyzicko-geografické faktory znemožňují vytvořit reálné jádro moci v jeho středu.⁶⁷ Naopak uvádí, že spíše *Rimland* než *Heartland* historicky produkoval silné a mocné civilizace.⁶⁸ Ne zcela jednoznačnou sílu centrální Eurasie uvádí i na příkladu Sovětského svazu, jehož civilizační jádro se soustředilo spíše na západ od Uralu.⁶⁹ Ve vztahu *Rimlandu* s *Heartlandem* v Evropě se opírá o historii, kde připomíná tažení nomádských kmenů, které vždy směřovaly na *Rimland* a snažily se ho zmocnit.⁷⁰

V celku se tedy dá Spykmanova koncepce shrnout do několika základních bodů. Nejevidentnější z nich je, že Spojené státy americké mají být aktivní v zahraniční a globální politice, zejména ve snaze udržet eurasijský *Rimland* rozdrobený a mimo hegemonii nepřátelské moci. Toho se má dosáhnout pomocí vybudování množství základen americké moci, jak v transatlantickém, tak pacifickém prostoru. Dalšími nástroji má být aktivní spojenecká a obecně zahraniční politika. Světové uspořádání by do budoucna mohlo nabýt podoby kolektivní ochrany společenství národů, které by poskytovalo řešení a ochranu v případě ohrožení jakýchkoliv regionů světa. Fungování této ochrany by primárně zajišťovaly mocnosti pomocí nejrůznějších nástrojů. Ty by tak činily z vlastních bezpečnostních zájmů. Dominantní mocnosti spatřuje Spykman v triu Spojené státy americké – Velká Británie – Sovětský svaz.⁷¹ Zásadní však podle něj bude v poválečných letech organizace moci v celém *Rimlandu*, a také postoj SSSR k jeho

⁶⁴ SPYKMAN, *The Geography*, s. 58.

⁶⁵ FURNISS, *The Contribution of Nicholas John Spykman*, s. 393.

⁶⁶ SPYKMAN, *The Geography*, s. 57.

⁶⁷ Ibid 38–39.

⁶⁸ Ibid 29.

⁶⁹ Ibid 40.

⁷⁰ Ibid 41.

⁷¹ Ibid 58.

evropské části.⁷² V neposlední řadě tvrdil, že transatlantický prostor je hlavním, nikoliv však jediným, regionem zájmů USA.⁷³

⁷² SPYKMAN, *The Geography*, s. 53.

⁷³ *Ibid* 24–25.

Následující část slouží k zachycení základních bodů a nástrojů Spykmanovy geopolitické koncepce pro analýzu současného dění v souvislosti s rusko-ukrajinským konfliktem:

- *Spojené státy aktivně působí na oblasti eurasijského Rimlandu a brání vzniku hegemonie s nepřátelským vztahem k USA.*
- *Spojené státy mají budovat základny v Rimlandu.*
- *Primární strategickou oblastí USA je transatlantický prostor.*
- *Garanty světového míru budou tři mocnosti – Spojené státy, Velká Británie a Rusko.*
- *Světové mocnosti se budou podílet na systému kolektivní ochrany v zájmu své vlastní bezpečnosti.*
- *Garantem obrany před vznikem hegemonie Číny v oblasti asijského Rimlandu má být hlavně Rusko, ale i USA.*
- *„Kdo ovládá Rimland, vládne Eurasii, kdo vládne Eurasii, ovládá osud světa.“*
- *Mocnosti se vždy budou bránit obklíčení, budou chránit své životně důležité hodnoty.*
- *V Evropě je třeba dosáhnout rovnováhy sil trojice Německo – Francie – východní Evropa.*
- *Evropský Rimland Rusko spíše využije jako nárazníkové pásmo.*
- *Střed Heartlandu nemá kvůli fyzicko-geografickým podmínkám tak velký mocenský potenciál, jak se dříve uvádělo.*
- *Typickým cílem mocností z Heartlandu je dosažení a ovládnutí Rimlandu a přístup k moři.*
- *Mocnosti ve svém soupeření budou užívat ekonomické nástroje.*
- *Mocnosti budou ve svém boji používat propagandu a psychologické zbraně, včetně teroru.*
- *Boj mocností může být prezentován jako svatá válka, boj dobra se zlem nebo tažení proti ďáblu.*

2.2.2 Geopolitická koncepce Halforda J. Mackindera

Halford Mackinder (1861–1947) byl geografem, geopolitickým teoretikem, působil jako profesor na univerzitě v Oxfordu a také byl spoluzakladatelem *London School of Economics and Political Science* a *Geographical Association*.⁷⁴ Jeho geopolitická koncepce týkající se především pojmu *Heartland*, patří mezi nejznámější teorie vůbec a zejména to platí pro 20. století. Nutno poznamenat, že Mackinder byl nejen teoretikem, ale svým působením měl šanci ovlivnit i praktickou geopolitiku či politiku obecně, neboť byl i poslancem britského parlamentu, a během první světové války i britským vysokým komisařem pro jižní Rusko.⁷⁵ Nebyl tedy pouze akademikem, ale i aktivním účastníkem politických rozhodnutí během války a po ní. Jeho teorie *Heartlandu* byla pravděpodobně oním důvodem, proč byl vyslán do revolučního Ruska, aby pomohl konsolidovat antibolševické síly během ruské občanské války. Mackinderův zájem se soustředil především na oblast euroasijského kontinentu, který považoval za základnu geopolitických sil. Jeho koncepce se prolíná jeho díly. Za nejdůležitější lze považovat *Democratic Ideals and Reality* a hlavně *The Geographical Pivot of History*.⁷⁶

Mackinder vycházel zejména z historického kontextu své doby, proto jeho myšlení a vidění světa bylo poznamenáno jak světovými válkami, tak i technickými omezeními. Tento fakt je některými autory považován za zásadní nedostatek. Domnívají se, že Mackinderova geopolitická teorie nemá v současném globalizovaném světě, který je vyzbrojen jadernými zbraněmi a balistickými střelami, místo a je překonaná. Naopak například politický geograf a expert na národní bezpečnost Colin S. Gray⁷⁷ obhajoval relevantnost této koncepce až do dnešních časů; i když přiznával, že došlo k proměně doby, tak nepřipouští, že by jádro samotné teorie pozbylo své validity.⁷⁸ Gray nepokrytě vyzdvihoval Mackindera a geopolitiku jako takovou, dále tvrdil, že nabývají vysokého významu i v současnosti.⁷⁹ Samotná teorie *Heartlandu* podle něj: „vzbudila trvalý zájem

⁷⁴ KNUTSEN, Tobjorn: *Halford J. Mackinder, Geopolitics, and the Heartland Thesis*. In: *The International History Review*, roč. 36, 2014, č. 5, s. 835–836.

⁷⁵ Halford Mackinder. *Encyklopedia Britannica* [online]. [cit. 2023-03-11]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Halford-Mackinder>.

⁷⁶ Ve vydání MACKINDER, Halford: *Democratic Ideals and Reality*. Washington 1996, je možné nalézt obě tyto práce a další doplňující texty.

⁷⁷ Colin Gray působil na vícero univerzitách, včetně *University of Reading* a také byl vedoucím *National Security Studies at the Hudson Institute*, či *National Institute for Public Policy*. Více na: Dr. Colin S. Gray. *National Institute for Public Policy* [online]. [cit. 2023-03-06]. Dostupné z: <https://nipp.org/staff/dr-colin-s-gray/>.

⁷⁸ GRAY, *In Defence*, s. 9–25.

⁷⁹ *Ibid* 12.

[zahraniční politiky] a vedla k trvalým politickým řešením.“⁸⁰ Byť se Grayovo tvrzení může zdát až příliš optimistické a oddané Mackinderově práci, nepochybně je možné sledovat minimálně vliv této koncepce na současné teorie, které ji buďto dále rozvíjejí nebo si z ní propůjčují vybrané části. Stejně se jak v období studené války, tak po jejím skončení zahraniční politika některých států nechala těmito myšlenkami inspirovat.⁸¹ Inspiraci Mackinderem nezaprou ani mnozí autoři současných ruských geopolitických koncepcí, to však bude vysvětleno šířeji v dalších kapitolách. Sám Mackinder ale uvedl: „Každé století mělo svou vlastní geopolitickou perspektivu,“⁸² tudíž si sám byl pravděpodobně vědom toho, že jeho koncepce nemusí být ve 21. století vůbec platná. Přesto jak současné události, tak mnoho současných odborných prací dokazuje, že jeho jméno a pojem *Heartland* mají v geopolitickém diskursu stále své místo.

Jádro Mackinderovy koncepce se dá charakterizovat na základní představě souboje dvou primárních světových sil, a to mořských sil (*sea power*), reprezentovaných například Velkou Británií, případně Spojenými státy americkými, a pevninských sil (*land power*), představovaných Ruskem, nebo i Německem. V rámci rozsáhlejšího historického náhledu se snažil popsat dějinné události právě viděním této dichotomie. Na příkladu starověkého Říma se pokoušel vysvětlit, že pozemní síla, i přes mnohé nevýhody, byla schopna porazit mořské síly (v tomto případě Kartágo). Obsazením středomořského pobřeží se Řím, podle Mackindera, stal svým způsobem pevninskou říší, která díky tomu eliminovala ohrožení ze strany mořských sil. Právě jediný tlak, který dokázal rozvrátit Římskou říši, byly další národy či síly pevninského typu. Stěhování národů tedy nebylo ničím jiným než jen vyvrácením jedné pevninské síly druhou.⁸³ Tyto historické paralely měly posloužit jako varování pro jeho domovskou Velkou Británii, která byla na počátku 20. století stále na vrcholu moci, před podceňováním rizika kontinentální síly.⁸⁴

Zcela zásadní roli v souboji mořských a pevninských sil má oblast části Eurasie, kterou Mackinder označuje za *Heartland*, nebo též „*pivot area*“.⁸⁵ Tato zóna je pak šířeji vymezena: „*Heartland zahrnuje pro potřeby strategického uvažování Baltské moře,*

⁸⁰ GRAY, *In Defence*, s. 20.

⁸¹ IŞERI, Emre: *The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty-First Century*. In: *Geopolitics*, roč. 14, 2009, č. 1, s. 34.

⁸² MACKINDER, *Democratic Ideals* s. 21.

⁸³ *Ibid* 29–36.

⁸⁴ *Ibid* 42.

⁸⁵ *Ibid* 197.

*splavný střední a dolní tok Dunaje, Černé moře, Malou Asii, Arménii, Persii, Tibet a Mongolsko.*⁸⁶ Konkrétnější vymezení pak nabízí v grafické podobě, tedy náčrtu hranic *Heartlandu* ve světové mapě (viz Obrázek 2). Tato oblast je Mackinderem považována za přirozenou prakticky nedobytnou světovou pevnost.⁸⁷ Její výhodou měla být zejména nedostupnost z moře, respektive její vzdálenost od pobřeží světového oceánu a uzavřený říční systém v podobě bezodtokých oblastí, nebo řek ústících do zamrzlých moří, nedostupných pro mořské síly. Tyto podmínky izolovanosti měly být ještě podpořeny nerostným a obecně přírodním bohatstvím, které by pevninské síle, která opanuje *Heartland*, poskytlo perfektní strategickou výhodu při obraně před jakýmkoliv nepřítelem. Chráněna je totiž ze severu zamrzlým oceánem, z jihu Himalájským masívem či pouštěmi a ze západu nehostinnou částí Sibiře. Jediným otevřenějším vstupem do *pivot area* je tedy východní směr z Evropy. Tuto průchozí část Mackinder považuje za klíčovou křižovatku dějin, tedy konkrétně za bránu, kterou prostupovaly asijské a turkické kmeny do východní i střední Evropy a utvářely *de facto* evropskou civilizaci jako takovou.⁸⁸ Dochází tedy k závěru, který se stal jedním z nejslavnějších hesel jeho teorie: „*Kdo vládne východní Evropě, vládne Heartlandu. Kdo vládne Heartlandu vládne Světovému ostrovu. Kdo vládne Světovému ostrovu, vládne světu.*“⁸⁹ Východní Evropa má být onou vstupní branou do této nedobytné pevnosti, a tudíž kdo ji kontroluje, ten také řídí pohyb dovnitř *Heartlandu* i případnou expanzi ven, na západ. Vzhledem k mapě (Obrázek 2), kterou Mackinder přiložil ke své práci, a k jeho popisu, je možné považovat za klíčovou oblast zejména evropskou část Ruska, Bělorusko a Ukrajinu. Nutné je však poznamenat, že v době autorova života patřila větší část Ukrajiny Ruskému impériu, proto ji někdy zahrnuje do širšího označení jižní Rusko. Logicky z těchto tezí vyplývá, že pro zabezpečení vstupu do *Heartlandu* je nutné kontrolovat a ovládat prakticky celou oblast rovin ve východní Evropě, až po přirozené bariéry v podobě horských masívů Alp a Karpat.

⁸⁶ MACKINDER, *Democratic Ideals* s. 78.

⁸⁷ *Ibid* 201.

⁸⁸ *Ibid* 177.

⁸⁹ *Ibid* 106.

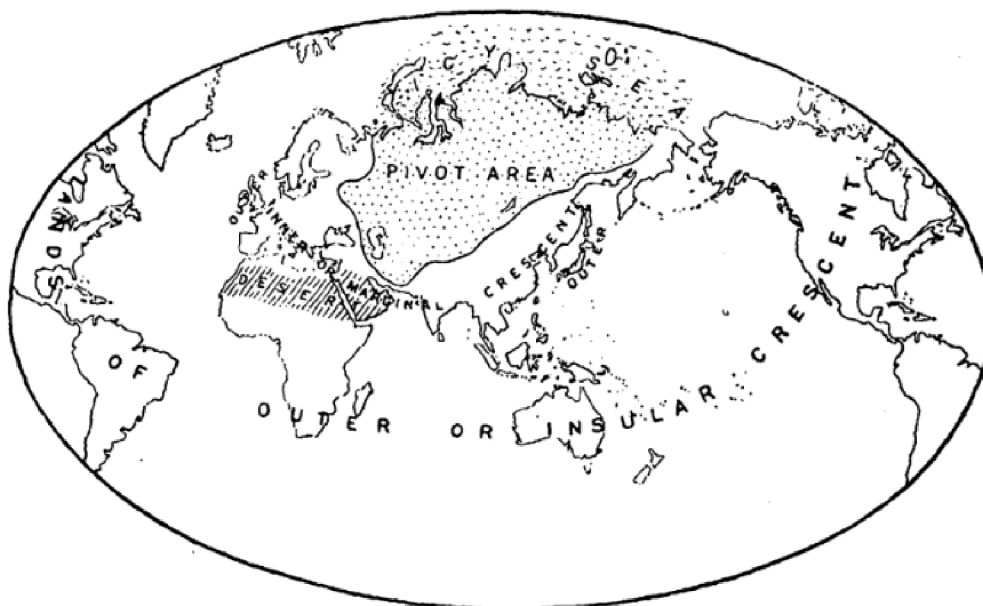

Fig. 5. The Natural Seats of Power. Pivot area: wholly continental; Outer crescent: wholly oceanic; Inner crescent: partly continental, partly oceanic.

Obrázek 2 – Náčrt lokalizace a hranic Heartlandu (v mapě označeného jako: PIVOT AREA) a okrajových zón označených jako: CRESCENT, tedy půlměsíce obklopující jádrovou část Eurasie. (Zdroj: MACKINDER, *Democratic Ideals*, s. 190)

V rámci svých úvah Mackinder vymezuje ještě další dvě zóny, které obklopují *Heartland*. Jedná se o „*inner crescent*“ a „*outer crescent*“, těm však nevěnuje až tak velkou pozornost. Obecně mají v jeho koncepci relativně marginální roli: zatímco *pivot area* je středem jeho zájmu a vůbec jeho geopolitické koncepce, oba „půlměsíce“ slouží především jako protiváha vůči pevninské síle. *Inner crescent*, tedy vnitřní půlměsíc, má dle Mackindera kombinovaný charakter, částečně pevninský a částečně mořský. Státy, které sem spadají, jsou např. Německo, Rakousko (Rakousko-Uhersko), Turecko, Indie nebo Čína.⁹⁰ Spykmanova koncepce *Rimlandu* do sebe inkorporovala právě *inner crescent*, svým způsobem mohou být tedy tyto pojmy zaměnitelné, i když jejich význam je u každého autora výrazně jiný. *Outer crescent*, zaobírá zbytek světa, jmenovitě však Mackinder zdůraznil jižní Afriku, Austrálii, Japonsko, Velkou Británii, Kanadu a USA, tedy z velké části námořní mocnosti nebo státy k nim přiléhající.⁹¹ Zatímco Spykman kladl důraz právě na *Rimland* jako klíčovou strategickou oblast, která je v defenzivě vůči *Heartlandu*, Mackinderova teorie se soustředí na možnou expanzivnost a neporazitelnost pevninské síly, která by ovládala *Heartland*.⁹²

⁹⁰ MACKINDER, *Democratic Ideals*, s. 191.

⁹¹ Idem.

⁹² Ibid XIX.

V době, kdy Mackinder zveřejnil na počátku 20. století své názory na *Heartland*, započalo v Ruském impériu budování transsibiřské magistrály, která v jeho očích měla znamenat masivní posun v mobilitě pevninské síly, která do té doby byla omezena na koně a podobně pomalou dopravu. V důsledku to znamenalo, že například Rusko bylo schopno přesunout potřebné síly z Evropy na pacifické pobřeží rychleji a tím bránit *Heartland* o to efektivněji. Tím byla omezena výhoda mořských sil v jejich mobilitě.⁹³ Znamenalo to také případné ohrožení zájmů Velké Británie a dalších mocností na Dálném východě.

Ohrožení Ruskem však brzy bylo nahrazeno ohrožením ze strany Německa, které taktéž považoval za pevninskou sílu.⁹⁴ Vzhledem ke světovým válkám, které zažil, byla jeho obava z Německa pochopitelná, obzvláště když Německo bylo schopno po jistou dobu ovládnout velkou část východní Evropy. Dostalo se tak blízko ke kontrole vstupní brány do *Heartlandu*. Největší riziko však spatřoval ve spojení Ruska a Německa v jednu alianci, proto navrhoval, aby bylo ze strany Británie a dalších mořských sil učiněno vše pro to, aby k tomu nedošlo.⁹⁵

V rámci této snahy mělo dle Mackindera dojít k vytvoření nárazníkového pásu, který by odděloval Rusko od Německa. Do tohoto nárazníkového pásma dle něj měly patřit tyto oblasti: Bělorusko, Ukrajina, jižní Rusko, Gruzie, Arménie, Ázerbájdžán a Dagestán.⁹⁶ Tedy velká část východní Evropy a Kavkazu. Spolu s těmito státy podporoval Mackinder i vznik dalších, konkrétně ve střední Evropě a na Balkáně, jako bylo Československo a Jugoslávie.⁹⁷ Paradoxně však vnímal Sovětský svaz jako možného spojence pro USA i Velkou Británii, neboť se domníval, že pro zkrocení a zajištění Německa byla potřeba kombinace jak mořských, tak i pevninských sil.⁹⁸ Ohrožení ze strany SSSR nevnímal jako tak velké riziko, stejně tak i v kontextu ovládnutí *Heartlandu* jako takového, byť územní rozsah této oblasti srovnal s tehdejším

⁹³ Carské Rusko začalo s budováním transsibiřské magistrály po porážce ve válce s Japonskem v roce 1904. Porážka byla tehdy námořní, ale logicky mohla následovat i další expanze Japonska do východní části Ruska. Nová železnice měla za cíl nejen zvýšit mobilitu ruské armády, ale také pomoci rozvinout infrastrukturu a hospodářství v oblasti Sibíře. Tato železniční dráha byla například během první světové války využita československými legionáři, kteří se evakovali z evropské části Ruska na pacifické pobřeží a pak přes Spojené státy do nově vzniklého Československa.

⁹⁴ GRAY, *In Defence*, s. 13.

⁹⁵ KNUTSEN, *Halford J. Mackinder*, s. 843.

⁹⁶ SLOAN, Geoffrey: *Sir Halford J. Mackinder: The Heartland theory then and now*. In: *The Journal of Strategic Studies*, roč. 22, 1999, č. 2-3, s.15–38.

⁹⁷ *Ibid* 25.

⁹⁸ MACKINDER, *Democratic Ideals*, s. 202.

Sovětským svazem.⁹⁹ Také nepovažoval za aktuální nebezpečí, že by se Čína mohla stát vládcem *Heartlandu*.¹⁰⁰ Ve snaze zajistit, aby nedošlo k nové expanzi Německa, podpořil svým způsobem myšlenku NATO. Takový koncept však vnímal primárně jako nástroj na zadržení Německa, nikoliv Sovětského svazu.¹⁰¹ Je pochopitelné, že v Mackinderově historické zkušenosti bylo Německo vnímáno jako mnohem větší hrozba než SSSR, který naopak i těsně po skončení druhé světové války byl viděn jako spojenec. To, že Mackinder nespatořoval v Sovětském svazu větší hrozbu pro Západ, však podle některých autorů neubíralo na relevanci jeho myšlenek.¹⁰² Tedy, podle nich, Německo a SSSR jsou v roli nebezpečné pevninské síly zaměnitelné. V souvislosti s rozmachem a šířením hegemonie jedné kontinentální síly v Eurasii vnímal alianci Francie, Velké Británie, Spojených států amerických a Kanady, tedy států, které byly stavebními kameny NATO, za zcela zásadní.¹⁰³

Součástí Mackinderových rozšířenějších úvah o *Heartlandu* se stal i pojem „*Midland ocean*“, který označuje severní část Atlantského oceánu.¹⁰⁴ Dle jeho představy měla být tato část oceánu jakousi silnou spojnicí mezi mořskými silami, zejména pak Spojenými státy americkými a jejich západoevropskými spojenci. Kanadu a USA tedy nevnímal jako separátní celky izolované oceánem, ale naopak jako území propojené s Eurasií. Tento Mackinderův pohled jen ještě více podtrhuje jeho podporu aliance v podobě NATO, byť tehdy Severoatlantická aliance neexistovala. Zároveň tím přináší i tezi, že v rámci tohoto konfliktu mezi pevninskými silami a mořskými silami mají své nenahraditelné místo Spojené státy americké, byť těžiště tohoto souboje a *Heartland* samotný leží relativně hluboko na eurasijském kontinentě.

V souvislosti s tím je také potřeba uvést důležitou část Mackinderovy koncepce, která měla jak v jeho době, tak i dnes velkou roli a dopad. Popsal totiž svět jako uzavřený organismus, ve kterém už není co objevovat. Uzavřenost tohoto systému má své následky: jakákoliv větší událost či konflikt bude rezonovat v celém světě, nebude nikdy uzavřen čistě do svého regionu, bez vlivu na zbytek světa. Dopady konfliktu v Evropě tedy budou znatelné v celém světě a naopak. Je nutné podotknout, že Mackinder byl jeden z prvních, kteří přišli s takovouto globální ucelenou teorií, a to

⁹⁹ MACKINDER, *Democratic Ideals* s. 198.

¹⁰⁰ *Ibid* XXI.

¹⁰¹ SLOAN, *Sir Halford J. Mackinder*, s. 34.

¹⁰² GRAY *In Defence*, s. 20.

¹⁰³ SLOAN, *Sir Halford J. Mackinder*, s. 34.

¹⁰⁴ GRAY, *In Defence*, s. 20.

navíc již na počátku minulého století.¹⁰⁵ Pokud vezmeme v potaz, k jaké masivní globalizaci a propojení světa došlo za posledních třicet let, pak se tato teze jeví jako stále relevantnější. Svůj díl v tom hraje nejen globalizace jako taková, ale také propojení světa internetem, sociálními sítěmi, médií a IT technologiemi obecně. I sebemenší událost může vyvolat odezvu prakticky v jakékoli části světa, byť se místo události může nacházet na opačné straně planety. Aby tyto rezonance v rámci světového systému byly pod kontrolou a případně aby mohly být řešeny, stavěl se Mackinder za koncept Spojených národů.¹⁰⁶ Je však potřeba doplnit, že on sám příliš nevěřil v idealizovanou podobu národů světa spolupracujících v harmonii. Prosazoval proto, aby taková organizace byla budována a organizována jak na principu idealismu a demokracie, tak realismu a pragmatismu.¹⁰⁷

Dalším zajímavým doplňkem k tomuto konceptu byla Mackinderova vize, že do vybalancování světových sil se v budoucnu nejspíše zapojí i Jižní Amerika, Čína, Indie či část Afriky. Jako argument uvedl masivní populační růst, který by těmto oblastem mohl zajistit významnější postavení v rámci světového uspořádání.¹⁰⁸ V současnosti se tato vize může zdát být srovnatelná s jistou vizí multipolárního světa, který dle některých má nahrazovat unipolární či bipolární systém, jenž vycházel zejména z průběhu a konce studené války. Tato myšlenka tedy nepochybně má svůj význam i v současnosti a nezmizela ani z rétoriky světových mocností. Mackinder ji však nikterak výrazně nerozvíjí, avšak své místo v jeho práci a teorii nepochybně má.

Zajímavý je i Mackinderův pohled na uspořádání hranic po skončení konfliktu v Evropě. Jak již bylo výše zmíněno, ze strategických a bezpečnostních důvodů byl pro vytvoření nárazníkového pásma ve střední a východní Evropě, které mělo od sebe oddělovat Německo a Rusko. Na druhou stranu měl obhajovat vytvoření hranic států tak, aby se snížilo riziko snahy je následně násilně měnit. Principy, které měly určovat takovéto hranice byly následující: sociální skupina by měla co nejvíce korespondovat s geografickou jednotkou, hranice by měly převážně odpovídat přirozeným rozhraním

¹⁰⁵ GRAY, *In Defence*, s. 13.

¹⁰⁶ KNUTSEN, *Halford J. Mackinder*, s. 838–839. Jeden z hlavních propagátorů organizace Spojených národů byl americký prezident Woodrow Wilson, který tím chtěl do budoucna řešit konflikty mezi státy, pokud možno mírovou cestou. Projekt však selhal, jak ukázala eskalace napětí v Evropě ve 30. letech 20. století, která vyvrcholila druhou světovou válkou. Projekt trpěl jak nedostatkem nástrojů pro řešení konfliktů, tak neúčastí či nezájmem některých mocností, jako byly například paradoxně Spojené státy americké.

¹⁰⁷ KNUTSEN, *Halford J. Mackinder*, s. 839.

¹⁰⁸ MACKINDER, *Democratic Ideals*, s. 205.

různých populací, tedy neměly by být tvořeny podle řek či horských hřebenů.¹⁰⁹ V případě východních částí Evropy a sousedů Ruska by to mohlo být velmi problematické, neboť v současnosti právě zpochybnění odlišnosti kultur a etnik nebo naopak vymezování se vůči jiným, je argumentem pro vznik konfliktů. Z chápání některých ruských elit by tedy například nebylo možné vytvořit samostatný ukrajinský stát, případně Bělorusko, neboť kultury obou států považují za natolik blízké té ruské, že nemusí být rozlišitelné.¹¹⁰

Mackinderova geopolitická koncepce staví na konfliktu dvou primárních sil, a to mořských a pevninských. Středem jeho zájmu i rozboru byla zejména pevninská síla a její vazba na *Heartland*, což je oblast zahrnující velkou část centrální Asie a východní Evropy. *Heartland* měl být dle Mackindera díky svým fyzicko-geografickým charakteristikám, tedy přirozeným hraničním bariérám a velké surovinové základně, nedobytnou pevností. Kombinace pevninské síly, která by plně ovládla tuto oblast, a budování moderní železniční sítě, byla pro něj fatálním nebezpečím pro zbytek světa, zejména pak pro jeho domovskou Velkou Británii, která z evidentních důvodů spadá do mořských sil. Kromě vysvětlení výhod *Heartlandu* a důvodů, proč by nemělo být připuštěno, aby se této oblasti zmocnila silná pevninská síla, nabízí Mackinder i možné způsoby řešení. Jak už jsme uvedli, vzhledem ke své osobní zkušenosti spatřoval největší ohrožení v tehdejším Německu, které vyvolalo dvě světové války, a které nebylo daleko od ovládnutí celé východní Evropy. Naopak Rusko, respektive Sovětský svaz, vnímal jako možného budoucího spojence při pacifikaci Německa. Východní Evropa byla, klíčovou oblastí pro ovládnutí celého *Heartlandu*, tedy i světového ostrova. Proto, jak již bylo uvedeno výše, byla potřeba tento region zabezpečit před utvořením hegemonie pevninských sil pomocí různých nástrojů a kroků. S tím souvisí i jeho přesvědčení, že severní část Atlantského oceánu je *de facto* vnitřním prostředním mořem, mezi Amerikou a Evropou. Tedy vliv USA v Evropě nevyklučoval, ale naopak považoval za potřebný a nevyhnutelný. Dalším významným bodem jeho teorie byla i podpora nástrojů pro nastavení vyrovnanosti sil, mezi něž měl patřit mandát Spojených národů, který však měl vycházet z reálných podmínek i idealismu. V tomto ohledu měly být zapojeny nové demograficky se rozvíjející jádra moci do uzavřeného (zároveň však propojeného) světového systému, aby došlo k vyrovnávání sil. Poměrně aktuální se

¹⁰⁹ SLOAN, *Sir Halford J. Mackinder*, s. 24.

¹¹⁰ Šířeji se tomuto argumentu budou věnovat další kapitoly.

ukazuje i jeho představa formování hranic dle etnických a sociokulturních faktorů, která koresponduje se současnou ruskou argumentací ohledně Ukrajiny.

Kritika a pochybnosti ohledně Mackinderovy geopolitické koncepce mohou a často jsou podloženy zjevným nesouladem některých jeho tezí s pozdějším vývojem. Jak uvádí někteří autoři, tak například nedotknutelnost *Heartlandu* ze severu už není platná z důvodu globálního oteplování a tání severského ledu. Rozvoj moderní techniky, letectva a raket způsobil, že zcela zastaraly jeho představy o nedostupnosti nebo obtížné dostupnosti *Heartlandu* pro vnější svět apod. Přesto i kritici přiznávají, že teorie si udržuje určitý vliv a že je alespoň do jisté míry stále akceptovatelná.¹¹¹ Colin Gray naopak Mackindera brání a pochybnosti o jeho teorii či geopolitice samotné odmítá. Současnost podle něj ukazuje, že základní teze a myšlenky Halforda Mackindera mají stále svoji platnost, tak jako ji měly i za studené války, která skončila před 30 lety.¹¹²

¹¹¹ KNUTSEN, *Halford J. Mackinder*, s. 851–854

¹¹² SLOAN, *Sir Halford J. Mackinder*, s. 35.

Následující část slouží k zachycení základních bodů a myšlenek Mackinderovy geopolitické koncepce, pro analýzu současného dění v souvislosti s rusko-ukrajinským konfliktem:

- *Globální konflikty probíhají na bázi soupeření mořských a pevninských sil*
- *„Kdo vládne východní Evropě, vládne Heartlandu. Kdo vládne Heartlandu, vládne Světovému ostrovu. Kdo vládne Světovému ostrovu, vládne světu.“*
- *Heartland je nedobytnou pevností s velkým množstvím nerostných surovin, rozvojem železnice a moderní dopravy se tento potenciál jen zvětšuje*
- *Klíčovou oblastí pro nadvládu nad Eurasií a Heartlandem je východní Evropa*
- *Mořské síly musí za každou cenu zabránit alianci Německa a Ruska, případně vytvoření jedné hegemonické pevninské síly v Evropě*
- *Hlavními spojenci v obraně proti pevninské moci v Evropě mají být Velká Británie, Francie, Spojené státy americké a Kanada (NATO)*
- *Severní část Atlantského oceánu není bariérou, ale prostorem spojujícím Evropu a Ameriku, Spojené státy mají své místo v řešení konfliktů v Eurasii*
- *Je potřeba od sebe izolovat Rusko a Německo nárazníkovým pásmem menších suverénních států*
- *Garantem větší globální stability a omezení konfliktů by měly být organizace typu Spojených národů, které budou postaveny jak na demokratickém idealismu, tak i na realistickém pragmatismu*
- *Garantovat stabilitu světového rozložení sil a jeho rovnováhu bude v budoucnu díky demografickému růstu i Afrika, Jižní Amerika, východní, jihovýchodní Asie (multipolarita)*
- *Svět je uzavřený systém, v němž se konflikty a události mohou promítnout do ostatních částí*
- *Hranice států by měly respektovat primárně sociokulturní rozložení různých populací, nikoliv přírodní bariéry*

2.2.3 Další anglosaské geopolitické koncepce

V této dílčí části budou přiblíženy další geopolitické koncepce z anglosaského prostředí. Vybrané teorie a autoři pochází zejména z 2. poloviny 20. století a staví v mnoha ohledech na tezi Mackindera a Spykmana. Jsou vystavěny jako kritické a modernizované náhledy, nebo vytváří jejich modifikace, či se o ně alespoň částečně opírají. Řazení jednotlivých autorů je chronologické, podle roku vydání jejich nejvýznamnějších a nejrelevantnějších prací.

Koncepce Roberta Strausz-Hupé

Robert Strausz-Hupé byl americký profesor, rodák z Rakouska. Zabýval se nejen geopolitickými teoriemi, ale působil i jako diplomat, například ve strukturách NATO.¹¹³ Stejně jako Mackinder i Spykman, reagoval i on na druhou světovou válku a zejména pak na poválečný vývoj světa. Jednou z jeho nejvýznamnějších prací je monografie *The Balance of Tomorrow: A Reappraisal of Basic Trends in World Politics*, která se extenzivně věnuje tématu moci, velmoci a rovnováhy sil na globální úrovni.¹¹⁴ Vzhledem ke své diplomatické zkušenosti měl možnost nahlédnout na mnohé problémy z vnitřní perspektivy. Všeobecně jsou jeho postoje a pohledy silně anti-komunistické a dominantně se soustředí na Spojené státy americké. Toto zaměření provázené značným optimismem ve vztahu k USA se prolíná celou jeho prací. Nelze ho však označit za zaslepeného fanouška americké moci ve světě, byť je jeho text místy až radikálně proamerický.

V rámci svého rozboru světové situace v *The Balance of Tomorrow* využívá Strausz-Hupé mnoha nástrojů pro definici velmoci a moci států obecně. Zejména se opírá o statistické údaje, které se týkají demografických parametrů států, těžby nerostných surovin a dalších oblastí. Sám uvádí, že je těžké nalézt přesnou hranici mezi velmocí a klasickou mocností, ale přesto se o to pokouší, výběrem několika měřitelných charakteristik. Zároveň upozorňuje, že v průběhu času se z velké mocnosti se může stát malá a naopak.¹¹⁵ V rámci jeho práce je také evidentně kladen důraz primárně na Spojené státy americké a sovětské Rusko, jež vychází z jeho hodnocení jako dvě

¹¹³ Vice na: Robert Strausz-Hupé (1903–2002). *Office of the Historian* [online]. [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://history.state.gov/departmenthistory/people/strausz-hupe-robert> nebo v CRAMPTON, Andrew – TUATHAIL, Ó Gearóid: *Intellectuals, institutions and ideology: the case of Robert Strausz-Hupé and 'American geopolitics'*. In: *Political Geography*, roč. 15, 1996, č. 6/7, s. 533–555.

¹¹⁴ STRAUZS-HUPÉ, Robert: *The Balance of Tomorrow: A Reappraisal of Basic Trends in World Politics*. Philadelphia 1945.

¹¹⁵ Ibid 14.

velmoci. Naopak nižší mocenské postavení přisuzuje dalším vítězným státům, jako je Velká Británie, případně Francie. Jeho vize světa byla tedy jednoznačně bipolární.¹¹⁶

V tomto bipolárním světě dle něj neexistují žádné mocnosti (státy), které by neležely v hegemonické sféře jedné či druhé velmoci.¹¹⁷ To vidí částečně jako problém, neboť takovéto uspořádání bude zamezovat možné světové integraci, která jak se zdá byla jeho ideovým cílem.¹¹⁸ V této souvislosti se vyjadřuje zejména k formující se Organizaci spojených národů (OSN), kterou na jednu stranu vyzdvihuje, ale na druhou stranu si uvědomuje její možné nedostatky do budoucna, zejména v oblasti bezpečnosti. Dle předpokladů jeho doby měla být OSN utvořena okolo vítězných mocností z druhé světové války, které měly mít dominantní postavení v Radě bezpečnosti OSN. Strausz-Hupé usuzoval, že takovýto orgán bude sloužit pouze ke konsolidaci Japonska a Německa v poválečné budoucnosti, nikoliv k řešení jiných konfliktů. Ty by totiž spadaly do sféry vlivu některé z velmocí, a ty by neměly mít ani ochotu ani zájem na zapojení ostatních.¹¹⁹ Tuto myšlenku potvrzuje i s časovým odstupem v roce 1948, kdy hodnotil OSN jako ne zcela úspěšný projekt, hlavně vzhledem k neúspěchu ve snižování napětí mezi velmocemi a omezení zbrojení.¹²⁰

V ohledu samotných mocností je jeho zaměření na Spojené státy americké evidentní. Vnímá USA jako ultimátního aktéra, který může zahájit integraci celého světa. Dobrou opěrnou bází pro takový počín je podle něj NATO.¹²¹ Co se týká bezpečnosti, Strausz-Hupé obhajuje zachování široké sítě amerických základen a opěrných bodů v Pacifiku i v Atlantiku. Zároveň zdůrazňuje nutnou potřebu udržení a upevnění spojení se západní Evropou, jejíž síla je i silou Spojených států amerických.¹²² Západní evropské státy dle něj tedy plně spadají do hegemonie USA a jsou si navzájem klíčovými partnery.

Ve spojitosti se Sovětským svazem Strausz-Hupé předpokládá, že se bude snažit ovlivňovat více regionů jak na Dálném a Středním východě, tak v Evropě. Právě první dvě zmíněné oblasti mají posloužit k vyvíjení tlaku v evropském prostoru. Ve východní

¹¹⁶ STRAUZS-HUPÉ, *The Balance of Tomorrow: A Reappraisal*, s. 36.

¹¹⁷ *Ibid* 30.

¹¹⁸ *Ibid* 36.

¹¹⁹ *Ibid* 27–29.

¹²⁰ STRAUZS-HUPÉ, Robert: *The Great Powers in the New World Order*. In: *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, roč. 257, 1948, s. 51.

¹²¹ STRAUZS-HUPÉ, Robert: *The Balance of Tomorrow*. In: *Orbis*, roč. 59, 2015, č. 4, s. 462.

¹²² STRAUZS-HUPÉ, *The Balance of Tomorrow: A Reappraisal*, s. 247–257.

Evropě má pak SSSR usilovat o jistou formu federalizace svých sousedů a inkorporace do svých struktur.¹²³ V článku *The Western Frontiers of Russia* z roku 1947 studoval Strausz-Hupé západní hranice SSSR ve východní Evropě. V tomto ohledu se domníval, že Sovětský svaz používá argument etnických a přirozených hranic pouze v případech, kdy se mu to hodí, primárně jako krytí pro reálně-politické zájmy. Ty měly spočívat v dosažení strategicky nejefektivnějších a nejbezpečnějších hranic.¹²⁴ Dále také uvedl, že více než hraniční linii, má SSSR v zájmu vytvořit hraniční zónu, která poslouží jako efektivní ochrana klíčových oblastí (východní Ukrajiny a evropského Ruska) před případným útokem z Evropy. Tyto výhodné hraniční zóny vidí například ve Finském zálivu, oblasti Dněstru a Pinských bažinách na severu dnešní Ukrajiny a jihu Běloruska.¹²⁵

Stará Evropa se z pohledu Strausz-Hupého měla stát arénou, ve které budou operovat velmoci ležící mimo tento prostor. Zároveň tvrdil, že Evropané musí předat své vedení světa mladším velmocím ze západu a východu (tedy Spojeným státům americkým a Sovětskému svazu). Ty pak měly utvořit mocenské bloky v Evropě, jež poslouží k vytvoření mocenské rovnováhy. Dosažení rovnováhy sil pak sníží riziko války mezi velmocemi.¹²⁶ Zároveň však později uvádí, že sjednocená Evropa má určitou míru moci, zatímco slouží, jako most mezi lidmi anglo-saského, románského a slovanského původu.¹²⁷ Naopak v roce 1948 se stavěl více za jistou samostatnost sjednocené evropské moci, která se sice nevyrovná SSSR ani USA, ale poslouží jako vyrovnávací síla mezi těmito velmocemi.¹²⁸

Ve své teorii o světovém uspořádání vyzdvihl Spojené státy jakožto mocnost, která díky své extrémně vyvinuté letecké síle bude udržovat mír právě skrze letectvo.¹²⁹ Zároveň ale nenaznačoval, že by USA měly usilovat a destrukci SSSR, naopak předpokládal, že tyto velmoci budou navzájem udržovat rovnováhu sil.

¹²³ STRAUSZ-HUPÉ, *The Balance of Tomorrow: A Reappraisal*, s. 263–264.

¹²⁴ STRAUSZ-HUPÉ, Robert: *The Western Frontiers of Russia*. In: *The Review of Politics*, roč. 9, 1947, č. 3, s. 325.

¹²⁵ *Ibid* 325–326.

¹²⁶ STRAUSZ-HUPÉ, *The Balance of Tomorrow: A Reappraisal*, s. 249.

¹²⁷ *Ibid* 275.

¹²⁸ STRAUSZ-HUPÉ, *The Great Powers in the New World Order*, s. 55.

¹²⁹ STRAUSZ-HUPÉ, *The Balance of Tomorrow*, s. 243–244.

Strausz-Hupé předvídal populační, a tedy mocenský růst Asie. Konkrétně dával za příklad Čínu a Indii.¹³⁰ Vzhledem k budoucímu vzestupu Asie by Spojené státy americké měly usilovat o světovou integraci, dokud jsou v pozici světové velmoci.¹³¹ Jeho myšlenka však nevyznívá jako předzvěst multipolárního světa, ale spíše jakožto předpoklad přenosu jader moci do jiných oblastí a možné ztráty dominantního postavení USA a SSSR.

Koncepce Donalda W. Meiniga

Americký profesor Donald Meinig byl politickým a historickým geografem, který působil na několika univerzitách v USA. Rovněž navázal na práce Spykmana a Mackindera, podrobil je kritické revizi s užitím zejména kulturní geografie.¹³² Ve svém článku: *Heartland and Rimland in Eurasian History*, rozebral geopolitické koncepce dvou výše zmíněných klasiků a snažil se je doplnit a upravit tak, aby byly obecněji aplikovatelné. Jak uvedl, Mackinder i Spykman vycházeli zejména ze svého historického kontextu, tedy světových válek.¹³³ To Meinig považoval za překážku, která tyto koncepce příliš omezila na jejich současnost a podmínky, které v té době panovaly. Jejich teze nevnímal jako mylné ani špatné, považoval však za nutné modifikovat je pro nové podmínky, aby mohly v budoucnu posloužit pro studium mezinárodních vztahů a geopolitiky.

Meinig konkrétně kritizoval, že Mackinder a Spykman nebrali plně v potaz variabilitu kulturních znaků jednotlivých oblastí. Nesouhlasil tedy s pevným vymezením mořských a pevninských sil, neboť, jak doložil na příkladech Británie, Číny a Indie, ne vždy byly tyto státy, či regiony, výlučně mořskými nebo pevninskými silami.¹³⁴ V průběhu historie se jednotlivé státy v tomto ohledu měnily, a to že v současnosti by spadaly pod jednu nebo druhou kategorii neznamená, že se to v budoucnu nemůže změnit. Tudiž řadit jednotlivé státy do jedné nebo druhé kategorie pouze na základě jejich geografické polohy a podmínek, považoval Meinig za nevhodné.

¹³⁰ STRAUZS-HUPÉ, *The Balance of Tomorrow*, s. 41–96.

¹³¹ STRAUZS-HUPÉ, *The Great Powers*, s. 56.

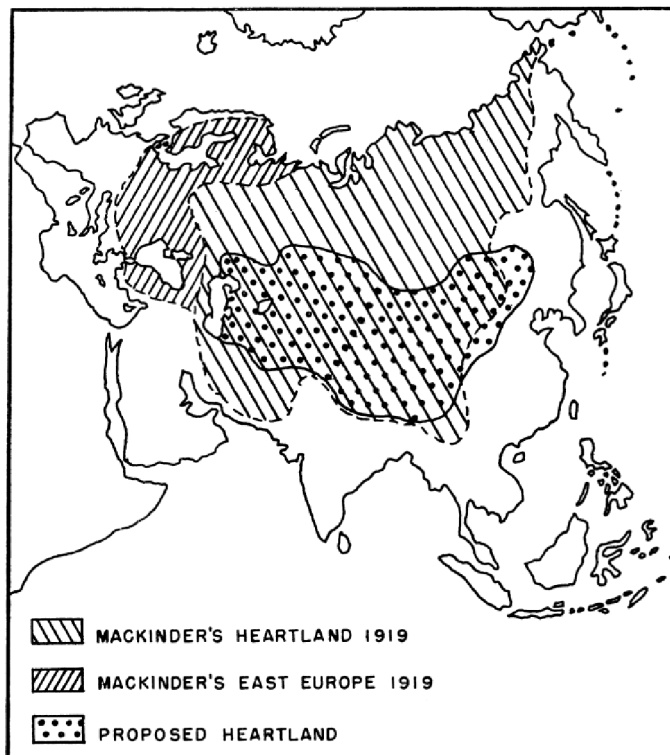
¹³² Meinig (1924–2020) působil například na *University of Utah* nebo na *Syracuse University* a jeho práce se zaměřovaly na kulturní a historickou geografii. Více na: Professor Donald W. Meinig. *American Academy of Arts and Sciences* [online]. [cit. 2023-03-14]. Dostupné z: <https://www.amacad.org/person/donald-w-meinig>.

¹³³ MEINIG, *Heartland and Rimland*, s. 555.

¹³⁴ *Ibid* 556.

Samotná Meinigova modifikace spočívá v restrukturalizaci oblastí, které vymezily Mackinder a Spykman, tedy hlavních zón, jako jsou *Heartland*, *Rimland* a další. Konkrétně nabídl výběr pěti základních charakteristických kategorií a to: *Heartland*, *Rimland*, *Maritime Rimland*, *Extrainsular*, *Intrainsular*.¹³⁵ Tyto kategorie měly flexibilněji postihnout případné výjimky v rámci mořských a pevninských sil nebo budoucí proměny.

Heartland z Meinigova pohledu zůstal baštou pevninské síly, ale na rozdíl od Mackindera navrhl výrazně odlišnou podobu hranic této oblasti. Meinigův *Heartland* je mnohem menší a zabírá především geograficky centrální části Asie (Obrázek 3). To v současném rozložení států světa neodpovídá oblasti Ruské federace, v jeho době však tento region z nemalé části spadl pod Sovětský svaz.

Obrázek 3 – Meinigův návrh Heartlandu oproti Mackinderově modelu (zdroj: MEINIG, *Heartland and Rimland*, s. 561)

Rimland byl v Meinigově koncepci rozdělen na dva typy. Souvisí to s jeho kritikou, která byla zmíněna výše, tedy historickými proměnami přístupu jednotlivých zemí k moři. Tedy do kategorie *Maritime Rimland* spadají státy, které by v současné analýze odpovídaly jak lokací, tak i kulturním chováním mořské moci. Naopak samotný *Rimland* je kategorií pro ty země, které naplňují kritéria pro pevninskou moc, či státy

¹³⁵ MEINIG, *Heartland and Rimland*, s.556.

kteřé jsou na pomezí mezi mořským a pevninským charakterem.¹³⁶ Jednotlivé oblasti a státy pak mohou v čase na základě kulturně-strategického chování přecházet z jedné kategorie *Rimlandu* do druhé, za minimálního předpokladu, že jejich geografická poloha je neměnná.

Pojmy *Intrainsular* a *Extrainsular* souvisí s mocnostmi a státy, které jsou geograficky umístěny na ostrově či ostrovech. Kategorie *Intrainsular* se vztahuje k oblastem a státům, které se sice nacházejí na ostrovech obklopených mořem, ale jejich kulturní chování nasvědčuje, že jejich politicko-ekonomické zájmy jsou soustředěny na samotný ostrov nebo ostrovy. Jsou tedy soustředěny do sebe. Příkladem může být Japonské císařství do poloviny 19. století. Takovéto státy jsou pak izolacionistické, nebo se zajímají o námořní obchod a tvorbu silnějšího námořnictva jen v omezené míře. Oblasti spadající do kategorie *Extrainsular* jsou svým kulturním a strategickým chováním opačné, soustředí se na moře v obchodně-ekonomické oblasti i vojenské.¹³⁷ Stejně jako u *Rimlandu* i v tomto případě může dojít k přechodu z jedné kategorie do druhé v průběhu času, na základě změny kulturního chování.

V souvislosti se svou historickou současností se Meinig věnoval i Sovětskému svazu. Ten je označen za zemi z kategorie *Rimland*, která je v procesu asimilace a postupného ovládnutí *Heartlandu*. Jak již bylo zmíněno, tak Meinigův *Heartland* leží hlouběji ve Střední Asii, tedy z části i v SSSR. Podle Meiniga, pokud Sovětský svaz bude přesouvat své těžiště jihovýchodním směrem, z evropské části do Asie, pak bude moci plně využít jeho potenciálu. Stal by se tak státem, který by spadl do kategorie *Heartland*.¹³⁸

Velmi zajímavý je i Meinigův pohled na možnou jinou podobu ovládnutí Eurasie. Domníval se totiž, že Sovětský svaz by mohl využít *Heartlandu* a zdrojnic svých surovin pro větší provázanost obchodu a ekonomických vztahů všech států ve vzdálenějším okolí a sousedství. Toho by následně mohlo být zneužito pro získání jisté dominance nad zbytkem Eurasie, jelikož by SSSR ovládal ústřední bod tohoto kontinentu. Jednalo by se tedy o jisté proniknutí jeho vlivu bez využití politických a vojenských nástrojů. Meinig se domníval, že pokud by k tomu došlo, pak by ve zbytku

¹³⁶ MEINIG, *Heartland and Rimland*, s. 558–566

¹³⁷ Ibid 562.

¹³⁸ Ibid 566.

Eurasie mohlo také dojít ke změně, z *Maritime Rimland* by se teoreticky mohla stát kontinentální periférie soustředěna do centra kontinentu, nikoliv na moře.¹³⁹

Koncepce Saula B. Cohena

Americký geograf Saul B. Cohen prožil větší část 20. století a publikoval zejména v jeho druhé polovině. Vystudoval na Harvardské univerzitě a působil jako prezident na *Queens College* v USA.¹⁴⁰ Jeho práce týkající se geopolitiky byla do jisté míry postavena na doplnění, kritice a modifikaci prací, které byly vytvořeny dříve. Díky většímu časovému odstupu a znalosti vývoje dějin po 2. světové válce měl šanci zhodnotit klasické geopolitické koncepce Mackindera i Spykmana a srovnat je s realitou mezinárodních vztahů. Cohen však nebyl pouhým kritikem. Rozvinul také řadu originálních úvah a konceptů týkajících se geopolitického uspořádání světa. Jeho myšlenky je možné nalézt v řadě článků, které za svého života publikoval, a zejména v monografii: *Geography and Politics in a Divided World*.¹⁴¹ Tato publikace tvoří jádro jeho geopolitické koncepce, vycházející z jeho historické zkušenosti v 60. letech 20. století. Její výhodou je již zmíněný časový odstup od druhé světové války a počátku té studené. Zároveň je však omezena vůči následujícím dekadám, které v geopolitickém kontextu přinesly mohutné změny. Cohen tyto výrazné proměny podchytil v roce 1991, kdy vydal článek: *Presidential Address: Global Geopolitical Change in the Post-Cold War Era*, jež doplňoval jeho základní teze o rozpad východního bloku a další významné posuny v globálním měřítku.¹⁴²

Cohen podrobil kritickému náhledu Mackinderovy i Spykmanovy teorie, které byly v některých ohledech zastaralé.¹⁴³ Například přinesl závažný argument, že Sovětský svaz ovládá jak *Heartland*, tak i východní Evropu, alespoň skrze podrobené satelity, a přesto není možné říci, že SSSR vládne světu nebo snad samotné Eurasii.¹⁴⁴ Stejně tak zpochybňoval, že by mohlo dojít k plné kontrole celého *Rimlandu*. Snažil se poukázat na to, že ovládnutí *Rimlandu* či *Heartlandu* automaticky neznamenalo vládu nad celým

¹³⁹ MEINIG, *Heartland and Rimland*, s. 567.

¹⁴⁰ Queens College mourns death of former President Saul Cohen. *QNS* [online]. [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://qns.com/2021/06/queens-college-mourns-death-of-former-president-saul-cohen/>.

¹⁴¹ COHEN, Saul: *Geography and Politics in a Divided World*. London 1964. V této práci je využito vydání z roku 1964, neboť se nepodařilo získat dostupné vydání z pozdějších let.

¹⁴² COHEN, Saul: *Presidential Address: Global Geopolitical Change in the Post-Cold War Era*. In: *Annals of the Association of American Geographers*, roč. 81, 1991, č. 4, s. 551–580.

¹⁴³ EBERHARDT, *Koncepcja Rimlandu*, s. 276.

¹⁴⁴ COHEN, *Geography and Politics*, s. 54.

světovým ostrovem.¹⁴⁵ Nezdá se však, že by tyto geopolitické koncepce zavrhoval zcela. Přišel však s několika doplňujícími tezemi, respektive modifikacemi. Přijal Mackinderův pohled na uzavřený svět, ve kterém mohou události rezonovat do všech koutů a rozšířil ho o myšlenku, že není možné dosáhnout takzvané „statické rovnováhy“, neboť neexistují uzavřené geopolitické celky, které by mezi sebou dynamicky stále neinteragovaly.¹⁴⁶

Na severní polokouli popisuje Cohen tři nejdominantnější geopolitická jádra, a to: Anglo-Ameriku (*Anglo-America*), přímořskou Evropu (*Maritime Europe*) a Sovětský svaz.¹⁴⁷ Je však dobré poznamenat, že například Čínu v kontextu geopolitické moci nezanedbával a oproti Spykmanovi a Mackinderovi v ní spatřoval dalšího silného hráče. To je však pochopitelné, vzhledem k dynamickému vývoji Číny od roku 1949. Cohen také rozdělil svět na základě dvojí komplexní kategorie. Vyšší celky označil jako „*Geostrategic regions*“ (geostrategické regiony), ty zastupovaly větší geografické celky, jež měly vyjádřit vzájemnost konkrétní velké části světa v podobě: lokace, pohybu, obchodní orientace a ideologických i kulturních vazeb.¹⁴⁸ Jejich menší součástí měly být takzvané „*Geopolitical regions*“ (geopolitické regiony), které vyjadřovaly jednotu geografických rysů a mohly být základem pro společné či podobné politické a ekonomické chování.¹⁴⁹ Kategorii *Geostrategic regions* později nahradil širším pojmem „*Geostrategic realm*“ (geostrategická oblast). Cohen vymezil pouze dvě geostrategické oblasti, a to námořní a eurasijskou kontinentální. Ty byly do jisté míry charakterizovány jako strategické arény odlišné svým dominantním směrem obchodních vazeb. Zatímco v námořní oblasti je otevřená a zaměřená na specializovanou výměnu, eurasijská kontinentální je orientována směrem dovnitř.¹⁵⁰

¹⁴⁵ COHEN, *Geography and Politics*, 48–49.

¹⁴⁶ Ibid XXI.

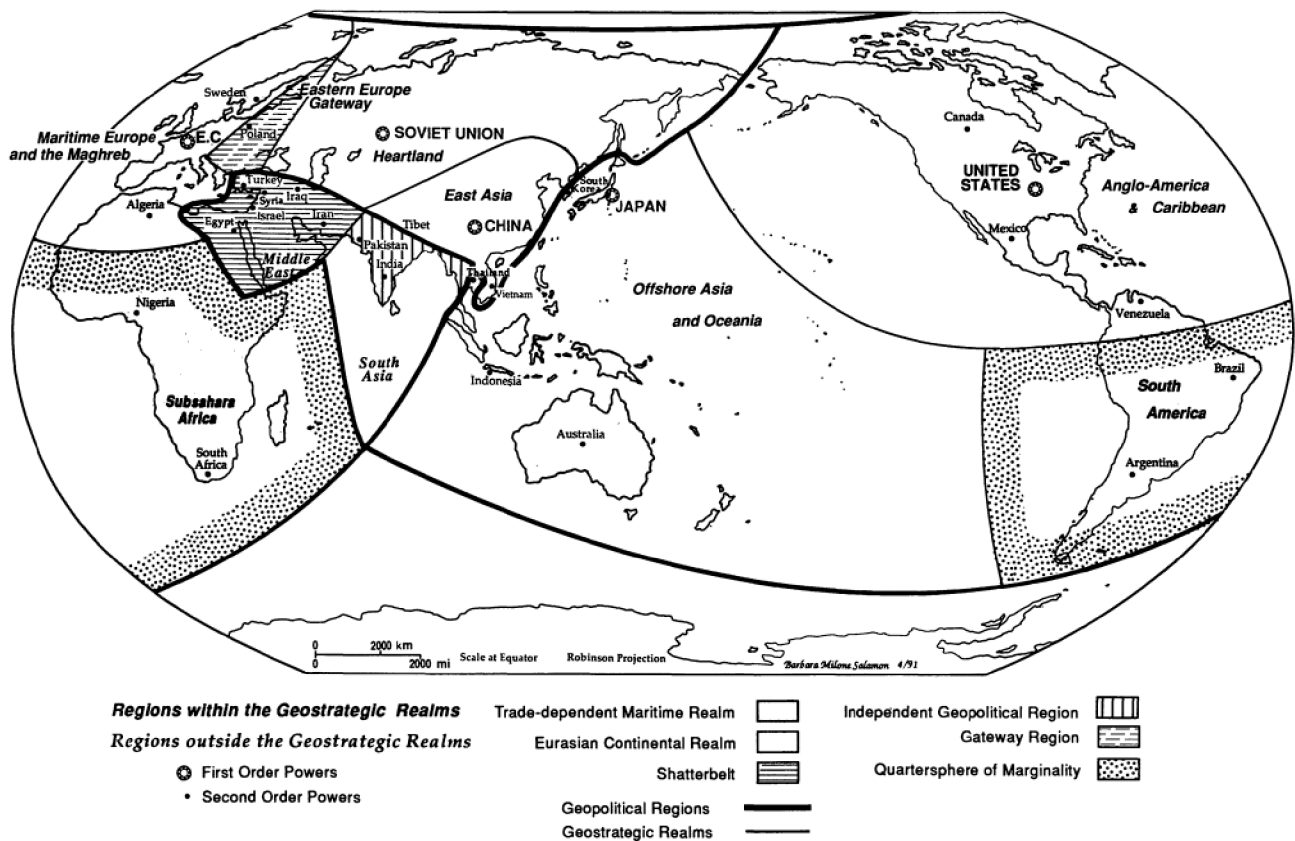
¹⁴⁷ Ibid XXII.

¹⁴⁸ Ibid 62.

¹⁴⁹ Idem.

¹⁵⁰ COHEN, Saul: *Presidential Address*, s. 552.

Cohenovo dělení světa tak, jak se v jeho pracích vyvinulo do roku 1991, zachycuje Obrázek 4. V něm se vyskytuje i pojem „*Shatterbelt*“ (tříštivý pás), který označoval oblasti, ve kterých docházelo k výraznějším zájmovým střetům mocenských jader. V 60. letech považoval za *Shatterbelt* Střední východ a jihovýchodní Asii. Na počátku 90. let tak viděl především Střední východ.¹⁵¹ Tyto pásy měly sloužit nejen jako strategické body pro mocnosti, ale zároveň jako surovinové základny.

Obrázek 4 – Rozdělení světa podle Saula Cohena z roku 1991 (zdroj: COHEN, Saul: *Presidential Address*, s. 553)

Cohen v 90. letech přišel ještě s dalším konceptem, a to „*Gateway region*“, který vznikl na základě rozpadu východního bloku a politického osvobození střední a části východní Evropy. Tento *Gateway region* měl dle něj sloužit do budoucna jako jakýsi prostředník mezi sovětským jádrem a západní Evropou (nebo geostrategickými oblastmi), který zprostředkuje jak ekonomickou komunikaci, tak i tu politickou. Doplnil také svou tezi o to, že střední a východní Evropa, jakožto *Gateway region*, bude zároveň fungovat jako opora pro rovnováhu globálních sil a provazovat svět ekonomicky i sociálně.¹⁵² Tato zóna sice měla být plně otevřena ekonomickému proudění z východu i ze západu, ale z bezpečnostního hlediska měly státy, které zde leží, nalézt takové bezpečnostní

¹⁵¹ COHEN, *Geography and Politics*, s. 65.

¹⁵² COHEN, Saul: *Presidential Address*, s. 554.

uspořádání, které by neohrožovalo bezpečnostní zájmy SSSR (například finlandizací).¹⁵³

Průběh pozdějších let však naopak vedl k začlenění většiny těchto států do struktur NATO, což by se za jisté ohrožení zájmů Sovětského svazu (respektive Ruské federace) považovat dalo. Cohen navíc nemohl předjímat, že dojde k rozpadu Sovětského svazu ještě v roce, kdy publikoval svůj článek, tudíž další státy jako Ukrajinu či Bělorusko do této zóny výslovně nezařazoval (na rozdíl od pobaltských států). Na druhou stranu v rámci mapy (Obrázek 4) vykreslil *Gateway region* dosti široce, neboť zasahuje minimálně do západní poloviny Ukrajiny a Běloruska.

Zajímavý je na Cohenově koncepci také postoj k supervelmocem jako takovým. Ty si dle něho měly zachovat své vojenské prvenství ve světě, aby byla snadněji dosažena světová rovnováha sil. Zároveň však uvedl, že je potřeba, aby se zbytek světa včetně supervelmocí stal vzájemně závislým na ekonomikách přímořské Evropy a ostrovní Asie.¹⁵⁴ Zřejmě jeho úvaha mířila k podobné myšlence, jako je myšlenka Evropské unie, tedy čím větší ekonomická kooperace a závislost, tím menší riziko konfliktu.

V neposlední řadě je viditelné, že Cohen vítal a podporoval myšlenku větší participace zbytku světa v bilanci globálních sil. Případně to vnímal jako realitu, se kterou je potřeba pracovat. Stavěl se i za podporu ekonomicky slabých regionů, zejména v oblasti světového jihu, aby se předešlo nestabilitám, které díky propojenosti světa mohou způsobit problémy všude. Uvedl také, že svět se postupně (mocensky) vyrovnává a vznikají nové zóny moci v oblastech, kde předtím nebyly, což se poměrně blíží myšlence multipolárního světa.¹⁵⁵ Podobné vidění bylo možné nalézt i u Mackindera. V souvislosti s touto tezí Cohen doporučoval stahování amerických sil z těchto oblastí, zejména z regionů, kde jsou Američané vnímáni jako noví kolonizátoři. Toto oslabení americké vojenské moci ve světě mělo být dostatečně substituováno zachováním námořních základen ve státech, kde je jejich přítomnost vítána.¹⁵⁶

Jako prorocké se může zdát i tvrzení, respektive Cohenův předpoklad, že případná další expanze SSSR bude probíhat především na bázi nacionálních argumentů.¹⁵⁷ Během počátku 21. století se ukázalo, že Ruská federace nacionální a národnostní myšlenku

¹⁵³ COHEN, Saul: *Presidential Address*, s. 570–572.

¹⁵⁴ *Ibid* 554.

¹⁵⁵ *Ibid* 555–559.

¹⁵⁶ *Ibid* 577.

¹⁵⁷ COHEN, *Geography and Politics*, s. 201.

skutečně využila a využívá pro dosažení svých cílů, ať už územně či politicky expanzivních.

Následující část slouží k zachycení základních bodů a nástrojů dalších anglosaských geopolitických koncepcí, pro analýzu současného dění v souvislosti s rusko-ukrajinským konfliktem:

- *Spojené státy americké mají nezastupitelnou roli v západní Evropě a ve formování integrovaného světa (Strausz-Hupé)*
- *Existuje dynamika moci, z bipolárního světa se do budoucna nejspíše stane multipolární, především růstem asijských mocností (Strausz-Hupé, Cohen)*
- *Existují mocenské bloky a celky, které nejsou zcela izolovány a vzájemně na sebe reagují (Cohen, Strausz-Hupé)*
- *Střední a východní Evropa (případně Evropa jako celek) bude fungovat jako most mezi mocí USA a Sovětského svazu a vytvářet tím rovnováhu (Cohen, Strausz-Hupé)*
- *Sovětský svaz může využít své centrální polohy a dominovat Eurasii pomocí ekonomického vlivu a přenosu surovin (Meinig)*
- *Chování a strategická kultura států se bude časem měnit (Meinig)*
- *Střední a východní Evropa by měla projít finladizací a neměla by narušovat bezpečnostní zájmy SSSR (Cohen)*
- *Svět by měl dospět k větší ekonomické i politické provázanosti (Cohen, Strausz-Hupé)*
- *Sovětský svaz argumentuje etnickými a přirozenými hranicemi jen pro získání bezpečnostně strategicky výhodných hranic, například: Podněstří, Pínské mokřady, Finský záliv (Strausz-Hupé)*
- *Případná další expanze SSSR bude nejspíše postavena na etnicko-nacionálních argumentech (Cohen)*
- *Spojené státy americké by měly zachovat své vojenské základny v oblasti Pacifiku a Atlantiku, nebo alespoň tam, kde jsou vítané (Cohen, Strausz-Hupé)*

3 Ruský historicko-kulturní kontext a geopolitika

Ruský historicko-kulturní kontext ve spojitosti s geopolitickými koncepcemi je v mnoha ohledech významně rozdílný a specifický oproti tomu anglosaskému. Proto by bylo vhodné blíže rozebrat tato specifika, s ohledem na vývoj ruských dějin a také na intelektuální, akademický i laický diskurs ohledně ruské geopolitiky. V ruském prostoru je do značné míry možné sledovat reflektování anglosaských koncepcí, avšak někdy v hybridní či antagonistické formě. V rámci této kapitoly budou rozebrány základní směry ruského geopolitického uvažování, zejména v období od pádu Sovětského svazu do současnosti. Jelikož je však přítomnost významně ovlivněna minulostí, a v případě tohoto vnímání to platí obzvláště, tak je nutné vycházet z hlubšího historického rámce. Mezi nejzákladnější směry ruské geopolitiky patří: neoeurasianismus a civilizacionismus, koncept Ruského světa, multipolární svět a západnictví. Existuje samozřejmě řada dalších směrů, které se navzájem často doplňují a proplétají a není vždy možné vymezit mezi nimi jasnou dělicí linii. Vybrány byly teorie, které nejlépe odpovídají současné realitě. Ty, které byly pominuty, jako například geoeconomika, izolacionistická („insulární“) koncepce, jsou už buď částečně zahrnuty ve vybraných, nebo jsou vyloženě okrajové.¹⁵⁸

3.1 Historicko-kulturní kontext

Oblast dnešní Ruské federace prošla v průběhu dějin mnohými změnami, vpády, posuny obyvatelstva a konflikty. Jak si všiml už Mackinder, jižní Rusko (jižně od Uralu) bylo vstupní branou pro mongolské nájezdníky a jiné turkické kmeny, které se touto cestou přes stepi tlačily do střední Evropy. Zároveň z fyzicko-geografického hlediska je východní Evropa, zejména pak evropská část Ruska, velkou rovinou bez výrazných výškových rozdílů, rozčleněna jen řekami. Už tato geografická charakteristika měla dle ruského filozofa Sergeje Solovjova význam pro utváření jednotné kultury, jelikož podle něj jednotvárná krajina vytváří jednotvárné mravy, zvyky i tradice a tudíž rovina, byť nejprve obývaná různorodými lidmi, se nakonec stane oblastí jednoho státu.¹⁵⁹ Tuto teorii také uvádí diplomat Jaroslav Kurfürst ve své knize *Příběh ruské geopolitiky* a

¹⁵⁸ Detailněji jsou rozvedeny v článku: DIEC, *Major Trends in Russian Geopolitics After 1991*. Některé z těchto koncepcí jsou spíše doplňkem k hlavním tezím, které dominují ruský mediální a kulturní prostor. Právě neoeurasianismus patří mezi nejdominantnější, spolu s teorií civilizacionismu v různých variantách. Mezi vybrané koncepce bylo vybráno i západnictví, které v současné ruské společnosti hraje pouze marginální roli, avšak v rámci historického kontextu a vývoje zahraniční politiky Ruské federace má své postavení.

¹⁵⁹ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 42.

zároveň dodává, že rozlehlé prostory, silný stát a ideologie jedinečnosti, jsou základními stavebními prvky ruské geopolitické kultury.¹⁶⁰ Takovéto vnímání části východní Evropy jako jednoho kulturně-etnického celku bylo vcelku tradiční i u dalších ruských autorů, například u Vladimíra Ivanoviče Lamanského, který tvrdil, že: „*Malorusové, Velkorusové, i Bělorusové při všech svých neshodách (...) tvoří jeden ruský národ, jednu ruskou zemi, pevně a neoddělitelně spojenou jedním znamením víry a občanským přesvědčením. Základní síla Ruska (...) vždy zahrnuje i starý Kyjev a jeho oblast.*“¹⁶¹ Toto pojetí východoevropského prostoru a zejména pak obyvatelstva Běloruska a Ukrajiny se drží dodnes i v nejvyšších sférách ruské politiky, jak bude prokázáno v analýze současného dění. Tedy argument jakési homogenity této oblasti mohl a může sloužit jako opodstatnění snahy o kontrolu či alespoň zachování výrazného vlivu nad těmito státy. To se v současnosti projevuje silnými vazbami Běloruska na Ruskou federaci nebo obhajobou takzvané speciální vojenské operace na Ukrajině. Úzká provázanost Ukrajinců, Bělorusů a Rusů, má být založena také na společné historii, která z nich měla udělat nerozlučitelný celek.¹⁶²

V souvislosti s tím je potřeba přiblížit také další hluboce historicky zasazené vnímání Ruska sebe sama, a to v podobě jakéhosi mýtu o vyvolené zemi s mesianistickým posláním. Tento aspekt národního vnímání vychází už z dob středověku, kdy byla poražena Byzantská říše a padla Konstantinopol jakožto druhý Řím a ústřední bod východního křesťanství. Ruští vladaři se pak v průběhu času považovali za právoplatné pokračovatele tradice římských císařů a za věrné tomu „pravému“ křesťanství, tedy pravoslavi. Z tohoto také vychází i určité vidění Západu jako prohnilé části křesťanstva, která podléhá „nesprávné“ katolické církvi. Ona mesianistická mise je pak založena na snaze přinést pravou víru, hodnoty a tradice do zbytku Evropy a zachránit ji před její dekadentností.¹⁶³ Carská moc a ruská pravoslavná církev, jakožto vláda takzvaného „třetího Říma“, měly být protagonisty této mise.¹⁶⁴ Velmi silné postavení náboženství

¹⁶⁰ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 19. Jaroslav Kurfürst je akademik, diplomat a v současnosti náměstkem ministra zahraničních věcí ČR pro evropské záležitosti. V minulosti působil jak na českém velvyslanectví v Moskvě, tak i ve Washingtonu.

¹⁶¹ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 119.

¹⁶² ROBERTS, Kari: *Understanding Putin*. In: *International Journal*, roč. 72, 2017, č. 1, s. 46.

¹⁶³ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 78.

¹⁶⁴ Označení „třetí Řím“ vychází z historické tradice snahy legitimizovat postavení panovníka jako vůdčí postavy v evropském křesťanském světě. První Řím byl ten původní, zatímco druhý měla být Konstantinopol, neboť byzantský císař se považoval za pokračovatele římské linie. Třetí Řím neměl jasnou lokalizaci, jelikož nejrůznější evropské panovníci v průběhu dějin se snažili přivlastnit si toto dědictví pro sebe.

v rámci ruské společnosti prokazuje i samotný prezident Putin, který se pravidelně veřejně účastní pravoslavných ceremonií.¹⁶⁵ Zároveň odkaz na jistou historicko-náboženskou kontinuitu se promítá i v právním ohledu, byl zanesen do samotné ústavy Ruské federace, jejíž čl. 67.1 odst. 2 zní: „*Ruská federace, sjednocená tisíciletou historií, uchovávající památku předků, kteří nám předali ideály a víru v Boha a kontinuitu vývoje ruského státu, uznává historicky vzniklou státní jednotu.*“¹⁶⁶ Souvisí však i s politickým přístupem k sousedům Ruska, neboť jako součást této historicko-mesianistické mise, může být vnímána i snaha připojit menší příbuzné národy k ruskému jádru.¹⁶⁷ Oživování duchovní a morální sféry je v současnosti velmi aktivním prvkem ruské domácí politiky, zároveň právě pravoslavná církev může být vnímána jako nástroj pro integraci multietnického státu, kterým Rusko bezpochyby je. Proto se také objevil výrazný nesouhlas Ruska s požadavky a snahami o osamotnění pravoslavné církve na území Ukrajiny, která donedávna spadala pod Moskevský patriarchát.¹⁶⁸ Z náboženství se tedy stal významný ideologický, integrační prvek, s politickými dopady.

Do značné míry tento nábožensko-mesianistický aspekt ruské politické kultury jde v ruku v ruce spolu s civilizacionismem. Tento koncept má taktéž své hluboké kořeny v historii. Vychází z předpokladu, že ruský ortodoxní kulturní okruh tvoří samostatnou civilizaci na pomezí Evropy a Asie. Do této civilizace pak spadají i další nedílné geografické oblasti, u nichž může být jakákoliv svébytnost zpochybňována. Takto je například vnímána Ukrajina z pohledu některých ruských geopolitických teoretiků.¹⁶⁹ Historické opodstatnění svébytné ruské civilizace je potřeba hledat v pozici ruského státu v rámci dějin Evropy. Prakticky do 18. století bylo carské Rusko, až na některé výjimky, na periférii evropského mocenského jádra. Souviselo to jak s hlubokou technologickou a společenskou zaostalostí tohoto státu, tak i s jeho rozlohou a konflikty s asijskými kmeny. Tato perifernost hrála i důležitou roli v ruském intelektuálním

¹⁶⁵ Russia's Putin takes dip in icy lake to mark Orthodox Epiphany. *Reuters* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-russia-epiphany-putin-idUSKBN1F80J0>.

¹⁶⁶ Закон Российской Федерации о поправке к Конституции Российской Федерации от 14.03.2020 № 1-ФКЗ. *Официальный интернет-портал правовой информации* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202003140001?index=0&rangeSize=1&fbclid=IwAR2rzapiwflLOEK1vphRO8DPfiR3ge5AFDSq8FoTFFAbLYOHekhh7-XT8TU>.

¹⁶⁷ ROBERTS, *Understanding Putin*, s. 46.

¹⁶⁸ Ukrajinská pravoslavná církev podřízená moskevskému patriarchátu vyhlásila nezávislost. *ČT24* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/specialy/rusko-ukrajinsky-konflikt/3495042-ukrajinska-pravoslavna-cirkev-podrizena-moskevskemu>.

¹⁶⁹ DIEC, *Major Trends*, s. 146–147

diskursu v 18. a zejména pak v 19. století. Jaroslav Kurfürst uvádí, že v klasickém období utváření ruského geopolitického myšlení, měla zásadní roli představa perifernosti Ruska v evropském kontextu a z ní pramenící snaha se z takového postavení vymanit. Tato snaha pak v praktickém ohledu dostala podobu silného patriotismu a nacionalismu, střídaného obdobími, kdy se naopak snažilo Rusko napodobit západní vzory. Převládlo však spíše odmítání Evropy a stavění se do protipólu vůči ní, podpořené představou „historické mise“.¹⁷⁰ Vnímání sebe sama jako samostatné civilizace se tedy logicky ukázalo jako užitečný nástroj, který na jednu stranu vymaňoval Rusko z pozice evropské periferie a zároveň ho dosadil na výsostné místo se svým vlastním posláním. Je pak také logické, že západní Evropa byla vnímána jako protiklad, jako možný nepřítel, před kterým bylo potřeba se chránit a vymezit. To mohlo vyvolat zakořeněný pocit ohrožení, který se výrazně projevoval jak za Sovětského svazu, tak i v současnosti.¹⁷¹ Tento narativ byl významně utužován v období Sovětského svazu, jak bude blíže objasněno v dalších kapitolách. Právě historická kontinuita a hluboce zakořeněné představy a vnímání světa ovlivňují současnou politiku. Minimálně jsou tyto aspekty používány jako klíčový argument pro konkrétní politické kroky a postoje. Strausz-Hupé už ve své době zdůrazňoval, že kulturně-etnická a historická argumentace SSSR sloužila primárně jako zástěrka pro politicko-strategické cíle.¹⁷²

Historické a kulturní souvislosti se pak pojí i s nynějším a obecně dlouhodobým vztahem k sousedním státům Ruska. Vazby, které byly utvořeny v době imperiální historie, případně během existence Sovětského svazu, nevyzimely. Právě naopak. Tvoří základnu pro ruskou zahraniční, ekonomickou a bezpečnostní politiku. Podle některých autorů a geopolitických teoretiků je suverenita států v sousedství Ruska podmíněna a do jisté míry omezena, vzhledem k samotným ruským zájmům.¹⁷³ Konkrétně tato oblast sousedů, která většinou historicky spadala do sféry vlivu ruského státu, je označována jako „blízké pohraničí“. To je dle některých ruských autorů klíčové pro restauraci

¹⁷⁰ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s.165–166.

¹⁷¹ West continues to 'inflamm' post-Soviet states, seeking to 'finish off' Russia — Putin. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: https://tass.com/russian-president-vladimir-putins-address-to-the-federal-assembly/1579483?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

¹⁷² Viz. část práce o geopolitické koncepci Roberta Strausz-Hupé.

¹⁷³ PIEPER, Moritz: *Russkij Mir: The Geopolitics of Russian Compatriots Abroad*. In: *Geopolitics*, roč. 25, 2020, č. 3, s. 769.

mocenského postavení imperiálního Ruska či Sovětského svazu.¹⁷⁴ Někteří z těchto faktů vyvozují, že ruská zahraniční politika vnímá své suverénní sousedy jako možné ztracené komponenty své výjimečné minulosti.¹⁷⁵ Těchto komponentů se však nevzdává: pokud je nemůže integrovat přímo do struktury ruského státu, tak alespoň usiluje o jejich integraci do struktur společných, jako jsou například Společenství nezávislých států (SNS) či Eurasijská ekonomická unie (EEU). Nebo prostě usiluje o jejich udržení ve sféře svého výlučného vlivu. Zahraniční vztahy s ostatními státy, ze „vzdálenějšího sousedství“, Rusko na druhou stranu vnímá optikou takzvané vestfálské suverenity, která má zajistit nepostihnutelnost ruské domácí i teoreticky zahraniční politiky vůči třetím stranám.¹⁷⁶ V tomto ohledu je to podobný přístup, jaký je možný vidět u Čínské lidové republiky, která odmítá kritiku svých vnitřních záležitostí a zároveň sama odhlíží od problémů svých možných partnerů, jako je například Ruská federace.

Další neméně zajímavou a významnou záležitostí je možná trochu zastaralý koncept ruské touhy po „teplých mořích“. Někteří autoři tuto teorii považují za jeden ze základů zahraniční politiky z doby carismu.¹⁷⁷ Na druhou stranu v současnosti, vzhledem k rozvoji moderní techniky, už tento koncept může částečně pozbývat na validitě. Přesto, jak nasvědčují některé politicko-strategické kroky současné Ruské federace jako byla například anexe Krymu a dlouhodobější snaha udržení si sevastopolského přístavu spolu s vlivem v Černém moři, naznačují, že zájem o „teplá moře“ není překonanou záležitostí.¹⁷⁸

Ruské historické vnímání sebe sama tedy vychází z několika základních bodů. Jedním z nich je samotná fyzicko-geografická charakteristika oblasti, na které se tento největší stát světa rozprostírá, zejména pak oblast východní Evropy, která je typicky velkou nížinou bez významnějších převýšení a členitostí. Tyto podmínky pak podle některých teoretiků a myslitelů způsobily, že se zde vytvořil relativně homogenní kulturní okruh, který byl kvůli absenci výraznějších předělů a bariér předurčen k tomu, aby byl ovládnut jednou velkou mocenskou strukturou. Konkrétně touto mocí mělo být Rusko, jež jakožto největší slovanský národ mělo svou gravitací připoutat menší kmeny ke

¹⁷⁴ DIEC, *Major Trends*, s. 144.

¹⁷⁵ ROBERTS, *Understanding Putin*, s. 46.

¹⁷⁶ PIEPER, *Russkiy Mir*, s. 757.

¹⁷⁷ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 144.

¹⁷⁸ YEŞİLOT, Okan: *The Crimean Crisis in the Context of New Russian Geopolitics*. In: *Insight Turkey*, roč. 16, 2014, č. 2, s. 176.

svému jádru. Jak prokázala historie, tak se do jisté míry i stalo, a i když došlo v nedávné době k politické fragmentaci východoevropského prostoru, z ruské kultury tato představa jednoty nevymizela. Právě naopak, současné dění dokazuje, že tato myšlenka nebyla za posledních třicet let živější, obzvláště pak ve vyšších politických kruzích. Dalším výchozím bodem pro formování ruské kultury vzhledem ke geopolitickému uvažování, byl obraz západní Evropy v Rusku. Ta byla po většinu času vnímána spíše negativně, ale v některých obdobích se ruská společnost snažila evropský vzor napodobit. S nástupem Sovětského svazu a intenzivního ideologického soupeření však jednoznačně převládlo vnímání Západu jako hlavního soupeře. Tento trend je některými autory vysvětlován jakožto podvědomá či vědomá snaha ruské inteligence a politické elity vymanit se z postavení, které bylo Rusku dlouho přisuzováno: z postavení periférie Evropy. S tím souvisí konstruování představy samostatné civilizace, která leží mezi Asií a Evropou, ve které je logicky Rusko centrem, nikoliv periferií. Civilizační konstrukt zároveň posloužil a slouží jako integrační nástroj v těsném sousedství Ruské federace, tedy jako argument pro zachování výlučné sféry vlivu, která opět stojí v opozici vůči Západu. Dalšími integračními prvky jsou také jazyk i náboženství, zejména v podobě pravoslavné církve. Všechny tyto kulturní aspekty a mnoho dalších, i přes jejich historické stáří, jsou validními prvky, které dodnes ovlivňují ruské geopolitické vnímání světa a sebe sama. Ať už jde o vztahy ke svým suverénním sousedům, jejichž svrchovanost je zpochybňována pomocí kulturně-historických argumentů, nebo o pocit konstantního ohrožení ze strany Západu.

Je však zřejmé, že ne všechny argumenty, jež jsou vystavěny na této kulturně-historické bázi, skutečně reflektují prožitky a vnímání ruské politické elity. Mnohdy se jedná pouze o ideologickou zástěrku, povrchně skrývající reálné politické zájmy, založené na chladném strategicko-politickém uvažování. Přesto si zachovávají svůj vliv a nepozbývají relevantnosti, jak s ohledem na ruskou společnost, která je skrze ně modelována, tak i s ohledem na samotné vedení Ruské federace.

3.2 Ruská geopolitika

Tato podkapitola je věnována náhledům na nejvýznamnější geopolitické koncepce, které se rozvíjely a v současnosti stále rozvíjí v ruském kulturním kontextu a politice. Jak již bylo výše zmíněno, konkrétně se jedná o neoeurasianismus a civilizacionismus, koncepci Ruského světa, multipolární svět a západnictví. Taktéž bylo již zdůrazněno, že z velké části se tyto teorie doplňují a mnohdy je těžké rozlišit dělící linie. Přesto každá z nich má svá specifika a dimenzi reálných dopadů, ať už na reálnou praktickou politiku či na rétoriku zástupců Ruské federace.

3.2.1 Neoeurasianismus a civilizacionismus

Neoeurasianismus a civilizacionismus by mohly tvořit dvě samostatné kapitoly, jsou ale natolik vzájemně provázané a blízké, že zde budou popisovány současně. Eurasianismus má své kořeny v hlubší historii. Jedná se o koncepci, která do jisté míry mohla vycházet z frustrace ruských elit z postavení jejich státu v rámci Evropy. Jedna z cest, jak se vymanit z periferie, bylo vytvoření konceptu vlastní Ruskem tvořené civilizace. Na to navazuje neoeurasianismus, který chápe ruskou geografickou polohu jako zcela unikátní. Tedy vidí ji jako civilizaci ležící na pomezí Evropy a Asie, jež zároveň obsahuje prvky obou, ale přitom si zachovává svou unikátnost.¹⁷⁹ Toto postavení má pak své významné důsledky. Mezi nejznámější současné proponenty neoeurasianismu je filosof a geopolitický teoretik Aleksander Dugin, jenž má relativně velký přístup do ruských médií a dle dostupných informací má vliv na kremelskou politiku.¹⁸⁰ Jasně napojení na prezidenta Putina však prokázáno není.

Další autoři z ruského prostředí uvádějí, že neoeurasianismus se vyvinul v reakci na rozpad Sovětského svazu a úpadek velmocenské pozice Ruské federace spojený s nepřilíh velkým zájmem Evropy a Západu integrovat Rusko do svých struktur.¹⁸¹ Zároveň tito autoři uvádí, že tato koncepce bere Rusko jako vyvolenou civilizaci, která má svou kulturně-historickou misi související s jejím vlivem jak na západě, tak na východě a jejímž základním cílem je nebýt pohlcena jinou civilizací.¹⁸²

¹⁷⁹ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 336.

¹⁸⁰ *Ibid* 338 a 358.

¹⁸¹ KUBYSHKIN, Aleksandr – SERGUNIN, Aleksandr: *The Problem of the "Special Path" in Russian Foreign Policy*. In: *Russian Social Science Review*, roč. 56, 2015, č. 3, s. 32.

¹⁸² *Ibid* 38.

Neoeurasianismus v podání Aleksandra Dugina je vypjatě radikální. V mnohém se však odkazuje na anglosaskou klasickou geopolitiku, například na Mackindera. Dugin například přejímá jeho základní tezi souboje mezi mořskou mocí a pevninskou, kde logicky Rusko zastává pozici pevninské moci. Zároveň však doplňuje, že Rusko má sjednotit celou Eurasii proti mořskému nepříteli v podobě Spojených států amerických, přičemž sjednocení v postsovětském prostoru má proběhnout ultimativně.¹⁸³ Dugin však Mackinderovu teorii dále rozvíjí a modifikuje. Podobně jako Donald Meinig zohledňuje i kulturní vlastnosti jednotlivých geopolitických celků, byť nevytváří tak širokou kategorizaci. Jako „thalasokracii“ označuje mořskou moc, která je charakteristická svobodným trhem, individualismem a demokracií. Naopak pevninská moc má být typická konzervativními tradicemi, socialistickou ekonomikou, komunitním způsobem života a autokracií.¹⁸⁴ Tyto charakteristiky logicky vidí jako klíčové pro Rusko, které by je mělo co nejvěrněji naplňovat. Dugin také přejímá pojem *Heartland*, který dle něj jasně spadá pod Rusko, jež má své pozice osudově využít pro sjednocení už tak propojené Eurasie proti dravým mořským silám. Zároveň uvádí, že pouze Rusko může vystupovat v zájmu celé Eurasie, a že zájmy Ruska jsou totožné se zájmy celého tohoto sdruženého kontinentu. Zachází dokonce tak daleko, že identifikuje suverenitu a bezpečnost Ruské federace se suverenitou a bezpečností celého eurasijského kontinentu.¹⁸⁵

S tím souvisí i Duginův koncept „velké Evropy“, který usiluje o vytlačení amerického vlivu z tohoto kontinentu. Dále spočívá v integraci evropského prostoru s tím ruským a asijským, skrze spolupráci Ruské federace a Německa.¹⁸⁶ *De facto* Dugin vybízí, aby současné postavení Spojených států amerických v Evropě bylo převedeno na Rusko, které by z jeho pohledu ochránilo tuto oblast před americkou mocí.

Duginovy teorie a vize neoeurasianismu se silně opírají o bipolaritu světa z období studené války, kdy souboj mezi atlantickými silami a eurasijskými vnímá skrze koncepci Nicholase Spykmana, jako boj o *Rimland*.¹⁸⁷

¹⁸³ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 305.

¹⁸⁴ DIEC, *Major Trends*, s. 146.

¹⁸⁵ BASSIN, Mark – AKSENOV, Konstantin: *Mackinder and the Heartland Theory in Post-Soviet Geopolitical Discourse*. In: *Geopolitics*, roč. 11, 2006, č. 1, s. 107–108.

¹⁸⁶ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 246.

¹⁸⁷ BASSIN – AKSENOV, *Mackinder and the Heartland*, s. 108.

Tento filozof také doprovází své teorie náčrty představované budoucnosti. Konkrétně třeba představovaný rozsah ruské eurasijské říše, který je sice velmi zhruba načrtnut, ale přesto jsou některé přesahy evidentní. Například tam začlenil celé Finsko, téměř celou Ukrajinu, Bělorusko, Moldavsko, část Rumunska, Zakavkazsko, centrální Asii a mnoho dalších suverénních oblastí (Obrázek 5). V jiných mapách také rozšiřuje územní rozsah Mackinderova *Heartlandu*, který v jeho pojetí zaujímá téměř stejné hranice jako Ruská federace a v některých případech je výrazně překračuje západním směrem.¹⁸⁸

Россия как Евразийская Империя.

Obrázek 5 – Duginem představovaný náčrt hranic ruské eurasijské říše (zdroj: BASSIN, Mark: *Myslit' prostranstvom: Eurasia and Ethno-Territoriality in Post-Soviet Maps*. In: *Wiener Slawistischer Almanach*, roč. 49, 2003, s. 30)

Je však nutné poznamenat, že Duginovy teorie nevolají po hegemonii Ruska v celém světě, naopak vyzývají ke spolupráci více jader moci, která mají společným úsilím vstoupit do konfliktu se Západem a jeho snahou o světovou hegemonii.¹⁸⁹ Multipolarita však není s Duginovými tezemi ve všech aspektech zcela kompatibilní.

Ač se mohou teorie neoeurasianismu a civilizacionismu zdát absurdní nebo radikální, našly své místo v ruském společenském diskursu a také v nejvyšších patrech ruské politiky.¹⁹⁰ Jejich kouzlo je v logické návaznosti na ruskou historii a imperiální minulost jako takovou, kterou se snaží oživit a vdechnout ji vyšší smysl. Zároveň nabízí cestu

¹⁸⁸ BASSIN – AKSENOV, *Mackinder and the Heartland*, s. 109.

¹⁸⁹ DIEC, *Major Trends*, s. 146.

¹⁹⁰ KUZIO, Taras: *Russian National Identity and the Russia-Ukraine Crisis (Security Policy Working Paper, No. 20/2016)*. Federal Academy for Security Policy 2016, s. 4.

z periferního postavení a garanci velmocenského postavení čistě na základě geografických a kulturně odlišujících argumentů ze samotných anglosaských geopolitických koncepcí.

3.2.2 Ruský svět

Ruský svět není jen geopolitickou koncepcí z ruského prostoru, shodný název má i organizace, konkrétně nadace *Russkij mir*, která byla zřízena výnosem prezidenta Putina v roce 2007.¹⁹¹ Tato organizace je financovaná samotnou Ruskou federací i privátními prostředky. Na svých webových stránkách uvádí základní body, kterými se zabývá. Mezi ně patří propagace ruského jazyka, kultury, tradic, umění a mnoho dalších. Zajímavým bodem je však i snaha propojovat ruskou diasporu ve světě a všechny ruskojazyčné komunity v zahraničí, s jejich domovinou. Toto propojování se však neomezuje pouze na etnické Rusy, ale na všechny skupiny a jednotlivce, kteří používají ruštinu nebo se cítí být propojeni s ruskou kulturou.¹⁹² Jedná se tedy o organizaci, jejíž operativní cíl leží mimo hranice samotného státu. V této souvislosti se logicky objevuje otázka využití ruské diaspory pro zahraničně-politické účely.

Ruská federace se už v roce 1993 na půdě OSN přihlásila k ochraně rusky mluvících skupin obyvatel v cizích státech. Zároveň také usilovala o získání výlučného postavení pro zajišťování případných mírových misí v oblasti bývalého Sovětského svazu. V roce 2008, tedy rok po založení nadace *Russkij mir*, vznikl koncept zahraniční politiky Ruské federace, který vládu zavazoval chránit krajanů v zahraničí před diskriminací, útlakem či odpíráním svobod. Zároveň tento koncept označil útlak občanů Ruské federace a krajanů v cizích státech za ohrožení ruských bezpečnostních zájmů.¹⁹³

V tomto případě je opět podstatný historický kontext. V průběhu existence SSSR existovala logická centralistická snaha propagovat ruštinu jako základní jazyk pro komunikaci v tomto multietnickém a multikulturním kolosu, u řady neruských etnik však šlo o plíživou jazykovou rusifikaci. Po rozpadu Sovětského svazu došlo k tomu, že nemalé množství Rusů zůstalo odděleno od své domoviny v nově vzniklých nezávislých

¹⁹¹ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 366.

¹⁹² ABOUT RUSSKIY MIR FOUNDATION. *Russkiy Mir Foundation* [online]. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://russkiymir.ru/en/fund/index.php>.

¹⁹³ PIEPER, *Russkiy Mir*, s. 761–762.

státech. Ruská federace pak logicky považovala za svou morální povinnost tyto krajany chránit.¹⁹⁴

Uplatnění našla koncepce ochrany ruské kultury a osob, které buďto jsou etnickými Rusy, či se k Rusku hlásí, například ve válce v Gruzii v roce 2008. Jedním z hlavních argumentů pro ruskou agresi vůči tomuto kavkazskému státu byla právě ochrana krajanů před ohrožením fašismu a genocidy (i kulturní). Zajímavé však je, že tomuto konfliktu předcházela takzvaná pasportizace, která znamenala masivní vydávání ruských pasů obyvatelům Gruzie. Tímto krokem se rozšířily řady ruských krajanů, ať už pravých nebo nově vzniklých, a umocnil se tím argument potřeby naléhavého řešení situace. Svou roli v tomto kontextu sehrál i gruzínský zájem a vstup do struktur NATO, což logicky Ruská federace považovala za své bezpečnostní ohrožení. Ochrana ruských krajanů v Gruzii se pak ukázala jako dobré krytí pro destabilizaci tohoto kavkazského státu a tím pádem i snížení pravděpodobnosti blízkého vstupu do západní vojenské aliance.¹⁹⁵

Obhajobu této politiky našla Ruská federace i v chartě OSN, kde se odkazovala na článek 51, který má poskytovat právo na sebeobranu. Dmitrij Medveděv pak v této souvislosti prohlásil, že je jeho povinností, jakožto prezidenta, chránit životy a důstojnost Rusů, ať už jsou kdekoliv.¹⁹⁶

Přístup ke Gruzii byl v podstatě zopakován v ukrajinském konfliktu od roku 2014. Koncept ruského světa měl stejně jako v roce 2008 legitimizovat zásah Ruska do vnitřního uspořádání či záležitostí suverénního souseda. Motivace byla a je pravděpodobně stejná v obou těchto případech, tedy zamezení nebo alespoň znesnadnění prozápadního směřování států v představované sféře vlivu Ruské federace. Rozšiřování NATO a jiných západních struktur do států s nezanedbatelnou ruskou menšinou je pro kremelskou vládu nepřijatelné.¹⁹⁷

Ruský svět je tedy jednou z vícero koncepcí, které mají silné postavení v oficiální politice Ruské federace. Zároveň je to organizace, která se významně podílí na pěstování nacionálního a patriotického cítění v ruské společnosti i v ruských

¹⁹⁴ LARUELLE, Marlene: *Russian Nationalism and Ukraine*. In: *Current History*, roč. 113, 2014, č. 765, s. 276

¹⁹⁵ PIEPER, *Russkiy Mir*, s. 764–766.

¹⁹⁶ *Ibid* 766.

¹⁹⁷ ROBERTS, *Understanding Putin*, s. 41.

komunitách v zahraničí.¹⁹⁸ Staví na myšlenkách, které byly zmíněny výše a zároveň i na specifických interpretacích ruského národa. Jedna z nich vychází z přesvědčení, že Bělorusové, Ukrajinci a Rusové tvoří takzvaný „odyn narod“, tedy jeden nedělitelný národ, u něž je potřeba, aby existoval ve společné jednotě. To se pak také promítá v šovinistickém náhledu na ukrajinský národ, který je někdy označován jako „Malorusové“, tedy je vnímám jen jako jakási pouhá odnož Rusů, stejně jako ukrajinský jazyk. V tomto ohledu Ruská federace vnímá jako potřebné „chránit“ Ukrajinu před Západem organizovanými převraty a vlivy i před domácími, byť i domnělými, fašistickými a nacionálními politiky.¹⁹⁹ I přes propagované oficiální cíle Ruského světa je evidentní, že se jedná spíše o propagandistický a politický nástroj k využití (resp. zneužití) ruské diaspory a krajanů v okolních suverénních státech. Zda jde jen o důmyslnou zástěrku pravých geopolitických zájmů, která poskytuje argumenty pro intervenci, nebo o skutečnou snahu spojovat a chránit ruské krajany, není vždy možné rozlišit. Případy Gruzie a Ukrajiny však prokazují, že se jedná minimálně o kombinaci obojího, neboť načasování a kontext obou intervencí je těžké vidět jako náhodné faktory.

3.2.3 Multipolární svět

Myšlenka multipolárního světa významně prostupuje politickou rétoriku Ruské federace, má však hlubší základy. Například ruský jazykovědec Nikolaj Sergejevič Trubeckoj již ve 20. letech 20. století přišel s názorem, že by se měly spojit všechny ostatní národy světa, mimo romano-germány, aby svrhly koloniální jho této západní hegemonie. Vnímá také Rusko jako možného čelního vůdce povstání třetího světa. Zároveň zpochybňoval, že západní kultura má univerzální hodnoty, aplikovatelné na všechny. Tato myšlenka konsolidace třetího světa a kritika vůči Západu, se pak velmi výrazně promítla do sovětské zahraniční politiky a nevymizela dodnes.²⁰⁰

Významnější příklon k roli propagátora multipolárního světa se po rozpadu SSSR objevil opět v druhé polovině 90. let, ve spojitosti s událostmi v Jugoslávii. Ruská federace v tomto ohledu významně využívá OSN pro ochranu jak svých aktivit, tak i akcí svých nejrůznějších spojenců ve světě.²⁰¹ Významným faktorem je také ruské vyobrazování Spojených států amerických a celého Západu jako jedné kolektivní entity,

¹⁹⁸ LARUELLE, *Russian Nationalism and Ukraine*, s. 272.

¹⁹⁹ KUZIO, *Russian National Identity and the Russia-Ukraine Crisis*, s. 3–4.

²⁰⁰ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 148–149.

²⁰¹ LARUELLE, *Russian Nationalism and Ukraine*, s. 276

3.2.4 Západnictví

Západnictví, tedy inklinace k západní kultuře, či braní si západní kultury za vzor, má opět v ruské společnosti hlubší kořeny. V současnosti však leží zcela mimo oficiální ruskou politiku, která se zdá být jeho pravým opakem. Jeden z prvních velkých obrátů směrem k západoevropské kultuře nastal za vlády Petra Velikého. Ten díky své zkušenosti a cestování po Evropě přinesl mnoho nových kulturních i politických prvků do tehdejšího carského Ruska. Petrohrad se měl stát oknem do Evropy a na jeho architektuře to jde poznat dodnes. Západnictví, jako myšlenkový směr, se však vyvinulo až ve 40. letech 19. století jako reakce na romantizované představy slavjanofilů. Svým způsobem neexistovala konkrétní ucelená ideologie, avšak na rozdíl od ostatních koncepcí a filozofií, západnictví přicházelo s otevřenou kritikou ruských poměrů. Zároveň ale západníci většinou nebyli vůči Evropě slepě nekritičtí.²⁰⁷ Ruský myslitel z počátku 19. století, Pjotr Jaklovevič Čaadajev, napsal: „*Láska k vlasti je krásná věc, ale je ještě něco krásnějšího – láska k pravdě (...) Láska k vlasti rozděluje národy a živí nacionální nenávisť (...) My Rusové jsme se vždy málo zajímali o to, co je pravda a co je lež (...)*“²⁰⁸ Sám kritizoval zaostalost Ruska, zároveň se ale ke své vlasti nestavěl zády, ba naopak, považoval se za patriota.

Západnictví tedy přináší kritický náhled na Rusko jako takové, avšak nezamítá jeho možný potenciál. Šlo tedy o snahu vzít si co nejvíce ze západního vzoru a inkorporovat přejaté vzory do svých vlastních struktur. Historie však ukázala, že Rusko pravidelně narazilo se svými zájmy v Evropě, ať už se jednalo o zájmy na Balkáně, kde se srazily s Rakouskem-Uherskem nebo o bližší zapojení do celoevropské politiky. Čím více se Rusku nedařilo zapojit se do západních struktur, tím menší byla i ochota přejímat jakékoliv vzorce z tohoto prostoru.

Po konci první světové války přišla doba vrcholu absolutního antagonismu vůči Západu a západnické myšlenky se vytratily nebo byly umlčeny. Po rozpadu Sovětského svazu však došlo k dalšímu obrátu. V dezintegrované supervelmoci se objevil prostor pro takřka všechny politické směry a západnictví mělo opět šanci se projevit v politice. I přes zapojení střední Evropy a baltských států do struktur NATO měla Ruská federace tendenci pro větší integraci v rámci Evropy. Dokonce vznikla i myšlenka „společného evropského domu“, která představovala hlubší propojení Ruska se zbytkem evropského

²⁰⁷ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 124.

²⁰⁸ *Ibid* 105.

kontinentu. K takové integraci zcela nedošlo, neboť ruská představa tohoto evropského domu byla taková, že v něm nebudou Spojené státy americké. Zároveň si RF představovala, že v této velké Evropě bude protiváhou EU s podobně silnou pozicí a slovem v evropských záležitostech.²⁰⁹ Dokonce okolo roku 2000, za prezidentství Vladimíra Putina, byla považována kooperace s Evropskou unií jako vzájemně výhodná a žádaná. Putin sám v roce 2010 napsal: „*Jako rovní partneři Rusko a EU musí každý urazit kus cesty k dohodě a setkat se na půli cesty.*“²¹⁰ Ruská federace sice chtěla integraci, ale na základě svých podmínek. Západní Evropa však nebyla připravena k jejímu přijetí do svého, prostoru neboť jak napsala Lilia Ševcovová z Carnegie centra v Moskvě: „*nikdo neví, co by se západní civilizaci udělalo zapojení (prozatím) slabého obra se všemi jeho komplexy a nároky, jeho temnou minulostí, stále nejasnými tužbami a obrovskými ambicemi, jeho enormním potenciálem ve spojení s pozůstatky sovětského a před sovětského odkazu.*“²¹¹ Tato neochota Západu přijmout Rusko za jeho podmínek nakonec vykryštovala v opětovné odvrácení se od této snahy a v příklon k tradičnímu anti-západnictví. Putin přešel na rétoriku, která kritizovala Západ za to, že nepřiznal RF takové postavení, jaké si dle něj jako dědic odkazu SSSR zasloužila. O to více byla umocněna tato ruská frustrace dalším rozšiřováním NATO směrem na východ, bez většího ohledu na bezpečnostní zájmy Ruské federace.²¹²

Byť je západnictví v ruském prostředí současnou vládní garniturou pohřbeno, mělo svůj význam i v nedávné době. Je také pravdou, že toto smýšlení nabývalo v 19. století a v současném 21. století výrazně odlišných podob. Zatímco předtím se hledaly v západní Evropě vzory, ponaučení a cesty pro vymanění se ze zaostalosti, modernější podoba byla jakousi pokřivenou verzí. Ruská federace ani tak nehledala inspiraci na Západě, ale spíše se snažila využít bližší integrace Evropy pro posílení své pozice, a také pro oslabení vlivu Spojených států amerických v tomto prostoru. Když se tato cesta ukázala jako nefunkční, došlo k výraznému obratu zpět k víceméně tradiční opoziční roli.

²⁰⁹ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 215–218.

²¹⁰ *Ibid* 245.

²¹¹ SHEVTSOVA, Lilia: *Putins's Russia*. Washington 2003, s. 266.

²¹² ROBERTS, *Understanding Putin*, s. 33.

4 Historický kontext rusko-ukrajinského a protizápadního konfliktu

V předchozí kapitole byl nastíněn ruský historicko-kulturní kontext. Tato kapitola má naopak blíže popsat konkrétní vztahy mezi hlavními aktéry, tedy Ruskem a Ukrajinou, mezi nimiž právě probíhá konflikt. Tento náhled bude zaměřen především na vývoj po rozpadu SSSR a utvoření samostatného ukrajinského státu. Zároveň bude věnována pozornost i vztahům mezi Sovětským svazem/Ruskou federací a Západem v průběhu 2. poloviny 20. století a počátkem 21. století. V současnosti je totiž ze strany RF rusko-ukrajinská válka prezentována spíše jako konflikt se Západem než s ukrajinskou vládou. Následující text si však nedává za cíl vysvětlit tuto válku jako takovou, ale přiblížit její kontext, pro lepší pochopení reakcí jednotlivých aktérů.

4.1 Vztahy Sovětského svazu/Ruské federace a Západu

Vztahy těchto dvou světových aktérů byly a jsou extrémně poznamenány sovětskou minulostí. Je důležité také zmínit, že souhrnné označení Západ je poněkud nekonkrétní, neboť jasné a pevné rozlišení, které státy zde spadají a které ne, neexistuje. Západ pro tuto podkapitulu pojímá primárně Evropskou unii (včetně členů NATO a dalších blízkých partnerů) a Spojené státy americké. Ostatní státy, které do této skupiny tradičně spadají, nemají pro tuto část takový význam, a proto jsou pominuty. Přesto je potřeba rozlišit právě jednotlivá specifika vztahů samotné EU, potažmo Evropy vůči SSSR/RF a také specifika vztahů z pohledu Spojených států. To samé také platí pro jednotlivé evropské země, které sice spadají do EU a také pod pojem Západ, ale udržovaly si své vlastní vztahy se Sovětským svazem. Pro přehlednost budou v této podkapitole primárně využívány širší pojmy než konkrétní státy. Jinak tomu však bude v případě významnějších odlišností a výjimek.

Po druhé světové válce byla jasná animozita mezi dvěma politickými póly světa. Sovětský svaz a Spojené státy americké spolu s dalšími tvořily spojence během války s Německem a Japonskem. Takové spojení však vzniklo téměř z čisté nouze, neboť ruští bolševici viděli USA jako jednoho z největších protivníků jejich globální komunistické mise. To, že si tyto dvě supervelmoci nerozuměly ani v ideologickém ani v geopolitickém smyslu, se ukázalo například už na Jaltské konferenci v roce 1945, kdy Spojené státy vnímaly sovětskou sféru vlivu jako skutečně sféru většího vlivu, nikoliv

jako zónu pro přímou kontrolu států. Během několika následujících let však pochopily, že Stalin a SSSR vnímali koncept sféry vlivu výrazně odlišně.²¹³ Právě takovéto vzájemné nepochopení supervelmocí a postupné provokativní kroky, ať už v reakci na první nebo druhou stranu, eskalovaly pocit ohrožení. Dalším významným bodem pro vzájemné vztahy bylo vytvoření NATO v roce 1949. Tento krok byl pochopitelný, neboť západoevropské státy vnímaly možné ohrožení od jaderné mocnosti na východě, která se navíc ve východní Evropě chovala zcela bez skrupulí. Až v reakci na zapojení západního Německa do NATO však vznikla Varšavská smlouva.²¹⁴

Po celou dobu samozřejmě existovala řada vzájemných konfliktů, které se projevovaly prakticky po celé planetě. Ať už se jednalo o válku v Koreji, potlačení maďarského povstání, kubánskou krizi nebo válku ve Vietnamu, reakce byla prakticky vždy stejná. Spojené státy se snažily zabránit jakémukoliv rozšíření sovětského vlivu mimo jeho dosavadní hranice, bez ohledu na to, jestli šlo o takzvané zdržování komunismu nebo jeho zatlačování. Sovětský svaz naopak usiloval o zabezpečení svého ovládaného prostoru a rozšíření svého vlivu do všech koutů světa, kde to jen bylo možné. Je nutné poznamenat, že obě supervelmoci v rámci těchto strategií podpory třetích stran kooperovaly i se státy, které ideologicky stály zcela mimo jejich zásady, nebo pouze přejímaly ideologii pro zisk této podpory.²¹⁵ To je nepochybně jeden z důkazů, že chladné politicko-strategické uvažování mělo přednost před ideologickými postoji.

V tomto ohledu byla zajímavá také sovětská zahraniční politika. Ta totiž byla podle Kurfürsta po celou dobu své existence typická svou dvoukolejností, která se projevovala odlišnou oficiální státní zahraniční politikou a zahraniční politikou komunistické strany. Po první světové válce měla zahraniční politika státu dosáhnout uznání existence SSSR na mezinárodní úrovni u dalších světových mocností. Zatímco zahraniční politika KSSS hledala cesty, jak vnitřně oslabit a dezintegrovat kapitalistické systémy, pomocí dělnického hnutí a místních komunistických stran ve stejných mocnostech, po nichž žádala své uznání a funkční vzájemné diplomatické vztahy. Oficiální politika tedy měla být jakýmsi pláštěm, který překrýval reálné podpovrchové útoky KSSS. Postupem času se však mohla tato dvoukolejnost zdát méně výrazná, když se zahraniční politika státu

²¹³ KEAL, Paul: *Contemporary Understanding about Spheres of Influence*. In: *Review of International Studies*, roč. 9, 1983, č. 3, s. 169.

²¹⁴ WHAT WAS THE WARSAW PACT?. *NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION* [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_138294.htm.

²¹⁵ Příkladem může být například Kuba, kde došlo k převzetí komunistické ideologie primárně pro zisk spojení proti tlaku USA.

blíže shodovala i s politikou komunistické strany. Například už v době Chruščova. Přesto jistá dualita propagovaných zájmů a reálných zájmů zůstala až do konce.²¹⁶

Ve společenské sféře byla animozita těchto dvou stran vyostřována propagandou a vyobrazováním nepřítele jako největšího možného zla či nebezpečí. Až přehnaná paranoia byla silná například v 50. letech jak v USA, tak i v evropské části východního bloku, méně pak v západní Evropě. Ať už nabírala podobu Mccarthismu nebo obsesivního podezření z kapitalistických špiónů, či prezentování každého kroku Západu jako snahy poškodit nebo snad zničit SSSR, tak posloužila k hlubokému zakořenění pocitu vzájemného ohrožení. Jakýmsi pomyslným vrcholem těchto oboustranných obav byla teorie MAD (*Mutual Assured Destruction*), tedy teorie jistoty vzájemného (jaderného) zničení. Paradoxně právě realita možnosti vzájemné destrukce a neúspěchu Spojených států amerických ve Vietnamu, vedla k uklidnění vztahů v rámci takzvané politiky *Détente* v 70. letech. Ta svým způsobem přinášela smíření se se vzájemnou koexistencí a snahu na základě toho dospět k určitým dohodám a zárukám. Mezi největší výsledky tohoto období patří dohoda SALT I (*Strategic Arms Limitation Talks*) nebo Helsinská konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě.²¹⁷ Do linie Washington-Moskva, se v té době zapojil i Peking. To působilo na SSSR jako významný faktor při vztazích se Spojenými státy, neboť Čína byla jednoznačným konkurentem v komunistickém světě.²¹⁸

Po období *Détente*, které bylo ukončeno sovětskou invazí do Afghánistánu, přišlo opětovné ochlazení vzájemných vztahů. Dominantní roli zde hrála osoba Ronalda Reagana, který jako americký prezident zahájil ekonomicko-hospodářský souboj vedený pomocí masivního zbrojení a vývoje moderních vojenských technologií, a také embargy i sankcemi, například na dovoz moderních technologických výrobků do SSSR.²¹⁹ Tento souboj měl v principu uštvat slábnoucí ekonomický systém Sovětského svazu a dovést ho k ústupkům či snad samotnému rozkladu. To se nakonec podařilo až v roce 1991, kdy došlo k rozpadu tohoto kolosu. V současném Rusku je to mnohými

²¹⁶ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 184–185.

²¹⁷ COHEN, *The Cambridge History*, s. 206, a také NÁLEVKA, Vladimír: *Druhá světová válka*. Praha 2003, s. 186–187.

²¹⁸ COHEN, *The Cambridge History*, s. 187–189 a dále GADDIS, *Strategies*, s. 294.

²¹⁹ FLOWE, Benjamin: *An Overview of Export Controls on Transfer of Technology to the U.S.S.R. in Light of Soviet Intervention in Afghanistan*. In: *North Carolina Journal of International Law*, roč. 5, 1980, č. 3, s. 555.

vnímáno jako negativní historická událost. Samotný prezident Putin to označil za „hlavní geopolitickou katastrofou století.“²²⁰

Pro období před zánikem SSSR, je důležité zmínit i výjimečný vztah Evropy se Sověty. Na rozdíl od USA byly evropské státy v blízkém sousedství východní supervelmoci. Zároveň zde existovala jistá závislost na odběru plynu ze Sovětského svazu, která fungovala prakticky do současnosti. Ta přinášela Sovětům velké množství peněz ze zahraničí.²²¹ Zároveň také menší ochotu západní Evropy participovat na tvrdých krocích Spojených států amerických vůči Moskvě.²²² Kremelská politika také cílila na evropské státy i skrze takzvanou „*peace offensive*“, tedy mírovou ofenzívu. Ta nabírala formy absurdních návrhů na omezení jaderného arzenálu v Evropě, které měly prezentovat Sovětský svaz jako mírotvorce a Spojené státy americké jako hladové po napětí a zbrojení.²²³ Byť tedy západní Evropa spadala a spadá pod pojem Západ, a byla součástí spojenecké aliance s USA, tak přesto byla náchylnější pro smířlivější vztahy se SSSR.

Jak už bylo v předchozích kapitolách nastíněno, po rozpadu SSSR došlo také k proměně vztahů Ruské federace a Západu. Projevila se větší ochota ke spolupráci a integraci, byť jednou z podmínek Ruska byla větší izolace Evropy od vlivu Spojených států amerických. I když se tak nestalo, neboť projekt společného evropského domu neuspěl, tak v mezidobí došlo k alespoň částečnému sblížení. V roce 1997 dokonce byla dojednána spolupráce na vojenské úrovni NATO-RF.²²⁴ Dokonce po útocích 11. září vyšla Ruská federace vstříc USA a poskytla jim kooperaci při zásahu do Afghánistánu.²²⁵ Když se však v první dekádě 21. století nepodařilo RF dosáhnout

²²⁰ Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation 2002. *President of Russia* [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>.

²²¹ CIA MEMORANDUM ON SIBERIAN PIPELINE (9 July, 1981), CIARDP84B00049R000400810009-5. In: *Central Intelligence Agency: Freedom of Information Act Electronic Reading Room* [online]. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP84B00049R000400810009-5.pdf>

²²² DOBSON, P. Alan: *The Reagan Administration, Economic Warfare, and Starting to Close Down the Cold War*. In: *Diplomatic History*, roč. 29, 2008, č. 3, s. 542–551.

²²³ BURT, Richard – EAGLEBURGER, Lawrence: *Action Memorandum From the Assistant Secretary of State Designate for European Affairs (Eagleburger) and the Director of the Bureau of Political and Military Affairs (Burt) to Secretary of State Haig, Washington, March 16, 1981, Lot 84D204*. In: HOWARD, M. Adam – WILSON, G. James (eds.): *Foreign Relations of the United States, 1981–1988, Volume III, Soviet Union, January 1981–January 1983*. Dostupné na: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1981-88v03> [cit. 22. 2. 2020].

²²⁴ HUNTER, Robert: *NATO in Context: Geopolitics and the Problem of Russian Power*. In: *PRISM*, roč. 6, 2016, č. 2, s. 12.

²²⁵ O'LOUGHLIN, John – TUATHAIL, Ó Gearóid – KOLOSSOV, Vladimir: *A 'Risky Westward Turn'? Putin's 9-11 Script and Ordinary Russians*. In: *Europe-Asia Studies*, roč. 56, 2004, č. 1, s. 3.

dalších významnějších výsledků ve snaze obnovit velmocenské postavení, došlo k již dříve zmiňovanému odvrácení se od Západu.

Vedení Kremlu nejspíše dospělo k závěru, že pokud není možné dosáhnout požadovaného respektu dosavadní politikou, musí si ho vynutit hrozbami a vyvoláváním strachu. Už v roce 2007 se Putin na Mnichovské bezpečnostní konferenci vyjádřil proti unipolárnímu světu jako konceptu, který odporuje principům demokracie. Zároveň prohlásil, že Rusko se snaží naučit demokracii právě ti, kteří se ji sami nechtějí naučit.²²⁶ Logicky tento výpad směřoval proti Západu, především pak proti Spojeným státům americkým. Jeho rétorika se vyostřovala v průběhu následujících let, kdy také obvinil USA ze snahy držet světovou hegemonii a z vnímání spojenců ne jako suverénních států, ale jako vazalů.²²⁷

V roce 2008 pak došlo k intervenci Ruska na území Gruzie. V předchozích kapitolách bylo vysvětleno, že oficiálním zdůvodněním Kremlu bylo, že tento zásah byl vyprovokován ohrožením ruských krajanů. Výsledkem tohoto konfliktu nakonec bylo posílení dvou separatistických regionů, které už v 90. letech vyhlásily na Gruzii nezávislost, konkrétně Abcházie a Jižní Osetie. Důležité je však zmínit, že v témže roce ještě před touto válkou proběhl summit NATO v Bukurešti, kde se stvrdila myšlenka, že Ukrajina a Gruzie by mohly někdy v nespecifikované budoucnosti vstoupit do struktur této aliance.²²⁸ To právě mohlo být skutečnou příčinou ruského zásahu na území svého kavkazského souseda. Bezpečnostní destabilizace regionu totiž mohla významně snížit ochotu členských států přijmout Gruzii do aliance.

Dalším výpadem Ruska v evropském prostoru byla anexe ukrajinského Krymu, kdy bylo využito vnitřní destabilizace Ukrajiny. Blíže budou tyto události popsány v následující části práce. Po zisku Krymu rozšířil Vladimír Putin bezpečnostní a vojenskou doktrínu o významný bod: označení postsovětského prostoru za prioritní s tím, že Ruská federace si vyhrazuje právo zasáhnout kdekoliv v tomto prostoru, bude-li ohrožena jeho bezpečnost.²²⁹ Vzhledem k tomu, že ohrožení může být Kremlem interpretováno čistě subjektivně, pak si *de facto* vyhrazoval právo mít rozhodující

²²⁶ Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy (2007). *President of Russia* [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <http://www.en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>.

²²⁷ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 250.

²²⁸ HUNTER, *NATO in Context*, s. 12.

²²⁹ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 255.

postavení v rozhodování o strategicko-bezpečnostních otázkách v postsovětských regionech. Po těchto událostech byla ruská roztržka se Západem definitivně zpečetěna a potvrzena řadou sankcí.²³⁰

Konflikt na ukrajinském území však nebyl zakončen odtržením Krymu. Vladimír Putin tento anektovaný poloostrov navštívil na oslavu jeho spojení s územím RF. Dva dny na to proběhla ve východních ukrajinských oblastech pochybná referenda o nezávislosti tzv. Doněcké lidové republiky a Luhanské lidové republiky (s velkým zastoupením ruského etnika nebo ruskojazyčného obyvatelstva).²³¹ Ty vzápětí na to vyhlásily záměr připojit se v budoucnu k Rusku. Konflikt na východní Ukrajině mezi těmito samozvanými republikami a kyjevskou vládou poté vyeskaloval až do současné války. Existovala zde snaha Západu, zejména evropských lídrů, tento konflikt zažehnat a pokud možno ukončit prostřednictvím tzv. Minských dohod. Ruská politika se ve stejné době snažila přesvědčit Evropu, že nemá smysl řešit tento spor bojem, a proto evropští lídři raději přistoupili k dohodám než tvrdšímu zásahu. Dohoda Minsk II z roku 2015 měla zmírnit boje na východní Ukrajině, zároveň v některých ohledech měla také významněji oslabit centrální moc ukrajinské vlády, což byl záměr Ruské federace.²³²

Vztahy Sovětského svazu a poté Ruské federace se Západem měly svou dynamiku, ale také i kontinuitu. Zatímco do 90. let byly tyto vztahy vystavěny bez výjimky na soupeření a antagonismu, po rozpadu SSSR bylo možné vidět jakousi snahu Ruska najít bližší spojení minimálně se západní Evropou a EU. V této oblasti to bylo snazší, neboť evropské státy byly dlouhodobě závislé na dodávkách plynu z východu. Zároveň z podstaty své geografické blízkosti k Rusku měly mnohem menší ochotu k tvrdším postojům či vyvolávání konfliktů. Ale ani vztahy se Spojenými státy americkými nezůstaly na bodě mrazu. Došlo ke kooperaci na vojenské úrovni s NATO, také k Putinově podpoře protiteroristické operace v Afghánistánu. To se však změnilo ke konci první dekády 21. století. S třetím prezidentským obdobím Vladimíra Putina se vyostřila ideologická rétorika, zejména obviňování Západu, že nepřiznal Rusku takové velmocenské postavení, jaké si podle něj zaslouží. Putin se také zasloužil o šíření

²³⁰ EU restrictive measures against Russia over Ukraine (since 2014). *European Council* [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>.

²³¹ YEŠILOV, *The Crimean Crisis*, s. 179.

²³² SHERR, James: *Ukraine and the Black Sea Region: The Russian Military Perspective*. In: BLANK, Stephen (ed.): *The Russian Military in Contemporary Perspective*, Strategic Studies Institute, US Army War College, 2019, s. 792–793.

typického sovětského strachu z neustálého vnějšího ohrožení, ve kterém sehrálo svou roli i rozšiřování NATO na východ. Prezident Putin tedy dospěl k závěru, že Rusko má hledat ve své vlastní historii tradiční hodnoty, aby našlo smysl pro svou postsovětskou existenci a kontinuitu.²³³ Je tedy zjevné, že současná ruská politika čerpá vzory ze sovětské i imperiální minulosti. Postsovětský prostor, jako i bývalý rozsah impéria, je vnímán minimálně jako sféra výlučného vlivu, ve které má mít Rusko nárok zasahovat dle svých představ a potřeb. Západ je podle Kremlu naopak nepřítel, který usiluje o unipolární svět pod hegemonií Spojených států amerických. Ruská federace pak naopak má vystupovat jako hlavní bojovník proti tomuto v principu nedemokratickému modelu a bojovat za svou vlastní svébytnost a multipolární organizaci světa.

4.2 Vztahy Ruské federace a Ukrajiny

Vztah těchto dvou států je podmíněn společnou historií, kulturou, a také zkušeností ze Sovětského svazu. O osamostatnění Ukrajiny bylo rozhodnuto v referendu, které se konalo 1. prosince 1991 na celém jejím území (včetně Krymu). V něm se vyslovilo pro nezávislost 90,3 % hlasujících (na Krymu však jen 54,2 %). Moskevské vedení Sovětského svazu nebralo snahu Ukrajiny se osamostatnit zcela vážně a vnímalo ji spíše jako politický výstřelek.²³⁴ Přesto nakonec k tomuto kroku došlo. V ruské společnosti v té době existovalo přesvědčení, že Rusko doplácí na slabší regiony Sovětského svazu, ale přesto si Rusové přáli zachování unie s Běloruskem a Ukrajinou.²³⁵ Z druhé strany však nebyly stejné pocity, ale naopak touha po samostatnosti. Nezávislost a suverenity Ukrajiny, včetně uznání hranic, byly Ruskou federací přijaty pod podmínkou předání jaderného arzenálu, který Ukrajina na svém území měla po rozpadu SSSR.²³⁶

Vztah Ruské federace a Ukrajiny byl nadále provázán pronájem námořní základny v Sevastopolu na Krymu. Zde sídlila ruská černomořská flotila a jedná se o nejvýznamnější hluboký přístav v celém regionu (na černomořském pobřeží Ruska další přístav podobných kvalit není). Ukrajinská strana se zavázala poskytnout tuto základnu a také svou část zmiňované (zděděné) flotily výměnou za umoření energetického dluhu

²³³ ROBERTS, *Understanding Putin*, s. 33–36.

²³⁴ UWC CELEBRATES 31ST ANNIVERSARY OF THE UKRAINIAN INDEPENDENCE REFERENDUM. UKRAINIAN WORLD CONGRESS [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://www.ukrainianworldcongress.org/uwc-celebrates-31st-anniversary-of-the-ukrainian-independence-referendum/>.

²³⁵ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 218.

²³⁶ Tato událost proběhla podle takzvaného Budapešťského memoranda z roku 1994. Více v: PIEPER, *Russkiy Mir*, s. 768.

vůči Rusku.²³⁷ Na jednu stranu byla tato záležitost pojítkem, které prokazovalo schopnost těchto dvou států spolupracovat, na druhou stranu to byl také bod svárů, zejména v ohledu na rozsah pravomocí Rusů v Sevastopolu a na Krymu vůbec. Také téma prodloužení pronájmu této základny se ukázalo jako konfliktní.

Například v roce 2008, v průběhu Gruzínské války, měla černomořská flotila do tohoto konfliktu zasáhnout. Ukrajinská vláda však považovala za nepřijatelné, aby se jakékoliv lodě účastníci se těchto bojů přiblížily k jejímu pobřeží. Nechtěla tedy dovolit ruské flotile návrat zpět do Sevastopolu. Ruská federace však toto rozhodnutí ignorovala a své lodě do základny navrátila. Prezident Dmitrij Medveděv měl poté kritizovat, že jakékoliv dekrety, které ukrajinská vláda vydá k omezení černomořské flotily, mají menší validitu než jakákoliv mezinárodní dohoda. Zpochybnil tím tedy nárok Kyjeva vůbec zasahovat do operací ruského námořnictva, i když jsou konány v okolí Krymu nebo z velké části ukrajinského černomořského pobřeží.²³⁸ Předseda ruské federální komise pro obranu a bezpečnost se dokonce vyjádřil, že musí být uděláno vše pro to, aby černomořská flotila zůstala tam, kde byla historicky vždy situována.²³⁹ V roce 2010 byla smlouva prodloužena o 25 let výměnou za lepší ceny plynu.²⁴⁰ V předchozím roce totiž došlo k tzv. plynové krizi, kdy vypršela smlouva mezi těmito státy a na nové dohodě nebyla nalezena shoda. Důsledkem bylo přerušení dodávek plynu přes Ukrajinu. Tato krize pak zasáhla i velkou část Evropy.²⁴¹

Plyn proudící na Ukrajinu a přes ni, se ukázal jako dobrý nástroj pro tlak na politická rozhodnutí Kyjeva ve prospěch Moskvy. Zároveň Krym se sevastopolským přístavem byly považovány za strategické body pro ruskou politiku. Další zvrát nastal v roce 2014, když na Ukrajině začaly masivní protesty ve prospěch evropského směřování tohoto státu. Tehdejší ukrajinský prezident Viktor Janukovyč čerpal podporu zejména z východní a jihovýchodní Ukrajiny, kde bylo obyvatelstvo relativně proruské nebo vyloženě etnický ruské.²⁴² Za jeho vlády měla být státní správa z velké části infiltrována

²³⁷ YEŞİLOT, *The Crimean Crisis*, s. 176.

²³⁸ NILSSON, Rasmus: *Russian Policy Concerning the Black Sea Fleet and its Being Based in Ukraine, 2008–2010*. In: *Europe-Asia Studies*, roč 65, 2013, č. 6, s. 1160.

²³⁹ *Ibid* 1161.

²⁴⁰ *Ibid* 1158.

²⁴¹ Ukrajina a Rusko podepsaly dohody o dodávkách. Končí plynová krize?. *ČT24* [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/1425347-ukrajina-a-rusko-podepsaly-dohody-o-dodavkach-konci-plynova-krize>.

²⁴² Ukraine's presidential elections: entering uncharted waters. *The Vienna Institute for International Economic Studies* [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://wiiw.ac.at/ukraine-s-presidential-elections-entering-uncharted-waters-n-374.html>.

ruskou tajnou službou FSB (Federální služba bezpečnosti). Ke konci roku 2013 se dostal pod tlak ze strany Ruska, když se Vladimír Putin snažil omezit nebo zastavit proevropské nálady na Ukrajině a odmítl dohodou o obchodních vztazích s Evropskou unií. To nakonec vyvolalo masivní protesty, známé jako *Euromajdan*, které vyvrcholily zbavením Janukovyče jeho funkce, a také jeho útekem ze země. V krátkém časovém úseku poté došlo k dalším událostem, jako například k pochybnému referendu na Krymu, které skončily ruskou anexí tohoto poloostrova.²⁴³

Zdá se tedy, že Ruská federace přistoupila k tomuto agresivnímu kroku ve chvíli, kdy hrozilo, že Ukrajina již nadále nemíní být politicky navázaná čistě na východ, ale naopak, že se postupem času zapojí do projektu Evropské unie. Tím nejen hrozila ztráta vlivu nad touto oblastí, ale také ztráta tak významného strategického bodu, jakým je Sevastopol. Po sesazení prezidenta Janukovyče tedy došlo k anexi Krymu a tím i k další destabilizaci Ukrajiny jako takové. Tím také vznikla záruka udržení si natolik strategicky významné základny. Samozřejmě oficiální rétorika Kremlu prezentovala tento krok jako snahu chránit své krajany a ruskojazyčné obyvatelstvo na Ukrajině, stejně jako tomu bylo v případě Gruzie v roce 2008. Potřebu chránit tyto skupiny lidí ještě zdůrazňovalo vyobrazování nové kyjevské vlády jako fašistické, nebo pravicově nacionální.²⁴⁴ V ruském politickém prostředí pak obecně převládla představa, že *Euromajdan* byl neonacistickým převratem radikálních ukrajinských sil.²⁴⁵ Důležitý však je i ruský narativ, že Ukrajina je *de facto* umělý stát, který ovládají fašističtí nacionalisté, jež se k moci dostali jen díky pomoci Evropské unie a USA, a proto je potřeba chránit její východní a jihovýchodní oblasti obývané rusky mluvícím obyvatelstvem.²⁴⁶

Nedlouho po událostech v Kyjevě a na Krymu se rozhořel další Ruskem podporovaný konflikt v samozvaných „lidových republikách“ na východě země. Ten dále destabilizoval ukrajinský stát i společnost. I přes snahu najít řešení těchto bojů Minskými dohodami, nedošlo reálně k žádnému rozumnému řešení situace. Ruská podpora těchto separatistických oblastí byla vystavěna na stejných argumentech jako samotná anexe Krymu. Opět šlo o využití rusky mluvícího obyvatelstva v postsovětském prostoru pro politické účely. Rozvíjení protiukrajinského citění na

²⁴³ ROBERTS, *Understanding Putin*, s. 51.

²⁴⁴ PIEPER, *Russkij Mir*, s. 767–768.

²⁴⁵ LARUELLE, *Russian Nationalism and Ukraine*, s. 274.

²⁴⁶ KUZIO, *Russian National Identity and the Russia-Ukraine Crisis*, s. 4.

východní Ukrajině začalo už okolo roku 2005, po takzvané oranžové revoluci. Stálo víceméně na snaze kultivovat, chránit ruský jazyk a oživovat sovětskou nostalgii v těchto oblastech.²⁴⁷ Konflikt, který zde v oné době vznikl, krvavě pokračoval až do ruské invaze roku 2022.

Rusko-ukrajinské vztahy jsou poměrně komplikované vzhledem k etnicko-historickým podmínkám širší geografické oblasti. Ani zdaleka zde nebyly popsány všechny aspekty těchto vztahů, ale alespoň vybraný vzorek událostí, které měly určující vliv na současné dění. Ruský přístup k Ukrajině vycházel z geopolitických představ, které rezonovaly v ruském prostředí ve 21. století. Šlo tedy o vnímání tohoto státu buďto jako ztraceného komponentu jednoho národa, nebo jako oblasti výlučné sféry vlivu. Ukrajinská nezávislost sice byla RF uznána, ale Ukrajina se z pohledu Moskvy dopustila několika „hříchů“. Jeden z nich bylo porušení údajné implicitní dohody, ze které vyplývalo, že nepůjde směrem protiruské (prozápadní) politiky. Tedy že cena, kterou měla zaplatit za svou suverenitu, měla být jakási finlandizace. Ta však byla narušena snahou integrovat se do struktur EU.²⁴⁸ Dalším byla neschopnost či neochota kyjevské vlády implementovat lepší jazykové uspořádání či formu autonomie pro výrazně ruskojazyčné regiony.²⁴⁹ RF se po dlouhou dobu spokojila se svým omezeným vlivem na Ukrajině, skrze podporované politiky či manipulaci s cenami plynu. V této oblasti se zároveň nachází významný strategický bod, a to krymský sevastopolský vojenský přístav, o který měl Kreml eminentní zájem. Ve chvíli, kdy se vytratila jistota, že Kyjev zůstane pod silným vlivem Moskvy a objevily se obavy z nezastavitelného západního směřování nebo z možnosti ztráty černomořské základny, Rusko přistoupilo k razantnějším krokům. Byla to například anexe Krymu, či podpora separatismu na východě země. Obojí obhajované ochranou ruského etnika a jazyka. Zároveň ani z těchto bilaterálních vztahů nebyla vypuštěna třetí strana, tedy Západ, jenž měl podle Moskvy osnovat převrat na Ukrajině a nástup fašistické anti-ruské vlády. Tudíž vztahy Ukrajiny a Ruska nejsou pouze vztahem dvou států, ale z pohledu Kremlu také arénou globálního soupeření se Spojenými státy americkými a Evropskou unií.

²⁴⁷ Více v ZHURZENKO, Tatiana: *A Divided Nation? Reconsidering the Role of Identity Politics in the Ukraine Crisis*. In: *Die Friedens-Warte*, roč. 89, 2014, č. 1/2, s. 249–267.

²⁴⁸ LARUELLE, *Russian Nationalism and Ukraine*, s. 275.

²⁴⁹ HUNTER, *NATO in Context*, s. 18.

5 Současné reakce na rusko-ukrajinský konflikt

V této kapitole bude věnován prostor souhrnu reakcí jednotlivých stran či samotných států na rusko-ukrajinský konflikt, který započal 24. 2. 2022 invazí na Ukrajinu. Reakce budou pocházet z období od tohoto data až po první výročí této války. Mohou se zde však objevit i výjimky z bezprostřední doby před a po tomto vymezení, díky svému významu a dopadu na celkový obraz.

5.1 Reakce z perspektivy Západu

Možnost ruského zásahu na ukrajinské území byla připuštěna ještě před tím, než k němu došlo. V prvních měsících roku 2022 eskalovalo napětí na hranicích těchto dvou států v podobě masivního vojenského cvičení armády RF v blízkosti těchto hranic. I přes spekulace o možné ruské invazi odmítal Kreml tyto zprávy jako nařčení a prohlašoval je za provokaci Spojených států amerických, které tím měly napětí ještě zvyšovat. Obavu z možného vyhocení situace vyjádřila i samotná ukrajinská strana.²⁵⁰ Obezřetnost ohledně ruských vojenských cvičení mohla být v té době založena právě na historické zkušenosti. Vojenské cvičení RF se mělo odehrávat například před zásahem v Gruzii i před událostmi na Krymu v roce 2014.²⁵¹ Moskva ještě na začátku února vedla diplomatická jednání se západoevropskými státy, konkrétně s Velkou Británií a domáhala se záruk, že Ukrajina nebude nikdy přijata do NATO. Tyto záruky však Západ odmítl Kremlu dát.²⁵² Dnem 21. února došlo k další eskalaci, když prezident Vladimír Putin rozhodl o uznání Doněcké a Luhanské lidové republiky jako samostatných států.²⁵³ Na to reagoval Anthony Blinken (ministr zahraničí USA), který tento krok odsoudil a označil ho za porušení mezinárodního práva. Oznamil také, že v reakci na tento čin budou ze strany Spojených států amerických i jejich spojenců učiněny adekvátní kroky vůči RF.²⁵⁴

²⁵⁰ Launch of Russian military drills stokes fears of preparations for attack on Ukraine, as diplomatic sparring continues. *The Washington Post* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/02/10/ukraine-russia-putin-nato-belarus/>.

²⁵¹ CUMBO, Benjamin: *Russian Motives: An Essay Exploring Russia's Approach to Crimea and Eastern Ukraine*. Center for a New American Security, 2015, s. 3.

²⁵² Ukraine tensions: Russia stages military drills with Belarus. *BBC: NEWS* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60327930>.

²⁵³ Путин подписал указы о признании ЛНР и ДНР. *TACC* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://tass.ru/politika/13792297>.

²⁵⁴ Russian Duma Resolution on Eastern Ukraine. *U.S. Embassy in Ukraine* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://ua.usembassy.gov/russian-duma-resolution-on-eastern-ukraine/>.

Vysoký představitel pro zahraniční záležitosti EU, Josep Borrell, se vyjádřil v podobném duchu a zdůraznil, že datum takového jednání Kremlu není náhodné, neboť se jedná o osmé výročí svržení vlády Viktora Janukovyče. Zároveň uvedl, že Evropská unie je ochotna jednat o bezpečnostních potřebách a zárukách pro Rusko, nikoliv však za situace, kdy na ukrajinské hranici stojí přes sto tisíc vojáků.²⁵⁵ EU zároveň neváhala zavést balíček sankcí v reakci na tyto události, stejně tak, jak avizovaly Spojené státy americké.²⁵⁶

Odsouzení nepřišlo jen ze strany Západu, ale také od generálního tajemníka OSN, který ruské kroky taktéž označil za porušení mezinárodního práva i Charty Organizace spojených národů.²⁵⁷

Dne 24. února 2022 byla zahájena invaze ruských vojsk přes hranice Ukrajiny a došlo k rozpoutání nové fáze tohoto konfliktu, tentokrát už otevřené války. Ve stejný den vystoupil s reakcí americký prezident Joe Biden. Ve svém prohlášení odsoudil nevyprovokovanou agresi, zároveň odmítl i ruská obvinění, že Ukrajina se měla pokusit zaútočit na RF pomocí biologických a chemických zbraní a vyvracel tvrzení o genocidě ruského etnika. Biden viditelně vyzdvihl Vladimíra Putina, jakožto hlavního strůjce tohoto konfliktu, a také situaci pojmenoval Putinovou válkou. Dále uvedl, že Putinův záměr je obnovit sovětské impérium. I přes jeho potvrzení, že představitelé G7 a také členové NATO jsou se Spojenými státy v tomto odsouzení za jedno, odmítl, že by mělo dojít k přímému vojenskému zásahu Západu na Ukrajině. Zdůraznil plánované posílení východního křídla aliance, Kyjevu však nabídl pouze morální a materiální podporu. Naopak vůči Ruské federaci navrhl zavedení široké škály sankcí, týkajících se i oblasti moderních technologií.²⁵⁸

²⁵⁵ Russia/Ukraine: Press remarks by High Representative Josep Borrell after extraordinary informal meeting of EU Foreign Ministers. *European Union External Action: The Diplomatic Service of the European Union* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/russiaukraine-press-remarks-high-representative-josep-borrell-after-extraordinary-informal-0_en.

²⁵⁶ Statement by the Presidents of the European Council and European Commission on Russian aggression against Ukraine. *European Council, Council of the European Union* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/22/statement-by-the-presidents-of-the-european-council-and-european-commission-on-russian-aggression-against-ukraine/>.

²⁵⁷ Secretary-General Says Russian Federation's Recognition of 'Independent' Donetsk, Luhansk Violate Ukraine's Sovereignty, Territorial Integrity. *United Nations: Meetings Coverage and Press Releases* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://press.un.org/en/2022/sgsm21153.doc.htm>.

²⁵⁸ Remarks by President Biden on Russia's Unprovoked and Unjustified Attack on Ukraine (FEBRUARY 24, 2022). *THE WHITE HOUSE* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/24/remarks-by-president-biden-on-russias-unprovoked-and-unjustified-attack-on-ukraine/>.

Už 2. března 2022 došlo k hlasování na Valném shromáždění OSN, kde poměrem hlasů 141:5 uspěla výzva k tomu, aby RF ukončila svou agresi na Ukrajině a stáhla své síly zpět.²⁵⁹ Mezinárodní komunita se tedy postavila na stranu Ukrajiny, označila ruské kroky za porušení mezinárodního práva. Nutno však poznamenat, že usnesení VS OSN jsou jen nezávazné rezoluce.

Jak se brzy ukázalo, Západ nebyl ochoten se plně zapojit do konfliktu, tedy alespoň ne přímo. Tudíž většina kroků, které NATO, EU, USA a další spojenci podnikli, měla podobu prohlášení, sankcí a jiných podobných nástrojů. Ty měly buďto snížit schopnost Ruska financovat svůj vojenský výpad, nebo naopak zvýšit ukrajinskou obranyschopnost. Zároveň však v březnu roku 2022 požádal Volodymyr Zelenskyj Spojené státy americké a jejich spojence o vytvoření bezletové zóny nad ukrajinským územím, a to z důvodů vytvoření humanitárních koridorů a omezení ruské agrese. Západ však takovou zónu odmítl vytvořit, neboť se vyskytly obavy, že by to mohlo způsobit přímý konflikt s Ruskou federací. Jednota však v této záležitosti neexistovala, neboť například Estonsko, tedy člen NATO, se stavělo na podporu takové akce, což je pochopitelné, vzhledem k jeho sousedství s RF. Z pohledu mezinárodního práva by takový zásah ze strany Západu byl morálně obhajitelný, legitimní i legální, jelikož Ukrajina jako suverénní stát o takovou pomoc sama požádala.²⁶⁰ Je logické, že Spojené státy americké a jejich spojenci nakonec této žádosti nevyhověli, neboť by bez ohledu na právní stránku věci, byl vzdušný boj jejich letectva s ruským jistě chápán druhou stranou jako přímý konflikt mezi NATO a RF. To je vzhledem k jadernému arzenálu obou stran scénář, kterému se snaží, pokud možno, vyhnout.

Podpurným krokem Západu však jistě je příjem válečných uprchlíků z Ukrajiny. Od počátku ruské invaze mělo do EU přijít okolo čtyř milionů těchto uprchlíků, přičemž největší část z nich našla azyl ve střední Evropě. Téměř jeden milion jich pak skončil v Německu, další necelý milion v sousedním Polsku (které má s Ukrajinou bližší kulturní a historické vazby) a skoro půl milionu z nich se dostalo azylu v České

²⁵⁹ UN General Assembly demands Russian Federation withdraw all military forces from the territory of Ukraine. *European Union External Action: The Diplomatic Service of the European Union* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/un-general-assembly-demands-russian-federation-withdraw-all-military-forces-territory-ukraine_en.

²⁶⁰ A NO-FLY ZONE OVER UKRAINE AND INTERNATIONAL LAW. *LIEBER INSTITUTE - WEST POINT: ARTICLES OF WAR* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://lieber.westpoint.edu/no-fly-zone-ukraine-international-law/>.

republice.²⁶¹ Evropská unie poskytla nejen dočasnou ochranu, ale také humanitární pomoc. Ochotu přijmout část válečných uprchlíků vyjádřily i Spojené státy americké a další západní partneři. Prezident Joe Biden například oznámil, že USA přijmou 100 000 Ukrajinců a dalších skupin, jež prchají před ruskou agresí.²⁶²

V rámci finanční a vojenské podpory pro Kyjev byly vynaloženy enormní prostředky jak ze strany USA, tak i EU. Spojené státy americké poskytly na vojenskou pomoc okolo 46,6 miliard dolarů.²⁶³ Evropská unie pak okolo 3,3 miliard dolarů.²⁶⁴ Pro srovnání, Ruská federace vynaložila na obranu v roce 2021 celkem 51,1 miliardy dolarů.²⁶⁵ Tedy hodnoty ročního rozpočtu ruské armády a finanční podpory pro Ukrajinu, jsou téměř srovnatelné – nicméně Rusko ve srovnávaném roce nevedlo válku, ani se nebránilo masivnímu útoku na své území.

Pokud se blíže podíváme na evropské státy, zejména pak členy Evropské unie, tak ty musely řešit svou závislost na ruském plynu. Rusko-ukrajinský konflikt dotlačil tyto státy k větší diverzifikaci energetických zdrojů, byť samozřejmě existovaly doprovodné komplikace. Během roku 2022 výrazně narostly dodávky zkapalněného plynu (LNG) ze Spojených států amerických, ale také z dalších zemí, jako Katar a Nigérie, které tvořily okolo 25 % veškerého importu této energetické suroviny. Ještě v lednu 2021 tvořily ruské dodávky 53,8 % procent veškerého dodaného plynu, který do EU proudil. Ke konci roku 2022 (říjen) se jednalo o méně než polovinu této hodnoty.²⁶⁶ Evropská unie v tomto ohledu dala najevo větší zájem o spolupráci se státy Perského zálivu jako možnými partnery zejména v energetické oblasti.²⁶⁷ Větší zaměření Evropy na tento region bylo logicky podpořeno nejistými dodávkami z RF a vůbec neochotou udržovat

²⁶¹ Infographic - Refugees from Ukraine in the EU. *European Council, Council of the European Union* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/ukraine-refugees-eu/>.

²⁶² President Biden to announce new process for Ukrainian refugees entering U.S. (U4U). *U.S. Embassy in Slovakia* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://sk.usembassy.gov/president-biden-to-announce-new-process-for-ukrainian-refugees-entering-u-s/>.

²⁶³ How Much Aid Has the U.S. Sent Ukraine? Here Are Six Charts. *Council on Foreign Relations* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.cfr.org/article/how-much-aid-has-us-sent-ukraine-here-are-six-charts>.

²⁶⁴ How much money has the US given to Ukraine?. *BBC: NEWS* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-64656301>.

²⁶⁵ Western military aid to Ukraine nearly equals Russia's 2022 defense budget. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://tass.com/world/1560545>.

²⁶⁶ Infographic - Where does the EU's gas come from?. *European Council, Council of the European Union* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply/>.

²⁶⁷ Questions and answers on the Joint Communication on a Strategic Partnership with the Gulf. *European Commission* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_3166.

nadále tak významnou spolupráci s tímto státem. Sám ředitel IEA (*International Energy Agency*), Fatih Birol, prohlásil, že Rusko navždy ztratilo Evropu, jako svého hlavního energetického klienta.²⁶⁸

V bezpečnostní oblasti došlo také k dalším významným reakcím, a to ze strany Švédska a Finska (oba státy členy EU), jež požádaly o vstup do NATO. V květnu 2022, tedy necelé tři měsíce od začátku války na Ukrajině, předaly tyto dva skandinávské státy své oficiální přihlášky do aliance. Logicky stála jejich motivace na obavách z možné další ruské agrese, která by se mohla objevit tentokrát v severní Evropě. Jejich vstup do NATO by významně prodloužil hranice západních spojenců s Ruskou federací. Do jisté míry by vliv aliance také pokryl skoro celé Baltské moře. V současnosti byl již ratifikován vstup Finska všemi současnými členskými státy. V případě Švédska se stále čeká na schválení ze strany Maďarska a Turecka.²⁶⁹ Paradoxně zásah RF proti rozšíření NATO na Ukrajinu nebo obecně dále na východ vyvolal zcela opačný efekt, a to další významné rozšíření, které ještě více prodloužilo společnou hranici.

Jak již bylo zmíněno, tak většina členů aliance schválila vstup Finska i Švédska. Pouze Maďarsko a Turecko stále nepřikročily k ratifikaci přijetí Švédska. Oba tyto státy se v průběhu rusko-ukrajinského konfliktu chovaly poměrně samostatně a nezávisle na svých spojencích v NATO i EU. Takové chování bylo možné u Turecka sledovat již mnohem dříve, byť je členem aliance, tak vůči Rusku vede dlouhodobě specifickou politiku. V mnoha případech se také snaží vystupovat jako mediátor mezi RF, Ukrajinou a Západem.²⁷⁰ Nejspíše jde o jistý pragmatismus tureckého prezidenta Erdoğana, který tím posiluje svou pozici na mezinárodní scéně, a také v černomořském i blízkovýchodním regionu. Zároveň má Ankara ve vztahu ke Švédsku své výhrady a politické požadavky. Podle tureckých představitelů jsou švédské postoje vůči kurdskému hnutí příliš přátelské. Proto se Turecko domáhá úpravy těchto postojů výměnou za souhlas se vstupem Švédska do NATO.²⁷¹ V případě Maďarska je to podobný případ, neboť v posledních letech se budapešťská politika ukázala jako

²⁶⁸ Russia has lost Europe as its largest energy client "forever", says IEA. *Reuters* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-russia-energy-idINS8N32P02S>.

²⁶⁹ Finland & Sweden Accession. *NATO PARLIAMENTARY ASSEMBLY* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.nato-pa.int/content/finland-sweden-accession>.

²⁷⁰ From Ally to Mediator: How Russia's Invasion Has Changed Ukraine-Turkey Relations. *CARNEGIE ENDOWMENT FOR INTERNATIONAL PEACE* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://carnegieendowment.org/politika/88097>.

²⁷¹ Explainer: Why is Turkey blocking Sweden and Finland NATO membership?. *Reuters* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/why-is-turkey-blocking-swedish-finnish-nato-membership-2023-01-25/>.

sebestředně pragmatická a opoziční v rámci EU. Podle maďarských představitelů je nejprve potřeba urovnat kritiku Stockholmu vůči Maďarsku dříve, než bude možnost přistoupit k přijetí Švédska do aliance. Nejspíš se jedná o způsob, jak se domoci protlačení vlastních zájmů v Evropské unii, skrze vytváření tlaku v NATO.²⁷² Zároveň je nutné poznamenat, že Maďarsko se staví k vstřícnější politice vůči Rusku, nejspíše ve spojitosti s výše zmíněným pragmatismem a s ohledem na dodávky energetických surovin. Blíže bude tato problematika probrána i v následující části práce z pohledu Ruské federace.

Švédsko a Finsko nejsou jedinými státy, u kterých se po ruské invazi objevil větší zájem o vstup do NATO, případně Evropské unie. V březnu roku 2022, tedy ve velmi krátkém období po vpádu ruských vojsk na Ukrajinu, se o členství v EU přihlásily Moldavsko a Gruzie.²⁷³ Oba státy tak pochopitelně učinily v reakci na agresi Kremlu. V případě Gruzie je vhodné připomenout válečný konflikt s RF v roce 2008, který nejspíše souvisel se snahou o vstup do NATO. Členství v EU by však Gruzii poskytlo také jistou míru ochrany před zahraniční politikou Moskvy. Moldavsko je na tom podobně, jelikož na jeho východním území leží oblast Podněstří s velkým zastoupením ruského etnika a výrazně proruský orientované jsou i některé menšiny na jihu Moldavska (Gagauzové, Bulhaři). V Podněstří je také přítomná ruská vojenská posádka a oblast je pod kontrolou separatistického útvaru (Podněsterská moldavská republika) nepřímo řízeného Ruskou federací.²⁷⁴ Obava Moldavska z možného využití separatistů v Podněstří je logická, zároveň tento stát sousedí s Ukrajinou a konflikt se ho tak velmi blízce dotýká. Vstup obou států do Evropské unie je v současnosti myslitelný až v delším časovém horizontu. Oba státy však spadají do zájmové sféry Ruska, je tedy pravděpodobné, že tato záležitost ještě může přinést další významné politické události.

Kromě těchto dvou států zažádala o členství v EU také samotná Ukrajina, hned v únoru roku 2022. V létě téhož roku jí byl přiznán status kandidátské země.²⁷⁵ Na podzim také

²⁷² Hungary pressures EU by delaying Finland, Sweden NATO vote. *AP NEWS* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://apnews.com/article/hungary-sweden-finland-eu-nato-vote-russia-war-ukraine-666c19f21c8dfa9a151834cc28f93d188>.

²⁷³ Georgia. *European Council, Council of the European Union* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/georgia/> a Moldova. *European Council, Council of the European Union* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/moldova/>.

²⁷⁴ Transdnjestria: separatist enclave, Moldova. *Encyklopedie Britannica* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Transdnjestria>.

²⁷⁵ Ukraine. *European Council, Council of the European Union* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/ukraine/>.

kyjevská vláda požádala o urychlené přijetí do NATO.²⁷⁶ Vstup do aliance je však v nejbližší budoucnosti nepravděpodobný, i přes velkou podporu, kterou Ukrajina od této organizace dostává. Je to pochopitelné, neboť jak již bylo výše zmíněno, tak ani Spojené státy americké, ani evropští spojenci nechtějí vstoupit do přímého konfliktu s Ruskou federací, který by mohl skončit jadernou válkou. Jestliže by Ukrajina během tohoto konfliktu vstoupila do NATO, pak by to znamenalo přímé zapojení všech spojenců, a tedy přímý konflikt Západu s Ruskem. Zároveň ani vzdálenější budoucnost není zcela jasná. V případě skončení tohoto konfliktu je totiž možné, že jako součást řešení bude i záruka nepřijetí Ukrajiny do aliančních struktur.

Reakce Západu zůstala do jisté míry opatrná a kontrolovaná. Samotný rusko-ukrajinský konflikt se týká NATO, EU i Spojených států amerických jen nepřímo, to však nesnižuje následky a vážnost celé situace pro tyto spojence. Klíčovými nástroji se ukázaly být sankce a významná finanční i vojenská podpora Ukrajiny. Dopady této války významně zasáhly zejména Evropu, která musí řešit jak příliv uprchlíků z konfliktní zóny, tak i energetickou krizi způsobenou závislostí na ruském plynu. Obojí je v současné době poměrně úspěšně řešeno, i když zdaleka ne vyřešeno. Ruská agrese nejspíše na dlouhou dobu vyloučila jakékoliv partnerství mezi Evropou a Ruskem, nejen v energetické oblasti. Reakce ze strany EU měla podobu prohloubení transatlantických vztahů a urychlené diverzifikace energetických zdrojů. Politika Moskvy také způsobila pravý opak proklamovaných cílů, jelikož některé evropské státy, které si předtím zachovávaly vojenskou neutralitu, byly přesvědčeny ke vstupu do NATO. Tím se prodloužily hranice aliance s RF, což byla původně jedna z největších obav Kremlu. Zároveň i některé státy z postsovětského prostoru, jako Gruzie a Moldavsko, jsou v současnosti motivovány hledat bližší partnerství a integraci se Západem, jako ochranu před ruskou politikou. I samotná Ukrajina, která měla být takzvanou speciální vojenskou operací udržena ve sféře vlivu Moskvy, je v současnosti soustředěna na svou obranu a co nejrychlejší integraci do EU a případně i NATO. Její osud je však do budoucna neznámý, neboť úspěch západního směřování spočívá v rozřešení samotného konfliktu na jejím území. Ukázalo se také, že Západ není jednotný, a že přístup aliance i Evropské unie by mohl být vnitřně podkopáván zájmy jednotlivých členů. Samotný přímý střet s Ruskem je z pohledu Západu nepřijatelný,

²⁷⁶ Ukraine applies for NATO membership, rules out Putin talks. *Reuters* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/zelenskiy-says-ukraine-applying-nato-membership-2022-09-30/>.

avšak je vidět odhodlanost podpořit Ukrajinu nejrůznějšími prostředky. Jistý odstup od této války bylo také možné vidět v reakcích čelních politiků a úřadů. Rusko-ukrajinský konflikt sice významně opanoval veřejný prostor, ale rétorické reakce byly mnohem střídmejší, než tomu bylo na ruské straně. Nejspíše zde opět sehrálo roli to, že Západ jako takový je jen nepřímo zapojen do této války. Proto jeho reakce a komentáře budou omezenější než u samotných válčících stran.

5.2 Reakce z ruské strany

Ruská strana se zdála být ve svých rétorických reakcích významně aktivnější než Západ jako takový. TASS i twitterové účty vládních institucí a představitelů takřka dennodenně chrlily množství různých vyjádření či alespoň citací. Je pochopitelné, že Ruská federace, která je tohoto konfliktu přímo účastna, bude na toto téma mnohem více reagovat a aktivněji jej komentovat.

První oficiální prohlášení přišlo pochopitelně hned v první den takzvané speciální vojenské operace. Jednalo se o proslov Vladimíra Putina zahajující tuto akci. Z velké části šlo o obviňování Západu a vysvětlení pohnutek k takovému kroku. Byť se jednalo o vyhlášení vojenské operace na území Ukrajiny, slovo „Ukrajina“ v různých tvarech v něm zaznělo jednadvacetkrát, tedy prakticky stejně často jako slova NATO a Spojené státy (dohromady celkem devatenáctkrát). Projev skladbou a výběrem témat jasně naznačoval, že jde o konflikt Ruska se Západem. Mezi nejvýraznější body patřila například kritika NATO za expanzi blíže k RF, bez ohledu na protesty ruské vlády. Dále také obvinění, že Západ nerespektuje mezinárodní právo a řídí se dle svých vlastních pravidel. Paradoxní například bylo i označení americké angažovanosti v Sýrii (bez mandátu OSN a bez souhlasu syrské vlády) za nepřijatelnou agresi a intervenci. Patrně v případě Ukrajiny měl prezident Putin nastavené své vnímání jinak. Kritiku však vnesl i na evropské spojence USA, kteří podle něj poslušně souhlasí se všemi kroky a chováním Američanů. Dále se v jeho projevu objevil motiv z 80. let minulého století, kdy Ronald Reagan označil Sovětský svaz za „říši zla“, neboť Vladimír Putin označil Západ jako „říši lži“. V každém případě se snažil vyobrazit Rusko jako stranu, která vše chtěla vyřešit diplomaticky a jež byla ke všem krokům (včetně speciální vojenské operace) donucena právě chováním Západu. Uvedl totiž, že cizí vojenská přítomnost v pohraničních a sousedních teritoriích je pro Rusko nepřijatelnou hrozbou. Stejně tak jsou dle něj nepřijatelné protiruské nálady v těchto regionech, jež jsou historicky ruské.

Proto se podle Putina Rusko nemohlo cítit bezpečně v sousedství Ukrajiny, od níž permanentně hrozí nepřátelské akce. Zajímavé je také jeho odkázání se na článek 51 (kapitola VII) Charty OSN, který měl legitimizovat vojenský zásah na Ukrajině jako ochranu ruských obyvatel nebo ruskojazyčných skupin. Dalším legitimizačním faktorem měla být žádost Luhanské a Doněcké lidové republiky o zásah RF na jejich ochranu. Oznámené cíle operace byla demilitarizace a denacifikace Ukrajiny. Přesto Putin uvedl, že Ruská federace nemá v plánu okupovat ukrajinská území a stejně tak ohrožovat Ukrajince, jež dle jeho slov měli být rukojmími nacistické vlády. Závěrem ještě zdůraznil, že za veškeré krveprolití ponese zodpovědnost jen a pouze ukrajinská vláda.²⁷⁷

Po celý rok zkoumaného období ruská státní média a představitelé komentovali především politické dění s ohledem na Západ. Komentářů ohledně samotné Ukrajiny bylo významně méně. Přestože se jedná o válečný konflikt mezi dvěma suverénními státy, ruský narativ je jiný. Konflikt se z pohledu RF zdá být spíše bojem se Západem, resp. jeho ukrajinskou „nacistickou“ vládou, která je prezentována jen jako nástroj USA a jejich spojenců.

Tento pohled je přítomen například i v tvrzení tiskového mluvčího ruského prezidenta, Dmitrije Peskova, který v říjnu roku 2022 tvrdil, že jednání by měla být vedena s Washingtonem, jelikož Kyjev jedná pouze na základě amerického diktátu.²⁷⁸ Stejně to potvrzuje i vyjádření mluvčí ministerstva zahraničí RF Marie Zacharovové, která prohlásila, že kyjevský návrh na mírový summit na půdě OSN je jen trik Washingtonu.²⁷⁹ Tedy jakákoliv iniciativa ukrajinské vlády mohla, a také často byla, označována za akci USA. Ukrajina jako taková, včetně obyčejného lidu, je z pohledu Moskvy vnímána pouze jako rukojmí kyjevského režimu a jeho západních „pánů“.²⁸⁰

²⁷⁷ Address by the President of the Russian Federation (February 24, 2022). *President of Russia* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>.

²⁷⁸ Talks on Ukraine should be held first of all with Washington — Kremlin spokesman. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1529835?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

²⁷⁹ 'PR gimmick': Russian diplomat lambasts Kiev's 'bizarre' peace bid at UN. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1557213?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

²⁸⁰ MFA Russia [@mfa_russia]. (2023, February 21). *President #Putin: We are not at war with the people of Ukraine. They've become hostages of the Kiev régime.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1627985441545674753.

Tento obraz podrobenosti nebyl v rétorice Ruské federace omezen pouze na Ukrajinu, ale také na evropské spojence USA. Samotný ministr zahraničí Sergej Lavrov prohlásil, že Evropská unie plně podlehla diktátu Spojených států amerických a ztratila svou autonomii.²⁸¹ Stejně tak bylo řečeno, že Evropa, kterou známe, skončila, když EU dovolila Washingtonu ovládnout její instituce a podřídila se NATO.²⁸² Jedním svým prohlášením zašel velmi daleko, jelikož tvrdil, že Američané sní o zotročení celé Evropské unie, zatímco budou držet Rusko mimo tento kontinent.²⁸³ Ruská strana také vidí evropské politiky jako strůjce tohoto problému, a dodává, že tím ubližují svým vlastním občanům.²⁸⁴ Ale na druhou stranu ministr Lavrov také uvedl, že Ruská federace by si přála, aby EU byla jedním z pólů multipolárního světa, pokud bude bránit svou nezávislost vůči Spojeným státům.²⁸⁵ Je zde tedy vidět evidentní snaha vyobrazovat Evropskou unii, jako poslušného služebníka zájmů USA. Zároveň je ale z ruské strany kladen důraz na ovlivňování názorů obyčejných lidí. Což jak i současné dění v Česku ukazuje, může fungovat a v evropských státech se rodí nespokojenost s vládními rozhodnutími, byť prozatím omezená. Stejně tak je zajímavé i ruské vybízení k tomu, aby se EU vymanila z vlivu USA a stala se svébytným pólem v novém multipolárním světě. I v tomto ohledu se nejspíše jedná pouze o snahu posílit svůj vliv na úkor toho amerického. Moskva logicky usiluje o narušení dosavadní pro ni nežádoucí jednoty západních spojenců. Další ukázka pohledu Kremlu na dění v Evropě byl převažující motiv komentářů ke vstupu Finska do NATO: legitimní bezpečnostní obavy nebo právo na samostatnou zahraniční politiku zmiňováno nebylo, zájem země o

²⁸¹ MFA Russia [@mfa_russia]. (2023, January 18). *FM Sergey #Lavrov: The #EU has fully succumbed to the #US dictate. It has lost its autonomy. The Joint Declaration on EU-NATO Cooperation explicitly places the Europeans into a subservient position.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1615835462567960600.

²⁸² MFA Russia [@mfa_russia]. (2023, March 12). *#Opinion by Maria Zakharova @DmytroKuleba predicted that Ukraine's defeat will mean the end of Europe as we know it. The Europe we knew ended.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1634989051035144193.

²⁸³ Foreign Minister Sergey Lavrov's news conference on European security issues, Moscow, December 1, 2022. *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1841407/.

²⁸⁴ MFA Russia [@mfa_russia]. (2022, December 28). *FM #Lavrov: We see how the #EU's ruling circles are acting to the detriment of the fundamental interests and wellbeing of their citizens.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1634989051035144193.

²⁸⁵ Лавров: Россия хотела бы, чтобы Евросоюз был равноправной частью многополярного мира. *TACC* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/16524121?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

vstup do aliance je údajně založen jen na uměle vyvolané hysterii rusofobie, kterou rozpoutaly Spojené státy americké.²⁸⁶

Podobná rétorika byla viditelná i v případě hodnocení vztahu Ukrajiny se Západem. Kreml například hodnotil žádost prezidenta Volodymyra Zelenského o vstup Ukrajiny do NATO, jako další přiblížení se k třetí světové válce.²⁸⁷ Když však Západ naznačil, že v nejbližší době k tomuto přijetí nedojde, tak Moskva okamžitě reagovala v tom smyslu, že NATO chtělo Kyjev pouze použít a odhodit, podle toho, jak se to hodí.²⁸⁸

Z ruského narativu je také explicitně viditelné, že Spojené státy americké jsou vyobrazovány jako mocnost, která má pod svým vlivem a kontrolou téměř celou Evropu. Státy EU jsou tedy podle něj jen nástrojem, který slouží USA ve snaze zničit nebo izolovat Rusko. Až obsesivní přesvědčení o ohrožení ze strany Západu je znatelné v mnoha různých vyjádřeních představitelů ruského režimu. Dokonce mluvčí Zacharovová prohlásila, že skoro každý krok, který USA udělají vůči RF, je podmíněn jejich patologickou touhou ublížit Rusku kdekoliv to jde.²⁸⁹ Ministr Lavrov uvedl, že Spojené státy americké a jejich spojenci vedou vůči Rusku hybridní válku, ve které využívají ukrajinské radikály jako beranidlo, ve snaze RF porazit a obklopit ji takzvaným: „*cordon sanitaire*“, tedy ji také izolovat.²⁹⁰ Přesvědčení o smrtelném nebezpečí a skrytých intencích Západu sdílel i prezident Putin, který řekl, že Rusko by bylo Západem připuštěno do „rodiny civilizovaných lidí“ jen v případě, že by bylo rozbito na separované kusy.²⁹¹ Vladimír Putin se také domnívá, že v celém

²⁸⁶ МИД России [@MID_RF]. (2023, March 23). #Zacharova: Решение Финляндии вступить в #НАТО вряд ли можно считать взвешенным *FI Оно принято без широкого общественного обсуждения и под воздействием.* [Image attached] [Tweet] Twitter. https://twitter.com/MID_RF/status/1638863365475823617.

²⁸⁷ Medvedev slams Ukraine's NATO bid as request to 'hasten start of World War III'. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1516271?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com.

²⁸⁸ Захарова: Запад отказом Украине по НАТО показал готовность "использовать и выбросить" ее. *TACC* [online]. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/15928995?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

²⁸⁹ MFA Russia [@mfa_russia]. (2022, November 29). #Zacharova: We note the high levels of toxicity and hostility across all areas from Washington. Almost every step the United States takes. [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1597666689105432577?lang=ar-x-fm.

²⁹⁰ Russian Embassy, UK [@RussianEmbassy]. (2023, February 18). *FM #Lavrov: us & allies are waging a comprehensive #hybridwar against us that they've long been preparing, using uRadicals as battering ram.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/RussianEmbassy/status/1626920341648932868>.

²⁹¹ West could admit Russia to "family of civilized peoples" only by parts, says Putin. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z:

postsovětském prostoru byly uměle vytvářeny konflikty, jež měly konečně přinést zničení Ruska.²⁹² Za existenciální konflikt to považuje i Sergej Lavrov, který jej blíže popsal jako klíčový moment, který rozhodne o hegemonii USA a jejich dominanci v mezinárodních vztazích.²⁹³ Spirituální kontext tomu dodal již dříve zmíněný filozof Aleksandr Dugin, který označil tuto válku za svatou, za válku proti „satanistickému západu“.²⁹⁴ Je tedy možné nalézt až chorobně utkvělou představu neustálého ohrožení ze strany Západu, která zároveň slouží jako obhajoba agresivních kroků, jež mají být vynuceny vlastní sebezáchovou a obranou. Tato rétorika nicméně slouží i (pokud ne především) k vnitropolitickým cílům: je prostředkem mobilizace údajně ohroženého národa k válečnému úsilí a k podpoře elit, které válku vedou.

Ruku v ruce s tím také souvisí i moskevská propaganda, která se snaží představovat RF jako racionální velmoc ochotnou jednat, velmoc, která vlastně usiluje o mírové řešení, nakolik je to jen možné. Naopak výpady čelných představitelů vůči NATO, EU i USA směřují ke zpochybnění jejich ochoty jednat a hledat bezkonfliktní řešení. Tento narativ nejspíše slouží pro získání podpory zbytku světa (zejména Afriky a Asie) na stranu Ruska. Ve stejném smyslu má působit i důraz na multipolární světový systém. Podle Ruska Spojené státy americké nejsou připraveny jednat, nebo pokud ano, tak podle něj schválně předkládají pouze absurdní a nepřijatelné návrhy.²⁹⁵ To se promítlo nejen do tematiky Ukrajiny, ale také do dohod o omezení jaderného zbrojení, tedy prodloužení takzvaných dohod START (*Strategic Arms Reduction Treaty*), kterých se Rusko prozatím odmítlo dále účastnit.²⁹⁶ Odpovědnost za neúspěch strategických jednání má

https://tass.com/politics/1581687?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

²⁹² West continues to 'inflamm' post-Soviet states, seeking to 'finish off' Russia — Putin. TASS: *RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: https://tass.com/russian-president-vladimir-putins-address-to-the-federal-assembly/1579483?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

²⁹³ Russian Embassy, UK [@RussianEmbassy]. (2023, March 13). *FM #Lavrov: It is no coincidence that when #US and #NATO allies comment on developments in Ukraine and our special military operation.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/RussianEmbassy/status/1635248846241693697>.

²⁹⁴ Francis Scarr [@francis_scarr]. (2022, November 4). *Alexander Dugin says he agrees with Ramzan Kadyrov Russia, he argues, is fighting a "holy war against the satanic West".* [Video attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/francis_scarr/status/1588425861224878081.

²⁹⁵ Russia not shying away from contacts with US, but no sane proposals so far, Lavrov says. TASS: *RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1522105?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

²⁹⁶ Russia suspends its participation in New START treaty — Putin. TASS: *RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://tass.com/russian-president-vladimir-putins-address-to-the-federal-assembly/1579551>.

pak nést Washington, který podle Kremlu, sám zmrazil veškerý dialog.²⁹⁷ Moskva se zároveň vyjádřila, že jediná strana, která může ukončit tuto konfrontaci, je „loutková vláda“ v Kyjevě a její vládci ze Západu.²⁹⁸

Další zajímavou obhajobou ruských kroků měly být geopolitické a historické argumenty. Už dříve zde byl zmíněn multipolární systém, jehož propagátorem se stala RF. V souvislosti s ním se objevily další argumenty. Například Dmitrij Medveděv poukázal na to, že Západ tvoří pouze 15 % světové populace, a že mírová síla Ruska a jeho spojenců bude budoucností světa.²⁹⁹ Zjevně to měla být narážka na to, že NATO, USA a EU nemají nárok určovat světové normy nebo významně zasahovat do globálních záležitostí. Tento argument stojí skutečně na pravdivém základu, neboť analýza od *Economist Intelligence Unit* prokázala, že většina světové populace (podle států) se staví buďto k ruským aktivitám neutrálně nebo je dokonce podporuje. Pokud však vezmeme v potaz HDP, pak je většina rozvinutých států na straně Západu.³⁰⁰ Ruská federace ve směru propagace multipolárního světa ukázala velkou aktivitu, například častými návštěvami ministra Lavrova v Africe. Tu během šesti měsíců navštívil celkově třikrát (pokaždé se jednalo o vícero zemí). V průběhu svých návštěv se snažil získat africké státy na stranu Ruska a prohlásil, že všichni jejich přátelé v Africe, Asii i v Jižní Americe si jsou vědomi geopolitických manipulací USA, které směřují k udržení světové hegemonie.³⁰¹ Jedním z nástrojů pro získávání si těchto partnerů bylo také neustálé připomínání koloniální minulosti Západu. To, že se světová podpora Ruska příliš nepromítla v hlasování Valného shromáždění OSN, bylo dle

²⁹⁷ Foreign Minister Sergey Lavrov's video address to the participants in the Moscow Non-Proliferation Conference, Moscow, December 5, 2022. *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1841822/.

²⁹⁸ MFA Russia [@mfa_russia]. (2023, March 20). #Zakharova: It would make sense for all countries wishing to contribute to normalising the situation to address their calls for peace to Kiev. [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1637839909535768577.

²⁹⁹ MFA Russia [@mfa_russia]. (2023, February 27). #Opinion by @MedvedevRussiaE: Western countries and their satellites represent only 15% of the world population. The peaceful might of our great country. [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1637839909535768577.

³⁰⁰ Russia can count on support from many developing countries. *ECONOMIST INTELLIGENCE: EIU* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.eiu.com/n/russia-can-count-on-support-from-many-developing-countries/>.

³⁰¹ Foreign Minister Sergey Lavrov's statement and answers to media questions at a joint news conference with Acting Minister of Foreign Affairs of the Republic of Sudan Ali Al-Sadiq Ali following talks, Khartoum, February 9, 2023. *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1853269/.

Moskvy způsobeno tajným vyhrožováním a vydíráním ze strany Spojených států amerických vůči ostatním členským státům.³⁰²

Dalším nástrojem pro psychologický boj a sebeobhajobu bylo připomínání historických chyb Západu. Tato metoda je označována poměrně moderním pojmem „Whataboutism“, který *Cambridge Dictionary* definuje jako: „způsob odpovídání na kritiku nebo těžkou otázku skrze vlastní podobnou kritiku či jinou související otázku.“³⁰³ Ruská federace často tuto metodu používala na twitterových profilech různých úřadů a nejen tam. Většinou se jednalo o kritiku USA, která směřovala primárně na jakékoliv chyby v zahraniční politice. Příspěvky například připomínaly válku v Jugoslávii, v Iráku, ve Vietnamu nebo v Afghánistánu, zároveň byly často doprovázeny komentáři o americké neschopnosti respektovat suverenitu jiných států, nebo snaze Západu o globální hegemonii, či výčtem civilních obětí takových operací a válek.³⁰⁴ Cíl těchto příspěvků je odvést pozornost od svých vlastních akcí na Ukrajině, byť ve skutečnosti takto používané poukazování na chyby druhých pouze potvrzuje vlastní pochybení. Tento nástroj také slouží pro získání dosud neutrální části světového publika, zejména zemí třetího světa. Ruský narativ často připomínal koloniální minulost velké části evropských mocností, a také dekolonizační úsilí, které bylo vyvíjeno ze strany SSSR. Příznačné v tomto směru je, že to Rusko dělá přesto, že na rozdíl od kritizovaných západoevropských zemí – nikdy kriticky nereflektovalo genocidní, imperialistický a kolonialistický charakter svých teritoriálních výbojů v 18. a 19. století (čerkeská genocida, demografický kolaps domorodého sibiřského obyvatelstva apod.).

Tyto metody a mnoho dalších se ukázaly jako efektivní díky volnosti kyberprostoru. Ruská média sice v mnoha ohledech ztratila přístup do západního mediálního mixu, avšak internetové zdroje, ať už oficiální či neoficiální, zaplňovaly nejen evropský prostor množstvím dezinformací. Ty způsobily řadu vnitřních sporů v domácí politice

³⁰² US blackmailed other countries to vote Russia out of UN Human Rights Council, envoy says. TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1434987?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com.

³⁰³ Whataboutism. *Cambridge Dictionary* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/whataboutism>.

³⁰⁴ Například: MFA Russia [@mfa_russia]. (2022, April 30). #Opinion by Maria Zakharova: @PentagonPresSec John Kirby said it was “difficult” to look at what Russian forces are doing in Ukraine. Really?. [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1520428691792478208?lang=cs, nebo MFA Russia [@mfa_russia]. (2023, March 20). Acting in violation of international law & supported by its allies, the US launched the Iraq invasion on March 20, 2003. [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1637698016399310852?lang=cs.

některých evropských zemí. O to více byly tyto aktivity umocněny ekonomickými problémy, které zasáhly Evropu právě v důsledku válečného konfliktu na Ukrajině. Byť ruský vliv na obyvatele států EU nemá takovou sílu, není možné jeho dopady zcela přehlédnout. Moskevská státní propaganda není vůbec omezena ani přirozenými ani státními hranicemi a dosahuje prakticky všude tam, kde dosáhne internet nebo jiná média. I v tomto případě je narativ silně protiamerický, ale cílí i proti NATO a Evropské unii jako takové. Kýženým cílem Ruska je nejspíše vnitřní dezintegrace těchto organizací a zároveň omezení pomoci Ukrajině.

Další reakcí Ruské federace na postoje Západu bylo využití surovinových dodávek, na kterých bylo mnoho států EU závislých. Například Česká republika byla před válkou z 97 % závislá na dodávkách ruského plynu, v současnosti (k 31. 1. 2023) by to mělo být jen okolo 4 %.³⁰⁵ Těto závislosti využila RF pro svou politiku. V průběhu roku 2022 se mnohokrát objevily zprávy o snížení kapacity plynovodů, nebo o úplném přerušení dodávek plynu na určité období. Vysvětlováno to bylo ze strany Kremlu i Gazpromu, nejčastěji jako technické důvody nebo také, že není možné udržovat plynovody v řádném chodu, kvůli protiruským sankcím.³⁰⁶ Nejistota dodávek strategické suroviny způsobila masivní nárůst cen energetických produktů. Jednalo se tedy o ekonomický tlak RF především na státy EU. Dodávky plynu však nebyly zcela ukončeny, zřejmě z důvodů snahy udržet si příjem z jeho prodeje. Velmi důležitým bodem v této souvislosti byla i reakce na sabotáž plynovodu *Nord Stream 1* a *2*. Ruská federace obvinila opětovně Západ z tohoto útoku a považovala to za ukázkou terorismu.³⁰⁷ Plyn se určitý čas jevil jako velmi dobře fungující nátlakový nástroj, neboť kromě destabilizace evropského hospodářství došlo také k rozepřím mezi státy EU, například ohledně sankcí. Maďarsko totiž zůstalo z velké části závislé na ruském plynu a premiér Viktor Orbán se dokonce vyjádřil pro zrušení sankcí, které dle něj měly poškozovat jeho stát i další země v Evropské unii.³⁰⁸ Plynová politika tedy zjevně zafungovala i v nejvyšších

³⁰⁵ Česko loni snížilo dovoz ruského plynu na čtyři procenta. Do budoucna chce být nezávislé úplně. *iROZHLAS* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/ekonomika/cesko-plyn-rusko-Ing-sikela-fiala-zavislost_2301311649_ula.

³⁰⁶ Russia deepens Europe's energy squeeze with new gas halt. *Reuters* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/business/energy/new-russia-gas-halt-tighten-energy-screws-europe-2022-08-30/>.

³⁰⁷ Russia says UK navy blew up Nord Stream, London denies involvement. *Reuters* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-says-british-navy-personnel-blew-up-nord-stream-gas-pipelines-2022-10-29/>.

³⁰⁸ Maďarská cesta: Závislost na ruském plynu trvá a cena je teď vyšší, než má EU. *Novinky.cz* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/ekonomika-madarska-cesta-zavislost-na-ruskem-plynu-trva-a-cena-je-ted-vyssi-nez-ma-eu-40414093>, a také: Orbán vyzval ke zrušení

sférách politiky, tedy alespoň v případě Maďarska. Dezinformační a propagandistická kampaň však primárně cílí na obyčejné obyvatelstvo, které následně svým tlakem může ovlivnit právě i onu vysokou politiku.

Jak již bylo výše řečeno, tak menší část veškerých výroků ruských představitelů směřovala přímo k Ukrajině či ukrajinské vládě. Pokud se však objevily nějaké komentáře, pak všemi prostředky obhajovaly ruskou invazi nebo kritizovaly kyjevskou vládu. Zvláštní na této rétorice byla jakási dvojí tvář přístupu k Ukrajině. Na jednu stranu Kreml prohlašuje, že jeho cílem není ublížit ukrajinskému lidu a že nechce nic vnucovat násilím. Na druhou stranu, pokud se Ukrajinci dopustili nějakých „prohřešků“, bylo podle Vladimíra Putina nutné zasáhnout tvrdou odvetou.³⁰⁹ Například v podobě raketových útoků na civilní infrastrukturu. Putin také vysvětlil, z jakého mandátu RF vlastně zasahuje. Jeho vysvětlení je postaveno na tvrzení, že to bylo právě Rusko, kdo vytvořil moderní Ukrajinu a ještě ji „obdaroval“ historicky ruskými oblastmi i obyvatelstvem. Staví se tedy do role stvořitele a „otce“, který to s Ukrajinci myslí dobře a snaží se je chránit před zničením vlastních (z jeho pohledu ruských) tradic i před pěstováním rusofobie.³¹⁰ Ruskou federaci pak pasoval do role jediného možného garanta ukrajinské územní celistvosti a suverenity, jelikož historicky pomohla získat pro Ukrajinu její současná západní území.³¹¹ Jediným problémem, který podle Kremlu leží mezi těmito dvěma státy, je pak pouze současná kyjevská vláda, která má pronásledovat všechny jinak smýšlející občany, Rusy a snaží se zničit pravoslavnou církev.³¹²

Ukrajinská vláda byla mnohokrát Kremlem označena za teroristickou, neonacistickou, fašistickou a mnohým dalšími pejorativy. Kyjev byl například obviněn z přípravy

protiruských sankcí, věc chce konzultovat s občany. *ČTK: ČESKÉ NOVINY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/orban-vyzval-ke-zruseni-protiruskych-sankci-vec-chce-konzultovat-s-obcany/2262397>.

³⁰⁹ Russia does not wish to destroy Ukraine, Putin says. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1523001?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

³¹⁰ Путин заявил, что именно Россия создала современную Украину. *TACC* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/15924845?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

³¹¹ Путин: единственным гарантом территориальной целостности Украины может быть только РФ. *TACC* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/16528965?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

³¹² Ruský velvyslanec v OSN: Jsme připraveni jednat. *Novinky.cz* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-rusky-velvyslanec-v-osn-jsme-pripraveni-jednat-40419990#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=novinky.sznhp.box&source=hp&seq_no=2&utm_campaign=&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz.

teroristických útoků, jedním z nich měl být útok na Krymský most. Ten byl významně poškozen na podzim roku 2022.³¹³ Ministr Lavrov také prohlásil, že ukrajinská vláda se ani nesnaží skrývat svou neonacistickou povahu a útočí proti všem, kteří cítí sounáležitost s ruskou civilizací.³¹⁴ Je tedy Moskvou vnímána jako rušivý faktor v prostoru ruského světa a jeho společné svěbytné civilizace.

I přes mnoho dalších výpadů zpochybňujících ochotu Kyjeva reálně jednat s Ruskou federací se objevily náznaky moskevské snahy najít diplomatické řešení. Tyto náznaky se ale projevily až ke konci roku 2022 a počátkem toho následujícího. Důležité je však zmínit, že RF odmítá jednat na základě podmínek Západu nebo Ukrajiny, ale pouze na základě těch svých, jež mají podle Kremlu reflektovat „současnou realitu“.³¹⁵ Například jednou z těchto podmínek mělo být podle Medveděva přijetí faktu o rozpadu současné Ukrajiny.³¹⁶ Pochopitelně kyjevská vláda takové podmínky nepřijala, a tudíž se žádné diplomatické řešení doposud nenalezlo. Možná se ale cesta k vzájemné dohodě vůbec nenalezne, neboť Medveděv také prohlásil, že nemá smysl uzavírat jakýkoliv smír s Ukrajinou, neboť je velmi pravděpodobné, že jakýkoliv další ukrajinský vůdce může v budoucnu tuto dohodu anulovat.³¹⁷ Dmitrij Medveděv však v současnosti nemá rozhodující slovo, byť patří mezi čelné představitele putinského režimu. Jeho slova spíše charakterizují neochotu Kremlu vůbec nějaká jednání vést, byť oficiálně

³¹³ Russian diplomat slams Kiev's reaction to Crimean Bridge incident. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1519637?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

³¹⁴ Лавров отметил, что официальные лица Киева не стесняются своей неонацистской сущности. *TACC* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/15947115?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

³¹⁵ Lavrov: O třech podmínkách Ukrajinců se vůbec nebudeme bavit. *Novinky.cz* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: [https://www.novinky.cz/clanek/valka-na-ukrajine-lavrov-o-trech-podminkach-ukrajincu-se-vubec-nebudeme-bavit-](https://www.novinky.cz/clanek/valka-na-ukrajine-lavrov-o-trech-podminkach-ukrajincu-se-vubec-nebudeme-bavit-40418625#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=novinky.szhnp.box&source=hp&seq_no=1&utm_campaign=&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz)

[40418625#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=novinky.szhnp.box&source=hp&seq_no=1&utm_campaign=&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz](https://www.novinky.cz/clanek/valka-na-ukrajine-lavrov-o-trech-podminkach-ukrajincu-se-vubec-nebudeme-bavit-40418625#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=novinky.szhnp.box&source=hp&seq_no=1&utm_campaign=&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz).

Dále: Rusko opět nabídlo Ukrajině jednání, chce vzít v potaz „současnou realitu“. *Novinky.cz* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: [https://www.novinky.cz/clanek/valka-na-ukrajine-rusko-opet-nabidlo-ukrajine-jednani-chce-vzit-v-potaz-soucasnou-realitu-](https://www.novinky.cz/clanek/valka-na-ukrajine-rusko-opet-nabidlo-ukrajine-jednani-chce-vzit-v-potaz-soucasnou-realitu-40414115#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=novinky.szhnp.box&source=hp&seq_no=2&utm_campaign=abtest203_personalizovany_layout_varCC&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz)

[40414115#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=novinky.szhnp.box&source=hp&seq_no=2&utm_campaign=abtest203_personalizovany_layout_varCC&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz](https://www.novinky.cz/clanek/valka-na-ukrajine-rusko-opet-nabidlo-ukrajine-jednani-chce-vzit-v-potaz-soucasnou-realitu-40414115#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=novinky.szhnp.box&source=hp&seq_no=2&utm_campaign=abtest203_personalizovany_layout_varCC&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz).

³¹⁶ Zelensky wants no talks in order not to acknowledge fact of Ukraine's break-up — Medvedev. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1539295?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

³¹⁷ No sense in signing any agreements with Zelensky — Medvedev. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1578011?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

propaguje něco jiného. Je to však i nástin vnímání Kyjeva z pohledu Moskvy jako podřazené entity, která buďto přijme podmínky, jaké jsou ruskými představiteli nabízeny, nebo nebude ani samotné jednání.

Jedním z aktivnějších kroků Moskvy v souvislosti s tímto konfliktem, mimo samotnou vojenskou agresi, bylo uspořádání referend v dobytých oblastech. Tato hlasování měla, stejně jako v roce 2014, rozhodnout o odtržení se od Ukrajiny. V tomto případě však nešlo pouze o nezávislost některých regionů, ale rovnou jejich inkorporace do RF. Referenda proběhla v září roku 2022 v okupovaných částech Chersonské a Záporožské oblasti, a také v samozvaných lidových republikách, Doněcké a Luhanské. Výsledkem ve všech regionech byl souhlas s připojením se k Ruské federaci. Konkrétní výsledky nabývaly neuvěřitelných čísel, pohybovaly se mezi 87 % až 99 % hlasů pro připojení k RF.³¹⁸ Následně prezident Putin podepsal zákon, který tyto nové čtyři oblasti přijal do ruského státu. Tím vznikl pás území, který při pobřeží Azovského moře propojoval pevninskou cestou samotné Rusko a Krym. Tyto oblasti, které jsou z pohledu Moskvy již přímo vlastním územím, opět poskytují další argument pro nutnost bojů na ochranu bezpečnosti samotného Ruska. Zároveň také poskytují pevnější opěrný bod v klíčové strategické oblasti Krymu a Azovského moře, posilující vliv v celém černomořském regionu. Je pravděpodobné, že pokud by armáda RF dosáhla větších úspěchů a ovládla další část východní a centrální Ukrajiny, pak by podobná referenda mohla proběhnout i zde. Nutno však podotknout, že v těchto západnějších regionech už není příliš velké zastoupení ruského etnika. Tento argument by však nejspíše Kremlu nebránil v prosazení své vůle a zájmů.

Ruská federace využila ve své politice i další globální mocnost, a to Čínu (ČLR). Čína měla nahradit ztracený evropský trh pro ruské výrobky a zejména pak pro energetické suroviny. Blízkost toho východoasijského státu s Moskvou byla patrná ještě před vypuknutím samotného konfliktu. Podle některých zpráv měl být Peking informován o plánované invazi předem. Na základě toho měla pak pekingská vláda požádat o pozdržení této operace až do doby po skončení zimních olympijských her, které v Číně probíhaly.³¹⁹ Rusko se pak v průběhu roku obracelo na ČLR jako na svého partnera.

³¹⁸ Kremlin announces vote, paves way to annex part of Ukraine. *AP NEWS* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-kyiv-moscow-referendums-1780c30715ce49723629d05c5e2f3238>.

³¹⁹ China Asked Russia to Delay Ukraine War Until After Olympics, U.S. Officials Say. *The New York Times* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2022/03/02/us/politics/russia-ukraine-china.html>.

Vláda v Pekingu si však v průběhu konfliktu udržovala jistou formu neutrality, byť s Kremlem aktivně komunikovala a uzavírala dohody. Zároveň v průběhu rusko-ukrajinského konfliktu došlo i k vyostřování situace okolo Tchaj-wanu. Není však jisté, jak moc velkou roli v tom hrály vztahy RF s ČLR a probíhající roztržka v Evropě, která aktivně zaměstnávala Spojené státy americké.

V domácí ruské politice přišla přísnější kontrola médií a pronásledování opozice, či obyčejného obyvatelstva, jež se kriticky staví k válce. RF dokonce přijala zákony tvrdě postihující ty, kteří nesouhlasí s takzvanou speciální vojenskou operací nebo ji označují za válku. I takový terminologický prohřešek je v ruském právním systému trestán.³²⁰ Samozřejmě přístup k západním médiím byl ruským občanům maximálně omezen a domácí propaganda vykresluje počínání na Ukrajině, jako heroický a bezpochyby správný krok.³²¹ Dokonce jsou lidé v RF utvrzováni v přesvědčení, že samotní Ukrajinci vítají kroky Moskvy, jako osvobození od jha fašistické nadvlády. Zajímavé důsledky však měla i ruská mobilizace mužů pro boj na Ukrajině, která proběhla v září roku 2022. Ta způsobila masivní přesun obyvatel z území RF do sousedních států, například Gruzie. Podle více zdrojů mělo Rusko opustit kvůli mobilizaci a samotné invazi okolo 200 000 až 700 000 tisíc lidí, některé další zdroje však uvádí až 1 milion za rok od začátku války.³²²

Reakce Ruské federace v rámci tohoto konfliktu byly a jsou různorodé. Z velké části se logicky projevovaly vojenskými aktivitami na území Ukrajiny. V rétorice však Moskva nebyla o nic méně bojovná. Trochu paradoxní se může zdát, že primární místo v komentářích Kremlu držel Západ, nikoliv Ukrajina, se kterou se válčí. Ta naopak byla narativem ruských představitelů zobrazena spíše jako oběť USA, NATO, EU a kyjevské vlády, kterou je třeba v rámci jakési paternalistické snahy ochránit. Obhajoba pro činy RF byla nalezena v mnoha argumentech. Mezi ně patří (pseudo)historický výklad, údajná etnicita obyvatelstva, označení ukrajinské vlády jako neonacistické a další.

³²⁰ Russia fights back in information war with jail warning. *Reuters* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-introduce-jail-terms-spreading-fake-information-about-army-2022-03-04/>.

³²¹ Russia Takes Censorship to New Extremes, Stifling War Coverage. *The New York Times* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2022/03/04/world/europe/russia-censorship-media-crackdown.html>

³²² Factbox: Where have Russians been fleeing to since mobilisation began?. *Reuters* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/where-have-russians-been-fleeing-since-mobilisation-began-2022-10-06/> a Russians abandon wartime Russia in historic exodus. *The Washington Post* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/02/13/russia-diaspora-war-ukraine/>.

Rétorika ruských státních představitelů však nebyla zamýšlena jen jako obhajoba, ale také jako kritika Západu a teatrální představení pro zbytek světa, jež mělo také podpořit snahu o vytvoření multipolárního světa. Zahraniční politika Ruské federace cílila i na rozbourání transatlantických vztahů, a také těch mezi členy Evropské unie. K tomu využila mnoha nástrojů, včetně kontroly dodávek plynu do Evropy. Tato snaha se ukázala být jen částečně úspěšná v případě Maďarska, které se díky politice Viktora Orbána bylo ochotno stavět proti sankcím vůči Rusku, snad s vidinou zisku lepších cenových podmínek k odběru plynu. Putinovský režim se po celou dobu stavěl do pozice ohroženého a donuceného k nepříjemným krokům vůči Ukrajině. Tu však vnímá spíše jako podřízený region ruské civilizace, který je možné libovolně „olamovat“ pomocí pochybných referend. I přes proklamovaný zájem jednat se nebyla Moskva ochotná do žádných významnějších rozhovorů zapojit, neboť trvala na přijetí svých výchozích podmínek, které byly naopak pro Kyjev i Západ nepřijatelné. Přesto vina za tento problém má podle RF ležet na jejích oponentech, sama však není ochotna ze svých podmínek slevit. Celý konflikt je také doprovázen výrazným zvýšením úsilí Kremlu hledat spojence v rozvojových zemích třetího světa a v Číně. K tomu nejlépe slouží propagovaný koncept multipolárního světa, jenž měl být aplikován i na Evropu.

5.3 Čínský exkurz

Reakce dalších globálních politických subjektů by měly být taktéž zachyceny, avšak prostor pro takové extenzivní zkoumání zde není. Proto byl vybrán jeden konkrétní, a to Čínská lidová republika, která hraje nejvýznamnější roli a v rámci rusko-ukrajinského konfliktu, se projevila jako relativně aktivní, ať už přímo, tak i nepřímo. Zároveň v souvislosti se Spojenými státy americkými se jedná o významnou mocenskou konkurenci v pacifické oblasti. Jedná se o oblast, která má velký geopolitický význam, jenž byl zohledněn i v klasických geopolitických koncepcích, i když často jen okrajově. Proto je tato podkapitola věnována menšímu exkurzu do tématu čínské reakce, který nám může přiblížit reflektování zmíněných geopolitických koncepcí i v Tichomoří.

Čínská prvotní oficiální reakce na ruskou agresi vůči Ukrajině byla již v tentýž den. Na tiskové konferenci reagovala mluvčí ministerstva zahraničních věcí Chua Čchun-jing na otázky novinářů. Během této konference odmítla označit ruskou agresi za invazi nebo ji vůbec odsoudit. Naopak, mnohokrát zopakovala oficiální postoj ČLR, že všechny interesované strany by měly hledat mírové řešení a zachovat zdrženlivost. Čínská

pozice se tedy zdála být relativně neutrální, avšak v odpovědích na otázky novinářů bylo vidět aktivní vymezování se vůči Spojeným státům americkým. Ty podle mluvčí měly být také zodpovědné za rozdmýchávání tohoto konfliktu.³²³ Neutrální postoj byl tedy významně zabarven protiamerickou rétorikou, kdy mluvčí připomínala a odsuzovala například invazi do Iráku. Dále však potvrdila, že ČLR vnímá Ukrajinu jako suverénní stát a respektuje mezinárodní právo i Chartu OSN. Přesto také zdůrazňovala komplexnost konfliktu na Ukrajině, díky kulturně-historickým vazbám této východoevropské země s Ruskem.

Na půdě OSN se 2. 3. 2022 Čínská lidová republika zdržela hlasování o odsouzení ruské agrese na Ukrajině. Zároveň s příchodem západních sankcí a například plánu odříznout Ruskou federaci od finančního systému SWIFT, se objevily v čínských médiích předpoklady o rozšířenější ekonomické kooperaci. Čínská zahraniční politika se také stavěla proti sankcím vůči RF a nabídla svou konstruktivní roli ve vedení mírových rozhovorů.³²⁴

Rok od počátku rusko-ukrajinského konfliktu zůstává Čína víceméně na linii mezi neutrální pozicí a částečným příklonem k Ruské federaci. Peking odmítl dát evropským lídrům a Spojeným státům jakýkoliv závazek ohledně vytvoření tlaku na svého ruského partnera.³²⁵ Naopak se stále upevňují vztahy mezi těmito mocnostmi, zejména na ekonomické a energetické bázi. Neméně významný krok byla i návštěva čínského prezidenta Si Ťin-pchinga v Moskvě, která proběhla v druhé polovině března 2023.³²⁶

Sbližování těchto dvou států mohlo být viditelné ještě před vypuknutím samotného konfliktu na Ukrajině. Ještě na začátku února téhož roku došlo k prohlášení vzájemného

³²³ Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying's Regular Press Conference on February 24, 2022. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/202202/t20220224_10645282.html.

³²⁴ Summary: China's Position on Russia's Invasion of Ukraine: Key Events and Statements from February 21, 2022 through March 1, 2023. *U.S.-CHINA ECONOMIC AND SECURITY REVIEW COMMISSION* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://www.uscc.gov/research/chinas-position-russias-invasion-ukraine>.

³²⁵ China Continues to Play Both Sides in the Ukraine War. *THE DIPLOMAT* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2023/02/china-continues-to-play-both-sides-in-the-ukraine-war/>.

³²⁶ Události: Si Ťin-pching navštívil Moskvu. *ČT24* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/3573184-udalosti-si-tin-pching-navstivil-moskvu>.

partnerství, které nemělo znát limitů. Tedy, že žádná oblast pro společnou kooperaci není vyloučena, včetně té vojenské.³²⁷

Zároveň je zajímavé sledovat čínskou politiku v oblasti Tichého oceánu a zejména pak Tchaj-wanu. V průběhu roku 2022 proběhlo v okolí tohoto ostrovního státu několik čínských vojenských akcí, včetně narušování vzdušného prostoru.³²⁸ To se samozřejmě v předchozích letech dělo taktéž, ale v souvislosti s ukrajinskou krizí vnímaly Spojené státy americké tyto kroky o to víc vážněji. USA totiž považují Tchaj-wan za svého strategického partnera a spojence. Dokonce sám prezident Biden potvrdil ochotu Washingtonu bránit tento stát před možnou agresí ČLR.³²⁹ Ve vládních dokumentech Spojených států je také možné nalézt analýzu, která tvrdí, že Peking pravděpodobně bedlivě sleduje rusko-ukrajinský konflikt, aby čerpal ponaučení a strategii pro možný zásah vůči Tchaj-wanu.³³⁰ Američané tedy vnímali možnou souvislost mezi eskalací napětí v tomto regionu a ruskou agresí na Ukrajině. Závazky v NATO a vůči vládě v Tchaj-pej by pak mohly způsobit nutnost souběžně angažovat americké síly jak v Evropě, tak ve východní Asii. Přímý konflikt se však neobjevil, byť vzhledem k rétorice ČLR ho není možné to do budoucna vyloučit.

Čína jako strategický partner Ruska není ochotna se plně postavit ani na jednu stranu konfliktu. Její neutralita je však pochybná, jelikož je zde viditelný jak rétorický, tak i politický příklon k Ruské federaci. Samotná Čínská lidová republika pak může tohoto konfliktu využít pro posílení svých ekonomických zájmů v RF, a také v klíčové oblasti Tchaj-wanu. Zaneprázdnění USA akcemi v Evropě by bylo logicky výhodné pro invazi na tento ostrov. Zdá se však, že ČLR zvolila opatrnější přístup a přímé agresí se doposud vyhýbá. Otázkou však zůstává, jestli v průběhu dalšího vývoje rusko-ukrajinské války nedojde ke změně čínského postoje a politiky, jak vůči Rusku, tak i vůči Tchaj-wanu.

³²⁷ Joint Statement of the Russian Federation and the People's Republic of China on the International Relations Entering a New Era and the Global Sustainable Development. *President of Russia* [online]. [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/supplement/5770>.

³²⁸ Čína vojenským cvičením blokuje námořní a leteckou dopravu Tchaj-wanu. Ostrov hledá nové trasy. *iROZHLAS* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/cina-sankce-tchaj-wan-aerolinky-nlokada_2208031009_ban.

³²⁹ Biden says U.S. forces would defend Taiwan in the event of a Chinese invasion. *Reuters* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/biden-says-us-forces-would-defend-taiwan-event-chinese-invasion-2022-09-18/>.

³³⁰ Chapter 4 - Taiwan. In: *U.S.-CHINA ECONOMIC AND SECURITY REVIEW COMMISSION* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://www.uscc.gov/annual-report/2022-annual-report-congress>.

6 Reflexe geopolitických koncepcí

V této části je hodnoceno reflektování klasických geopolitických koncepcí v reakcích na rusko-ukrajinský konflikt z pohledu dvou nejdominantnějších stran. Hodnocení je na základě klíčových bodů, které byly jmenovány v závěrech dílčích kapitol o jednotlivých geopolitických koncepcích. Tyto body jsou zde srovnány v souvislosti s vybranými reakcemi jednotlivých aktérů, které byly popsány v předchozích kapitolách.

6.1 Reflexe geopolitických koncepcí v ruském přístupu

Klasické geopolitické koncepce si nepochybně našly svou cestu do ruského vnímání světa. Je to viditelné už jen v samotných konceptech z ruského prostředí z počátku 21. století. Myšlenky Mackindera, Spykmana a dalších nemusely být explicitně jmenovány při oficiálních reakcích či tvorbě zahraniční politiky, přesto jejich otisk, byť možná modifikovaný, je patrný. Není však možné zcela jasně rozsoudit, jestli reflektování jejich teorií v praxi bylo vědomé či ne.

Ruská federace a její politická elita se stále staví do role světové velmoci, která má být vnímána jako rozhodující v globální politice. Toto postavení si nárokuje jako dědictví Sovětského svazu, které má být ještě podtrženo jaderným arzenálem. Klasické geopolitické koncepce z anglosaského prostředí vnímaly Rusko, respektive SSSR, jako globální mocnost, která bude spoluzodpovědná za světové uspořádání a mír. Současná vládní garnitura v Moskvě přijala tento obraz za svůj, byť síla a moc Sovětského svazu byla jiného měřítka než současné RF. Kreml se však snaží držet této minulosti, oživit ji a přesvědčit zbytek světa o stálé aktuálnosti hodnocení, která platila pro sovětské období. Vyspělé státy, zejména pak Západ, však stejné vnímání nezachovaly a v jejich vnímání nemělo Rusko již mandát pro tak silnou roli. To však pravděpodobně vyprovokovalo o to větší snahu Moskvy se alespoň verbálně navrátit do své slavné imperiální a sovětské éry. U sentimentu však nezůstalo a došlo aktivním krokům, které měly restaurovat pošramocené mocenské ego, ale také moc. Trefný popis napsali Robert Ištok a Dominika Plavčanová v článku věnujícím se současné ruské geopolitice. Uvádějí že podmínky nové ruské sebereflexe se „*pohybovaly mezi přehnaným přeceňováním vlastní důležitosti a komplexy méněcennosti.*“³³¹ Proto také možná

³³¹ IŠTOK, Robert – PLAVČANOVÁ, Dominika: *Russian Geopolitics and Geopolitics of Russia. Phenomenon of Space*. In: *European Journal of Geopolitics*, roč. 1, 2013, s. 61.

současné Rusko rádo opakuje klasické geopolitické koncepce, jež jej, už jen na základě geografické polohy, dosazují na výsostné místo globální moci.

Pro ruský narativ je typické líčení současného dění optikou souboje mezi Ruskou federací jako vůdčím státem „ne-západního“ světa a Západem, jenž má usilovat o světovou hegemonii. Protivník Západu je líbivě označován jako „multipolární svět“, ale jinak se s ním pracuje jako s blokem, který má jednotné zájmy nejlépe reprezentované a prosazované právě Ruskem, které je obdařené řadou geografických charakteristik, které ho k této roli předurčuje. Toto vidění by mohlo být jakousi modifikovanou formou Mackinderovy představy globálního souboje mořských a pevninských sil. Byť jejich charakter pochopitelně nabývá poněkud odlišných rozměrů. V tomto ohledu také platí předzvěst Mackindera, Cohena i Strausz-Hupého o vzniku nových centrálních bodů globální moci, například v Asii, Africe nebo v Jižní Americe. Rusko již dříve navázalo bližší hospodářskou kooperaci s významnými jádry těchto regionů prostřednictvím organizace BRICS. Zároveň v průběhu rusko-ukrajinského konfliktu byla vidět i intenzivní aktivita v zahraniční politice vůči africkým státům, a také vůči Číně. V tomto ohledu Rusko ustoupilo z role vyrovnávací síly, kterou ji přisoudil Spykman, skrze níž mělo zabránit spolu s USA růstu moci Číny. Právě naopak, RF našla v Číně spíše svého spojence proti Západu.

Další aspekt, který vychází z klasických koncepcí, je význam východní Evropy jakožto vstupní brány do *Heartlandu*. Ruská federace sice rozvíjí své vztahy a mocenské postavení i v Asii, ale východoevropský prostor se zdá být nejdůležitějším a bezpečnostně-strategicky klíčovým. Ukrajina je jeden z regionů, který splňuje hned několik geopolitických kritérií. Spykman předpokládal, že z evropského *Rimlandu* může vzniknout ruské nárazníkové pásmo. Vezmeme-li v potaz možný výpad NATO proti RF, pak ukrajinské území do takového pásma nepochybně náleží. Zároveň také poskytuje lepší přístup k Černému moři, což by naplňovalo historickou honbu za přístupem k teplým mořím a světovému oceánu vůbec. Historie i současnost ukazují snahu Ruska vytlačit americký vliv z celé Evropy. To se doposud nepodařilo, avšak oficiální představitelé Kremlu k tomu evropské lídry různými způsoby i posměšky stále vyzývají. Evropa, resp. evropský *Rimland* by pak byl bez vlivu Američanů jednodušeji ovlivnitelný ze strany Moskvy a mohl by se tak stát nárazníkovým pásmem jako celek. Zároveň ruská agrese vůči Ukrajině zapadá i do Spykmanova předpokladu, že mocnosti se vždy budou bránit obklíčení a změně svých vitálních hodnot zvenčí. To by Rusku

v případě expanze NATO či EU dále na východ hrozilo, byť jde o ohrožení bezpečnosti nebo kulturně-spoločenských hodnot pouze domnělé.

Další myšlenka klasických geopolitických teoretiků, která se promítla do současného chování Ruska, je představa hranic, které existují na etnicko-kulturní bázi. Mackinder sám předpokládal, že takové hranice jsou lepší než ty, které vznikly podle přírodních bariér. Nespecifičnost kulturně-etnického rozhraní však poskytla ruským politikům poměrně volnou ruku v promítání hranice představované ruské civilizace. Ta skrze program Ruského světa dalece přesahuje současné právní hranice RF, díky ruskojazyčným skupinám a krajanům v sousedících státech a regionech. Argument historické, etnické, jazykové nebo kulturní hranice byl využit již dříve, například v Gruzii. Současný rusko-ukrajinský konflikt je vystavěn na stejné bázi. Kreml prezentuje své kroky, jako nutnou ochranu Rusů a kulturně ruských skupin na Ukrajině. Zároveň se opírá o narativ, jenž zpochybňuje osamostatnění ukrajinského území od společného celku, a vůbec i vlastní svébytnou ukrajinskou kulturu, která má být jen podmnožinou té ruské. Tím, že se Rusko snaží zpochybnit plnohodnotnost ukrajinského národního cítění, může pak tvrdit, že hranice RF stanovené na základě etnických a kulturních kritérií by měly sahát významně hlouběji na západ. O tom svědčí oficiální připojení některých okupovaných ukrajinských regionů, přičemž argumenty na obhajobu těchto kroků vycházely právě z tohoto základu. To je však jen oficiální a propagovaný narativ ze strany Kremlu, přičemž argumenty z geopolitických představ posloužily jako výtečná zástěrka pravých zájmů. Cohen i Strausz-Hupé předpokládali, že případná expanze Sovětského svazu, v našem případě RF, bude pravděpodobně obhajována etnicko-nacionálními argumenty. Ty však měly jen překrýt chladné strategicko-bezpečnostní zájmy.

Agresivnější politika Moskvy vůči Kyjevu se objevila až v případech, kdy nebyla ze strany Ukrajiny ochota kooperovat tak, jak vyžadoval Kreml. Po rozpadu SSSR se zdálo, že oba státy mohou udržovat relativně přátelské vztahy a kooperovat v některých základních oblastech. V případě, kdy ukrajinská vláda projevila snahu směřovat spíše k integraci s Evropskou unií a NATO, reagovala ruská vláda kroky, které měly tyto snahy odvrátit. Ilustrativní ukázkou byl například sevastopolský přístav: když hrozilo, že by neměl nadále podléhat ruské kontrole, RF začala obhajovat své nároky na celý Krym, nejen na toto město. Vyvrcholením byl *Euromajdan* v roce 2014, který najednou ještě více utvrdil Kreml v jeho nárocích na celý strategický poloostrov. To nasvědčuje

tomu, že ani současné ruské kroky reálně nevychází z obav o rusky mluvící etnické skupiny, ale spíše z čistého politického pragmatismu, který měl zajistit lepší strategické postavení Ruska ve východní Evropě.

K prosazení svých zájmů využila Ruská federace nejrůznějších nástrojů. Ještě před vypuknutím konfliktu Kreml dlouhodobě v Evropě budoval své postavení dominantního energetického dodavatele energetických surovin. Podle Meinigovy koncepce mohla právě velká surovinová základna Ruska být základem pro ekonomicko-hospodářskou dominanci v Eurasii. Přestože se vliv RF na dodávky plynu a ropy nikdy nedostal na zcela dominantní pozici, přesto dokázala Moskva v Evropě vytvořit představu své nenahraditelnosti. Po vypuknutí rusko-ukrajinského konfliktu pracovala ruská propaganda pilně na rozšíření strachu z možné ztráty plynu z východu. Tento strach měl sloužit jako politická páka na Evropskou unii, která měla destabilizovat jednotu členských států a zkrotit evropskou ochotu zavést tvrdé sankce. Jak už jsme uvedli, přes dílčí úspěch v případě Maďarska však nakonec Kreml nedokázal tento vliv dotáhnout k větším výsledkům. Naopak, časem se tato výhoda naprosto vytratila, jelikož ruské dodávky byly nahrazeny z jiných diverzifikovanějších zdrojů.

Dalším nástrojem se ukázala být propaganda a dezinformační boj, který popisoval Spykman. Ruská federace dlouhodobě využívá takřka neomezenosti kyberprostoru pro podkopávání jednoty členů EU nebo i samotných společností členských států. Všechny tyto kroky mají snížit akceschopnost Západu v pomoci Ukrajině. Zároveň slouží i jako narativ, který popisuje střet Ruska se Západem, jakožto střet hegemonie s multipolárním světem. V některých extrémnějších případech, jako boj Ďábla s dobrem nebo svatou válku.

Strausz-Hupé velmi dobře odhadl možné ohnisko problémů ve střední a východní Evropě. Předpokládal, že pokud neprojde tento širší region postsovětských států a satelitů finlandizací a bude ohrožovat bezpečnostní zájmy Ruska, pak nepochybně vznikne konflikt. Moskva dlouhodobě nelibě nesla rozšiřování NATO na východ, byť přijala to, které proběhlo v 90. letech. Ve chvíli, kdy však hrozilo rozšíření západních struktur do klíčové zájmové oblasti, se tato situace stala pro vedení v Kremlu naprosto nepřijatelnou. Reakce přesně kopírovala tuto předpověď. Moskva takové počínání Západu označila za ohrožení svých bezpečnostních zájmů a usilovala všemi prostředky o udržení Ukrajiny, alespoň jako odzbrojeného nárazníkového pásma pod svým vlivem.

Samotná válka, kterou Rusko zahájilo, jen potvrdila Mackinderovu představu uzavřeného světového systému, v němž jakékoliv narušení může ovlivnit celý svět. V případě rusko-ukrajinského konfliktu je to skutečně platné. Ekonomické dopady se projeví v celém světě, například i v podobě nedostatku potravin v některých částech světa, který byl způsoben omezením vývozu ukrajinského obilí do světa. Rusko zároveň prezentuje tento střet jako klíčový pro budoucí světový řád. Nemá se totiž jednat o válku mezi Ukrajinci a Rusy, ale o válku Ruska s hegemonií Západu. Zde je platná i představa Aleksandra Dugina, který tvrdí, že ruské zájmy jsou stejné jako zájmy celé Eurasie. Narativ, který podává putinovský režim, tomu zcela odpovídá, neboť americký vliv na tomto společném kontinentě je vyobrazován jako kritické ohrožení suverenity všech států, které zde leží, a stejně tak i ohrožení pro koncept multipolárního světa.

Klasické geopolitické koncepce se tedy výrazně odrážejí v současných reakcích Ruské federace, byť ne v celém rozsahu. Chování Kremlu však v mnoha bodech naplňuje předpoklady těchto koncepcí. Není zcela možné posoudit, do jaké míry vycházela zahraniční politika a jednotlivé kroky přímo z těchto teorií. Vědomé ruské hledání odpovědi na geopolitické otázky v Mackinderově či Spykmanově práci není pravděpodobné. Jejich teze však vycházely z logických předpokladů a měly šanci se promítnout do všeobecného geopolitického povědomí. Samotné ruské geopolitické směry vycházejí z podobných základů, jako klasické geopolitické koncepce a mnohdy se na ně přímo odkazují. Mohly se tedy odrazit v představách ruských politických elit, jež si na základě nich budovaly chápání o fungování světa, bez explicitního vědomí, že se jedná o tyto klasické koncepce. Je znatelné, že prostupují geopolitickou kulturou Ruska, byť nemusí být vždy jasně jmenovány. Tato kultura se pak promítá do rozhodovacích procesů a aktivních kroků politiky Kremlu.

6.2 Reflexe geopolitických koncepcí v přístupu Západu

V kontextu civilizace Západu a její reakce, mají klasické geopolitické koncepce také své nesmazatelné stopy. Spykman, Mackinder, Cohen, Meining i Strauzs-Hupé byli inspiracemi zahraniční politiky (a někteří byli i inspirováni zahraniční politikou) Spojených států amerických z období studené války. Ta si zachovává svou určitou kontinuitu až do dnešní doby. USA jako dominantní bezpečnostní partner Evropy a celé NATO pak ovlivňují i přístup ostatních. Spojitost mezi geopolitickými koncepcemi a

samotnými reakcemi Západu na rusko-ukrajinský konflikt je zřetelná, byť ne srovnatelná s tou ruskou.

Klasické geopolitické teorie se velmi jasně blíží americké zahraniční politice v období studené války. V tomto období existovala snaha zadržet, zatlačit nebo zcela zničit komunistickou říši reprezentovanou SSSR. Všechny výše zmíněné koncepce víceméně navrhovaly právě kontrolu expanze mocnosti, která by mohla opanovat *Heartland* a přidružené regiony. Spykman například předpokládal, že klíčovou oblastí zájmu Spojených států amerických by měl být transatlantický prostor, který místo toho, aby fungoval jako předěl mezi Eurasií a Amerikou, funguje jako spojující prvek. Tento předpoklad se v současnosti ukazuje jako zcela platný. Rusko-ukrajinský konflikt vyvolal větší jednotnost a kooperaci v rámci NATO a EU. USA si tedy zachovaly a možná ještě posílily svou roli partnera Evropy. To se také projevovalo a projevuje udržováním velkého počtu amerických vojenských základen na tomto kontinentu. V Evropě by se jich mělo nacházet osm, pomineme-li řadu spojeneckých základen NATO.³³² Neméně důležitou oblastí je i asijský *Rimland*, kde Spojené státy také udržují svou vojenskou a mocenskou přítomnost, viditelnou například u Tchaj-wanu. Ukrajinský konflikt však potvrdil, že USA neopouštějí svou roli v Evropě, a že se pro ně stále jedná o klíčový region. Tato zahraniční politika Washingtonu nejspíše vychází ze Spykmanova předpokladu, že Spojené státy americké musí působit v oblasti světového *Rimlandu*, aby zabránily vzniku nepřátelské hegemonie v Eurasií. Je viditelné, že se toto úsilí daří, minimálně v evropském prostoru, kde jsou podporovány spojenecké alianční státy a také přátelská EU.

Mackinder, Spykman a další také upozorňovali na možný vznik mocenského jádra, které bude ležet mezi SSSR/RF a Spojenými státy americkými. To se opravdu stalo a tuto roli převzala Evropská unie, která také splňuje Spykmanovu představu o rovnováze evropské moci díky spojení Francie, Německa a východní Evropy. Toto mocenské jádro však nemělo zůstat zcela nezávislé, ale mělo se přiklonit k transatlantickému spolenectví. To se rovněž stalo a USA udělaly vše pro to, aby byly vnímány jako nepostradatelný spojenec. Dalo by se tedy říci, že Západ vyhrál souboj o evropský *Rimland*, který je v mnoha ohledech jednotný se Spojenými státy. Tím se také potvrdila i Mackinderova teorie o tom, že klíčovými aktéry v obraně Evropy před pevninskou

³³² Garrisons and Area Support Groups. *U.S. Army Europe and Africa* [online]. [cit. 2023-04-03]. Dostupné z: <https://www.europeafrica.army.mil/Garrisons/>.

mocí jsou Velká Británie, Francie, USA, Kanada, tedy obecně NATO. Avšak expanze této organizace dále na východ pravděpodobně nevycházela z úsilí izolovat Rusko. Evropská unie i Severoatlantická aliance nevyvíjely nátlak na východoevropské země, aby je přiměly ke vstupu do jejich struktur. Zdá se spíše, že větší zájem o členství byl na straně samotných východoevropských zemí, zjevně ve snaze hledat vnější bezpečnostní záruky. Naopak NATO bylo poměrně opatrné. Například vůči Gruzii a Ukrajině s jejich inkorporací rozhodně nespěchalo. Pokud by ruská tvrzení o snahách izolovat RF, obklíčit ji a ohrožovat ji byla pravdivá, pak by nejspíše byly obě země již členskými státy. Stejně tak zájem Švédska a Finska o vstup do aliance vycházel z jejich vlastní iniciativy. Právě mocenské chování Ruska, nejen v postsovětském prostoru, které se vyznačovalo zpochybňováním plné suverenity sousedních států a agresivními zásahy, nejspíše dotlačilo tyto státy k usilování o integraci do západních struktur. Západ samotný v tomto ohledu nemusel působit nijak významně aktivně a vůbec ne cíleně expanzivně. Narativ Moskvy je však jiný.

Západ však reagoval na rusko-ukrajinský konflikt spíše pomocí argumentů mezinárodního práva. Rétorika evropských a amerických představitelů zůstala významně umírněná vůči samotnému konfliktu i Rusku. Zatímco Kreml považoval tento konflikt za boj na život a na smrt mezi Západem a RF, z prohlášení protistrany není tak znatelný nádech geopolitického uvažování. Ukrajina je Západem prezentována jako suverénní stát, jehož integrita byla narušena agresivní politikou Moskvy. NATO ani EU si nikterak nenárokují tuto část východní Evropy jako svou zónu vlivu nebo svůj civilizační okruh. Představa, že by Kyjev neusiloval o integraci do západních struktur, není vnímána jako kritické ohrožení bezpečnosti nebo ztráta klíčového strategického bodu. Dokonce i v současnosti se Západ nestaví zcela jasně za členství Ukrajiny v NATO a její vstup do EU je pravděpodobně otázkou daleké budoucnosti. Reakce evropských a amerických spojenců tedy není zcela totožná s geopoliticky motivovanou reakcí Ruska. Perspektiva Západu tedy nejspíše nestojí na geostrategickém a geopolitickém vnímání, ale spíše na hodnotovém rámci demokracie, svobody a mezinárodního práva. Toto tvrzení je podloženo i přístupem mezinárodní komunity, která skrze hlasování v OSN odsoudila jednání Ruské federace. Z pohledu USA, EU i NATO se tedy Ukrajina nezdá jako klíčová oblast, která je zásadní pro bezpečnost Západu jako celku. Minimálně do začátku konfliktu tomu tak bylo.

Až současné dění dovedlo některé západní politiky k prohlášením, že je žádoucí, aby rusko-ukrajinský konflikt skončil drtivou porážkou Ruska. Podle jejich rétoriky to však není motivováno nějakou utkvělou nenávisť vůči Ruské federaci, ani snahou získat geopoliticky klíčovou oblast do vlastní sféry vlivu. Motivací je v tomto případě spíše obava z možné další expanze putinovského režimu. Cíl do budoucna je tedy co nejvíce snížit pravděpodobnost opakování podobných událostí, nikoliv snaha získat lepší geopolitické postavení ve východní Evropě na základě klasických geopolitických teorií o *Rimlandu* či *Heartlandu*.

Strach z ruské expanze a nerespektování mezinárodního práva přiměl Evropu přijmout bezprecedentní množství sankcí a veřejně deklarovat antagonistický postoj vůči RF, resp. přesněji k jeho současnému vládnoucímu režimu. EU už v historii prokázala, že může přijmout roli spojovacího mostu mezi Západem a Ruskem, tak jak popisovali Strausz-Hupé a Cohen. Ruská obsesivní představa o konstantním ohrožení však vyvolávala stejné pocity i v Evropě. Vzájemně si tedy tyto dvě strany přižívovaly své obavy. Evropská politika však necílila a ani necílí k ovládnutí východní části kontinentu a ohrožování Ruska. Moskva však svým chováním poskytla argument, proč usilovat o její drtivou strategickou porážku. Ta je však až sekundární, jelikož evropští spojenci vnímají tuto válku jako konflikt, který rozhodne o jejich budoucích šancích na zachování vlastní bezpečnosti a suverenity, nikoliv primárně jako šanci zničit Rusko.

Je nezpochybnitelné, že americká zahraniční politika je dlouhodobě motivována geopolitickými představami, které vychází z klasických koncepcí. Reakce na konflikt na Ukrajině však ne zcela prokazují eminentní geopolitické zájmy Washingtonu ve východní Evropě. Pokud by k této ruské agresi nedošlo, pak by pravděpodobně dominantní místo amerického zájmu bylo spíše ve východní Asii. Dokonce i bezpečnostní struktury USA považují Čínu za větší ohrožení než Rusko, se kterým probíhá nepřímý konflikt na ukrajinském území.³³³ Zdá se tedy, že dominantní americký geopolitický zájem leží v současnosti mimo Evropu, pomineme-li ochotu podpořit evropské spojence při jejich ohrožení. Ukrajina je tudíž spíše klíčem k zabezpečení spojenců, nikoliv k plánované destrukci ruské moci.

³³³ Pentagon: Despite Russia's war, China still top threat to US. *AP NEWS* [online]. [cit. 2023-04-03]. Dostupné z: <https://apnews.com/article/europe-middle-east-china-united-states-beijing-4521a349b4171b4e9792a5ed96f6f44f>.

Z dlouhodobého hlediska je vidět, že Západ je motivován geopolitickými koncepcemi, při budování své bezpečnostní architektury v Evropě. V reakcích na rusko-ukrajinský konflikt se však zdá, že nehrají tak významnou roli. Základem pro chování EU, NATO a dalších partnerů byla spíše obava o vlastní bezpečnost a ochota bránit základní ideologické principy demokracie, svobody i mezinárodního práva, nikoliv vlastní expanzivní zájmy. Paradoxně chování putinovského režimu často samo způsobilo reakce, které pak identifikoval jako vlastní bezpečnostní ohrožení. Západ spíše reagoval na samotné kroky Ruska, i když Moskva tvrdí opak. Realita je však taková, že snaha ruské elity navrátit se k imperiální síle byla snad jediným důvodem, proč Spojené státy vnímají tento region jako geostrategicky důležitý. Pokud by nedošlo k událostem z roku 2014 a 2022, pak by americké bezpečnostní zájmy ve východní Evropě byly nejspíše na minimu, zatímco východní Asie by byla nová prioritní oblast.

7 Závěr

Základní otázka této práce byla, jestli jsou reakce na rusko-ukrajinský konflikt ovlivněny klasickými geopolitickými koncepcemi? Odpovědí je ano, byly a jsou. Tato odpověď si však žádá jisté dovysvětlení, neboť sama o sobě je příliš obecná. Klasické geopolitické koncepce si našly cestu do oficiálních zahraničních politik světových velmocí. Promítly se i do historicko-kulturního povědomí jak ruské, tak i západní společnosti, ovlivnily uvažování čelných politických představitelů, kteří utvářeli zahraniční politiku, identifikovali hrozby a stanovovali, jak na ně budou státy reagovat. Přitom není důležité, jestli si sami toto ovlivnění uvědomovali nebo uvědomují. Není možné zcela jasně rozlišit, jestli odkaz klasických geopolitických koncepcí byl cíleně implementován do praktických kroků nebo ne. Ani jedna strana se na kteroukoliv z nich přímo neodkazuje. Přesto je možné hledat jejich odraz v oficiálních reakcích a souvisejícím veřejném i mediálním diskurzu.

Závěrečné kapitoly a prezentované reakce prokázaly, že klasické geopolitické koncepce se odráží jak v reakcích Ruska, tak i Západu. V ruském případě je patrné, že utváří i relativně významnou oporu pro současnou kulturu geopolitického uvažování. Zároveň v zahraniční politice Ruské federace se udržuje jistá kontinuita s obdobím Sovětského svazu, kdy sice byla geopolitika jako badatelský obor zakázána, přesto hluboce souvisela s reálnou politikou.³³⁴ Rétorika ruských představitelů, argumenty i samotné aktivní kroky pak v mnohém odpovídaly předpokladům klasických geopolitických koncepcí. Právě v případě RF je odraz těchto teorií nejviditelnější, možná i proto, že moskevské politické elity mají tendenci obnovovat odkaz sovětské i imperiální minulosti a hledat v nich vzory. V případě Západu je toto reflektování geopolitických koncepcí méně patrné, jelikož se jedná mnohem diverzifikovanější spojení států s různou geografickou polohou a různými zájmy. Evropská unie a evropští členové NATO primárně hledali a hledají bezpečnost a stabilitu na tomto kontinentě. Tudiž u nich existuje menší zájem o geopolitické kalkuly či vůbec agresivní politiku vůči Ruské federaci. Naopak Spojené státy americké se stejně jako Rusko vyznačují nepochybnou kontinuitou zahraniční politiky z dob studené války. Ta byla doslova protkána myšlenkami Mackindera, Spykmana a dalších. Z dlouhodobého hlediska utvářely USA svou politiku v Evropě na základě těchto tezí. V reakcích na současný rusko-ukrajinský

³³⁴ KURFÜRST, *Příběh ruské geopolitiky*, s. 178.

konflikt však není příliš patrná aktivní implementace geopolitických konceptů do aktivních kroků. Mohlo to být způsobeno méně aktivní rétorikou čelních představitelů, avšak americký přístup k válce na Ukrajině se zdá být založen zejména na závazcích vůči spojencům z NATO a na obraně základních ideologických hodnot. Taktéž to mohlo být způsobeno tím, že hlavní oblast zájmu USA se přesunula z Evropy do východní Asie. Důvodem je vzestup čínské moci v oblasti a možná také to, že Spojené státy americké dosáhly v Evropě všech svých primárních bezpečnostně geopolitických cílů. Ruská agrese vůči Ukrajině však obnovila americký zájem o východní část tohoto kontinentu. Pokud by k ní nedošlo, je možné, že by geopolitický přístup Washingtonu vůči Evropě bylo jednoduše zachování *statusu quo*.

Dalo by se tedy shrnout, že zatímco v případě Ruska se klasické politické koncepce aktivně podílely na jeho reakcích, tak v případě Západu se jednalo spíše o pasivní a vynucenou roli.

Jednou z podotázek této práce bylo, jak se vliv klasických geopolitických koncepcí prakticky projevuje. V kapitolách popisujících reakce obou stran byly popsány vybrané příklady i s jejich propojením ke konkrétním koncepcím. V kontextu ruského chování šlo o zabezpečení prostoru východní Evropy vytvořením nárazníkového pásma z Ukrajiny. Dále i usilovná snaha vytlačit americký vliv z tohoto kontinentu i z celého světa pomocí konceptu multipolárního světa, tedy i vytvořením izolovaného evropského mocenského jádra, které by bylo nezávislé na USA. V kontextu Západu jako takového se projevíly v krocích, které měly izolovat Rusko od zbytku Evropy a zabránit mu v jeho možné expanzi dále na západ. Jednalo se však o snahu, která byla následkem, nikoliv příčinou chování Moskvy.

Poslední otázka, která měla být touto prací zodpovězena, byla: do jaké míry jsou tyto geopolitické koncepce aktuální. Jelikož chování obou sledovaných stran naplnilo takřka všechny klíčové body všech vybraných koncepcí, tak můžeme soudit, že jsou platné i v současnosti. I když vznikly během a po konci druhé světové války, v minulém století, kdy globální uspořádání vypadalo jinak, tak přesto jsou ve svých předpokladech poměrně přesné. Mackinder sice napsal, že každé století má svou vlastní geopolitickou perspektivu, jeho teorie však nepozbyly na relevantnosti ani dnes, více jak sto let po jejich zveřejnění. To samé platí i pro Spykmana a další, kteří sice nemohli předvídat technologický a politický vývoj ve 21. století, přesto jejich teze v jisté modifikaci

vystihují i současné události. Jediná oblast, kde se víceméně všichni mýlili, a která se prokázala jako nefunkční, je oblast vlivu mezinárodních organizací jako OSN. Ta nebyla plně akceschopná ani v minulém století ani v současnosti. Kromě role platformy pro reflektování názorů světové komunity a nezávazné morální autority pozbyla na svém významu a její zapojení do řešení jakýchkoliv globálních konfliktů je v současnosti malé. Můžeme tedy usuzovat, že i přes velkou dynamiku moderního světa jsou některé vzorce geopolitického chování zakořeněny v kulturně-historickém prostředí jednotlivých států a regionů. Tak je současnost stále v mnoha ohledech podřízena historii a koncepcím z dob minulých.

8 Summary

This paper focuses on the classical geopolitical concepts and their reflections on the reactions to the Russia-Ukrainian conflict. The main goal was to examine if the concepts influenced the actual policy of the interested sides. The work is based on the analysis of classical geopolitical concepts, such as those of Halford Mackinder, Nicholas Spykman, Donald Meinig, Robert Strausz-Hupé, and Saul Cohen. Furthermore, it analyzes the reactions of the two major sides in the conflict the Russian Federation and the West. Based on the analysis it seeks to compare the major points of the concepts to the real politics, rhetoric, and actions of both sides during the first year of the conflict. The text is also accompanied by some chapters describing the historical context of the conflict and also the history of relations between the West and Russia in the 20th century.

The analyses conclude that both of the major sides reactions were, directly or indirectly influenced by the classical geopolitical concepts. Also, they describe specific examples, when the actions, taken by any side, were, in fact, based or motivated by the thoughts of classical geopolitics. In the case of the Russian Federation, it has been much more obvious and visible, mainly through the rhetoric and actions of its representatives. While the influence on the reactions of the West was more subtle, based mainly on traditional US foreign policy, which was created during the Cold War.

It has been also found, that the old classical geopolitical concepts are still valid, even though almost a century has passed since their creation. It may imply, that even contemporary global politics are still under the influence of the cultural and historical roots of their societies.

9 Seznam zkratek

AP – *Associated Press* – Americká tisková agentura

BBC – *British Broadcasting Corporation* – Britské veřejnoprávní médium

BRICS – Hospodářské sdružení Brazílie, Ruska, Indie, Čínské lidové republiky a Jižní Afriky

ČLR – Čínská lidová republika

ČT24 – České veřejnoprávní zpravodajství

EU – Evropská unie

G7 – Sdružení sedmi největších ekonomik světa

IEA – *International Energy Agency* – Mezinárodní energetická agentura

KSSS – Komunistická strana Sovětského svazu

LNG – *Liquified natural gas* – Zkapalněný zemní plyn

NATO – *North Atlantic Treaty Organization* – Severoatlantická aliance

OSN – Organizace spojených národů

RF – Ruská federace

SALT – *Strategic Arms Limitation Talks* – Rozhovory o omezení jaderného arzenálu

START – *Strategic Arms Reduction Treaty* – Dohoda o redukci jaderného arzenálu

SWIFT – *Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication* – Systém pro mezinárodní platební styk

TASS – Ruská státní zpravodajská agentura

USA – Spojené státy americké

VS OSN – Valné shromáždění OSN

10 Bibliografie a další zdroje

A NO-FLY ZONE OVER UKRAINE AND INTERNATIONAL LAW. *LIEBER INSTITUTE - WEST POINT: ARTICLES OF WAR* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://lieber.westpoint.edu/no-fly-zone-ukraine-international-law/>.

ABOUT RUSSKIY MIR FOUNDATION. *Russkiy Mir Foundation* [online]. [cit. 2023-03-19]. Dostupné z: <https://ruskiymir.ru/en/fund/index.php>.

Address by the President of the Russian Federation (February 24, 2022). *President of Russia* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>.

Annual Address to the Federal Assembly of the Russian Federation 2002. *President of Russia* [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/22931>.

BASSIN, Mark – AKSENOV, Konstantin: *Mackinder and the Heartland Theory in Post-Soviet Geopolitical Discourse*. In: *Geopolitics*, roč. 11, 2006, č. 1, s. 99–118.

BASSIN, Mark: *Mysl' prostranstvom: Eurasia and Ethno-Territoriality in Post-Soviet Maps*. In: *Wiener Slawistischer Almanach*, roč. 49, 2003, s. 15–35.

Biden says U.S. forces would defend Taiwan in the event of a Chinese invasion. *Reuters* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/biden-says-us-forces-would-defend-taiwan-event-chinese-invasion-2022-09-18/>.

BRICS Summit 2022. *President of Russia* [online]. [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/68696>.

BURT, Richard – EAGLEBURGER, Lawrence: *Action Memorandum From the Assistant Secretary of State Designate for European Affairs (Eagleburger) and the Director of the Bureau of Political and Military Affairs (Burt) to Secretary of State Haig, Washington, March 16, 1981, Lot 84D204*. In: HOWARD, M. Adam – WILSON, G. James (eds.): *Foreign Relations of the United States, 1981–1988, Volume III, Soviet Union, January 1981–January 1983*. Dostupné na: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1981-88v03> [cit. 22. 2. 2020].

CIA MEMORANDUM ON SIBERIAN PIPELINE (9 July, 1981), CIARDP84B00049R000400810009-5. In: *Central Intelligence Agency: Freedom of Information Act Electronic Reading Room* [online]. [cit. 2021-03-29]. Dostupné z: <https://www.cia.gov/readingroom/docs/CIA-RDP84B00049R000400810009-5.pdf>

COHEN, Saul: *Geography and Politics in a Divided World*. London 1964.

COHEN, Saul: *Presidential Address: Global Geopolitical Change in the Post-Cold War Era*. In: *Annals of the Association of American Geographers*, roč. 81, 1991, č. 4, s. 551–580.

COHEN, Warren (ed.): *The Cambridge History of American Foreign Relations Volume IV: America in the Age of Soviet Power, 1945-1991*. New York 2008.

CRAMPTON, Andrew – TUATHAIL, Ó Gearóid: *Intellectuals, institutions and ideology: the case of Robert Strausz-Hupé and 'American geopolitics'*. In: *Political Geography*, roč. 15, 1996, č. 6/7, s. 533–555.

CUMBO, Benjamin: *Russian Motives: An Essay Exploring Russia's Approach to Crimea and Eastern Ukraine*. Center for a New American Security, 2015, s. 1–8.

Česko loni snížilo dovoz ruského plynu na čtyři procenta. Do budoucna chce být nezávislé úplně. *iROZHLAS* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z:

https://www.irozhlas.cz/ekonomika/cesko-plyn-rusko-Ing-sikela-fiala-zavislost_2301311649_ula.

Čína vojenským cvičením blokuje námořní a leteckou dopravu Tchaj-wanu. Ostrov hledá nové trasy. *iROZHLAS* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/cina-sankce-tchaj-wan-aerolinky-nlokada_2208031009_ban.

DIEC, Joachim: *Major Trends in Russian Geopolitics after 1991*. In: *Politeja*, 2019, č. 62, s. 141–160.

DOBSON, P. Alan: *The Reagan Administration, Economic Warfare, and Starting to Close Down the Cold War*. In: *Diplomatic History*, roč. 29, 2008, č. 3, s. 531–556.

Dr. Colin S. Gray. *National Institute for Public Policy* [online]. [cit. 2023-03-06]. Dostupné z: <https://nipp.org/staff/dr-colin-s-gray/>.

EBERHARDT, Piotr: *Koncepcja Rimlandu Nicholasa Spykmana i jej konsekwencje geopolityczne*. In: *Przegląd Geograficzny*, roč. 86, 2014, č. 2, s. 261–280.

EU restrictive measures against Russia over Ukraine (since 2014). *European Council* [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/>.

Explainer: Why is Turkey blocking Sweden and Finland NATO membership?. *Reuters* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/why-is-turkey-blocking-swedish-finnish-nato-membership-2023-01-25/>.

Factbox: Alexander Dugin advocates a vast new Russian empire. *Reuters* [online]. [cit. 2022-10-31]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/who-is-alexander-dugin-russian-nationalist-whose-daughter-died-car-bomb-attack-2022-08-21/>.

Factbox: Where have Russians been fleeing to since mobilisation began?. *Reuters* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/where-have-russians-been-fleeing-since-mobilisation-began-2022-10-06/>.

FETTWEIS, Christopher: *Revisiting Mackinder and Angell: The Obsolescence of Great Power Geopolitics*. In: *Comparative Strategy*, roč. 22, 2003, č. 2, s. 109–129.

Finland & Sweden Accession. *NATO PARLIAMENTARY ASSEMBLY* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.nato-pa.int/content/finland-sweden-accession>.

FLOWE, Benjamin: *An Overview of Export Controls on Transfer of Technology to the U.S.S.R. in Light of Soviet Intervention in Afghanistan*. In: *North Carolina Journal of International Law*, roč. 5, 1980, č. 3, s. 555–573.

Foreign Minister Sergey Lavrov's news conference on European security issues, Moscow, December 1, 2022. *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1841407/.

Foreign Minister Sergey Lavrov's statement and answers to media questions at a joint news conference with Acting Minister of Foreign Affairs of the Republic of Sudan Ali Al-Sadiq Ali following talks, Khartoum, February 9, 2023. *The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1853269/.

Foreign Minister Sergey Lavrov's video address to the participants in the Moscow Non-Proliferation Conference, Moscow, December 5, 2022. *The Ministry of Foreign Affairs of the*

Russian Federation [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://mid.ru/en/foreign_policy/news/1841822/.

Foreign Ministry Spokesperson Hua Chunying's Regular Press Conference on February 24, 2022. *Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/202202/t20220224_10645282.html.

Francis Scarr [@francis_scarr]. (2022, November 4). *Alexander Dugin says he agrees with Ramzan Kadyrov Russia, he argues, is fighting a "holy war against the satanic West"* [Video attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/francis_scarr/status/1588425861224878081.

From Ally to Mediator: How Russia's Invasion Has Changed Ukraine-Turkey Relations. *CARNEGIE ENDOWMENT FOR INTERNATIONAL PEACE* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://carnegieendowment.org/politika/88097>.

FURNISS, Edgar: *The Contribution of Nicholas John Spykman to the Study of International Politics*. In: *World Politics*, roč. 4, 1952, č. 3, s. 382–401.

GADDIS, John Lewis: *Strategies of containment: A Critical Appraisal of American National Security Policy During The Cold War*. New York 2005.

Garrisons and Area Support Groups. *U.S. Army Europe and Africa* [online]. [cit. 2023-04-03]. Dostupné z: <https://www.europeafrica.army.mil/Garrisons/>.

Georgia. *European Council, Council of the European Union* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/georgia/>

GRAY, Colin: *In Defence of the Heartland: Sir Halford Mackinder and His Critics a Hundred Years On*. In: *Comparative Strategy*, roč. 23, 2004, č. 1, s. 9–25.

HALÁS, Marián – BRYCHTOVÁ, Šárka – FŇUKAL Miloš: *Humánní geografie 1 (geografie obyvatelstva a sídel)*. Olomouc 2022.

Halford Mackinder. *Encyklopedia Britannica* [online]. [cit. 2023-03-11]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Halford-Mackinder>.

How Much Aid Has the U.S. Sent Ukraine? Here Are Six Charts. *Council on Foreign Relations* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.cfr.org/article/how-much-aid-has-us-sent-ukraine-here-are-six-charts>.

How much money has the US given to Ukraine?. *BBC: NEWS* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-64656301>.

Hungary pressures EU by delaying Finland, Sweden NATO vote. *AP NEWS* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://apnews.com/article/hungary-sweden-finland-eu-nato-vote-russia-war-ukraine-666c19f21c8dfa9a151834cc28f93d188>.

HUNTER, Robert: *NATO in Context: Geopolitics and the Problem of Russian Power*. In: *PRISM*, roč. 6, 2016, č. 2, s. 2–27.

Chapter 4 - Taiwan. In: *U.S.-CHINA ECONOMIC AND SECURITY REVIEW COMMISSION* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://www.uscc.gov/annual-report/2022-annual-report-congress>.

China Asked Russia to Delay Ukraine War Until After Olympics, U.S. Officials Say. *The New York Times* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2022/03/02/us/politics/russia-ukraine-china.html>.

China Continues to Play Both Sides in the Ukraine War. *THE DIPLOMAT* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://thediplomat.com/2023/02/china-continues-to-play-both-sides-in-the-ukraine-war/>.

Infographic - Refugees from Ukraine in the EU. *European Council, Council of the European Union* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/ukraine-refugees-eu/>.

Infographic - Where does the EU's gas come from?. *European Council, Council of the European Union* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/infographics/eu-gas-supply/>.

International Parliamentary Conference Russia – Africa in a Multipolar World. *President of Russia* [online]. [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/70745>.

İŞERI, Emre: *The US Grand Strategy and the Eurasian Heartland in the Twenty-First Century*. In: *Geopolitics*, roč. 14, 2009, č. 1, s. 26–46.

IŠTOK, Robert – PLAVČANOVÁ, Dominika: *Russian Geopolitics and Geopolitics of Russia. Phenomenon of Space*. In: *European Journal of Geopolitics*, roč. 1, 2013, s. 61–94.

IŠTOK, Robert: *Politická geografia a geopolitika*. Prešov 2004.

IŠTOK, Robert: *Teoretické aspekty geopolitiky*. In: *Politická geografia a geopolitika*. Prešov 2004, s. 48–81.

Joint Statement of the Russian Federation and the People's Republic of China on the International Relations Entering a New Era and the Global Sustainable Development. *President of Russia* [online]. [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/supplement/5770>.

KEAL, Paul: *Contemporary Understanding about Spheres of Influence*. In: *Review of International Studies*, roč. 9, 1983, č. 3, s. 155–172.

KNUTSEN, Tbjorn: *Halford J. Mackinder, Geopolitics, and the Heartland Thesis*. In: *The International History Review*, roč. 36, 2014, č. 5, s. 835–857.

Kremlin announces vote, paves way to annex part of Ukraine. *AP NEWS* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://apnews.com/article/russia-ukraine-kyiv-moscow-referendums-1780c30715ce49723629d05c5e2f3238>.

KUBYSHKIN, Aleksandr – SERGUNIN, Aleksandr: *The Problem of the "Special Path" in Russian Foreign Policy*. In: *Russian Social Science Review*, roč. 56, 2015, č. 3, s. 31–42.

KURFÜRST, Jaroslav: *Příběh ruské geopolitiky: jak se ruská myšlenka zmocnila více než šestiny světa*. Praha 2018.

KUZIO, Taras: *Russian National Identity and the Russia-Ukraine Crisis (Security Policy Working Paper, No. 20/2016)*. Federal Academy for Security Policy 2016.

LARUELLE, Marlene: *Russian Nationalism and Ukraine*. In: *Current History*, roč. 113, 2014, č. 765, s. 272–277.

Launch of Russian military drills stokes fears of preparations for attack on Ukraine, as diplomatic sparring continues. *The Washington Post* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/world/2022/02/10/ukraine-russia-putin-nato-belarus/>.

Lavrov: O třech podmínkách Ukrajinců se vůbec nebudeme bavit. *Novinky.cz* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/valka-na-ukrajine-lavrov-o-trech-podminkach-ukrajincu-se-vubec-nebudeme-bavit->

40418625#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=novinky.sznhp.box&source=hp&seq_no=1&utm_campaign=&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz.

MACKINDER, Halford: *Democratic Ideals and Reality*. Washington 1996.

Maďarská cesta: Závislost na ruském plynu trvá a cena je teď vyšší, než má EU. *Novinky.cz* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/clanek/ekonomika-madarska-cesta-zavislost-na-ruskem-plynu-trva-a-cena-je-ted-vyssi-nez-ma-eu-40414093>

Medvedev slams Ukraine's NATO bid as request to 'hasten start of World War III'. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1516271?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com.

MEINIG, Donald W.: *Heartland and Rimland in Eurasian History*. In: *The Western Political Quarterly*, roč. 9, 1956, č. 3, s. 553–569.

MFA Russia [@mfa_russia]. (2022, April 30). *#Opinion by Maria Zakharova: @PentagonPresSec John Kirby said it was "difficult" to look at what Russian forces are doing in Ukraine. Really?.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1520428691792478208?lang=cs.

MFA Russia [@mfa_russia]. (2022, December 28). *FM #Lavrov: We see how the #EU's ruling circles are acting to the detriment of the fundamental interests and wellbeing of their citizens.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1634989051035144193.

MFA Russia [@mfa_russia]. (2022, November 29). *#Zakharova: We note the high levels of toxicity and hostility across all areas from Washington. Almost every step the United States takes.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1597666689105432577?lang=ar-x-fm.

MFA Russia [@mfa_russia]. (2023, February 21). *President #Putin: We are not at war with the people of Ukraine. They've become hostages of the Kiev régime.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1627985441545674753.

MFA Russia [@mfa_russia]. (2023, February 27). *#Opinion by @MedvedevRussiaE: Western countries and their satellites represent only 15% of the world population. The peaceful might of our great country.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1637839909535768577.

MFA Russia [@mfa_russia]. (2023, January 18). *FM Sergey #Lavrov: The #EU has fully succumbed to the #US dictate. It has lost its autonomy. The Joint Declaration on EU-NATO Cooperation explicitly places the Europeans into a subservient position.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1615835462567960600.

MFA Russia [@mfa_russia]. (2023, March 12). *#Opinion by Maria Zakharova @DmytroKuleba predicted that Ukraine's defeat will mean the end of Europe as we know it. The Europe we knew ended* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1634989051035144193.

MFA Russia [@mfa_russia]. (2023, March 20). *#Zakharova: It would make sense for all countries wishing to contribute to normalising the situation to address their calls for peace to Kiev.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1637839909535768577.

MFA Russia [@mfa_russia]. (2023, March 20). *Acting in violation of international law & supported by its allies, the US launched the Iraq invasion on March 20, 2003.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. https://twitter.com/mfa_russia/status/1637698016399310852?lang=cs.

MITCHELL, Martin: *Using the principles of Halford J. Mackinder and Nicholas John Spykman to reevaluate a twentyfirst-century geopolitical framework for the United States*. In: *Comparative strategy*, roč. 39, 2020, č. 5, s. 407–424.

Moldova. *European Council, Council of the European Union* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/moldova/>.

NÁLEVKA, Vladimír: *Druhá světová válka*. Praha 2003.

NILSSON, Rasmus: *Russian Policy Concerning the Black Sea Fleet and its Being Based in Ukraine, 2008–2010*. In: *Europe-Asia Studies*, roč 65, 2013, č. 6, s. 1154–1170.

No sense in signing any agreements with Zelensky — Medvedev. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1578011?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

O'LOUGHLIN, John – TUATHAIL, Ó Gearóid – KOLOSSOV, Vladimir: *A 'Risky Westward Turn'? Putin's 9-11 Script and Ordinary Russians*. In: *Europe-Asia Studies*, roč. 56, 2004, č. 1, s. 3–34.

Orbán vyzval ke zrušení protiruských sankcí, věc chce konzultovat s občany. *ČTK: ČESKÉ NOVINY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.ceskenoviny.cz/zpravy/orban-vyzval-ke-zruseni-protiruskych-sankci-vec-chce-konzultovat-s-obcany/2262397>.

Pentagon: Despite Russia's war, China still top threat to US. *AP NEWS* [online]. [cit. 2023-04-03]. Dostupné z: <https://apnews.com/article/europe-middle-east-china-united-states-beijing-4521a349b4171b4e9792a5ed96f6f44f>.

Current Members: PERMANENT AND NON-PERMANENT MEMBERS. *United Nations: UNITED NATIONS SECURITY COUNCIL* [online]. [cit. 2022-10-31]. Dostupné z: <https://www.un.org/securitycouncil/content/current-members>.

PIEPER, Moritz: *Russkiy Mir: The Geopolitics of Russian Compatriots Abroad*. In: *Geopolitics*, roč. 25, 2020, č. 3, s. 756–779.

'PR gimmick': Russian diplomat lambasts Kiev's 'bizarre' peace bid at UN. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1557213?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share

President Biden to announce new process for Ukrainian refugees entering U.S. (U4U). *U.S. Embassy in Slovakia* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://sk.usembassy.gov/president-biden-to-announce-new-process-for-ukrainian-refugees-entering-u-s/>.

Press statements by President of Russia and President of China. *President of Russia* [online]. [cit. 2023-03-22]. Dostupné z: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/70750>.

Professor Donald W. Meinig. *American Academy of Arts and Sciences* [online]. [cit. 2023-03-14]. Dostupné z: <https://www.amacad.org/person/donald-w-meinig>.

Queens College mourns death of former President Saul Cohen. *QNS* [online]. [cit. 2023-03-13]. Dostupné z: <https://qns.com/2021/06/queens-college-mourns-death-of-former-president-saul-cohen/>.

Questions and answers on the Joint Communication on a Strategic Partnership with the Gulf. *European Commission* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_22_3166.

Remarks by President Biden on Russia's Unprovoked and Unjustified Attack on Ukraine (FEBRUARY 24, 2022). *THE WHITE HOUSE* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/24/remarks-by-president-biden-on-russias-unprovoked-and-unjustified-attack-on-ukraine/>.

Robert Strausz-Hupé (1903–2002). *Office of the Historian* [online]. [cit. 2023-03-16]. Dostupné z: <https://history.state.gov/departmenthistory/people/strausz-hupe-robert>.

ROBERTS, Kari: *Understanding Putin*. In: *International Journal*, roč. 72, 2017, č. 1, s. 28–55.

Rusko opět nabídlo Ukrajině jednání, chce vzít v potaz „současnou realitu“. *Novinky.cz* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://www.novinky.cz/clanek/valka-na-ukrajine-rusko-opet-nabidlo-ukrajine-jednani-chce-vzit-v-potaz-soucasnou-realitu-40414115#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=novinky.sznhp.box&source=hp&seq_no=2&utm_campaign=abtest203_personalizovany_layout_varCC&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz.

Ruský velvyslanec v OSN: Jsme připraveni jednat. *Novinky.cz* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://www.novinky.cz/clanek/zahranicni-rusky-velvyslanec-v-osn-jsme-pripraveni-jednat-40419990#dop_ab_variant=0&dop_source_zone_name=novinky.sznhp.box&source=hp&seq_no=2&utm_campaign=&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz.

Russia can count on support from many developing countries. *ECONOMIST INTELLIGENCE: EIU* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.eiu.com/n/russia-can-count-on-support-from-many-developing-countries/>.

Russia deepens Europe's energy squeeze with new gas halt. *Reuters* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/business/energy/new-russia-gas-halt-tighten-energy-screws-europe-2022-08-30/>.

Russia does not wish to destroy Ukraine, Putin says. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1523001?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

Russia fights back in information war with jail warning. *Reuters* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-introduce-jail-terms-spreading-fake-information-about-army-2022-03-04/>.

Russia has lost Europe as its largest energy client "forever", says IEA. *Reuters* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/ukraine-crisis-russia-energy-idINS8N32P02S>.

Russia not shying away from contacts with US, but no sane proposals so far, Lavrov says. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1522105?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

Russia says UK navy blew up Nord Stream, London denies involvement. *Reuters* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/russia-says-british-navy-personnel-blew-up-nord-stream-gas-pipelines-2022-10-29/>.

Russia suspends its participation in New START treaty — Putin. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://tass.com/russian-president-vladimir-putins-address-to-the-federal-assembly/1579551>.

Russia Takes Censorship to New Extremes, Stifling War Coverage. *The New York Times* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.nytimes.com/2022/03/04/world/europe/russia-censorship-media-crackdown.html>

Russia/Ukraine: Press remarks by High Representative Josep Borrell after extraordinary informal meeting of EU Foreign Ministers. *European Union External Action: The Diplomatic Service of the European Union* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/russiaukraine-press-remarks-high-representative-josep-borrell-after-extraordinary-informal-0_en.

Russian diplomat slams Kiev's reaction to Crimean Bridge incident. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1519637?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

Russian Duma Resolution on Eastern Ukraine. *U.S. Embassy in Ukraine* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://ua.usembassy.gov/russian-duma-resolution-on-eastern-ukraine/>

Russian Embassy, UK [@RussianEmbassy]. (2023, February 18). *FM #Lavrov: us & allies are waging a comprehensive #hybridwar against us that they've long been preparing, using UAradicals as battering ram.* [Image attached] [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/RussianEmbassy/status/1626920341648932868>.

Russian Embassy, UK [@RussianEmbassy]. (2023, March 13). *FM #Lavrov: It is no coincidence that when #US and #NATO allies comment on developments in Ukraine and our special military operation* [Image attached] [Tweet]. Twitter. <https://twitter.com/RussianEmbassy/status/1635248846241693697>.

Russians abandon wartime Russia in historic exodus. *The Washington Post* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/02/13/russia-diaspora-war-ukraine/>.

Russia's Putin takes dip in icy lake to mark Orthodox Epiphany. *Reuters* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/article/us-russia-epiphany-putin-idUSKBN1F80J0>.

Secretary-General Says Russian Federation's Recognition of 'Independent' Donetsk, Luhansk Violate Ukraine's Sovereignty, Territorial Integrity. *United Nations: Meetings Coverage and Press Releases* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://press.un.org/en/2022/sgsm21153.doc.htm>.

SHERR, James: *Ukraine and the Black Sea Region: The Russian Military Perspective*. In: BLANK, Stephen (ed.): *The Russian Military in Contemporary Perspective*, Strategic Studies Institute, US Army War College, 2019, s. 779–822.

SHEVTSOVA, Lilia: *Putins's Russia*. Washington 2003.

SLOAN, Geoffrey: *Sir Halford J. Mackinder: The Heartland theory then and now*. In: *The Journal of Strategic Studies*, roč. 22, 1999, č. 2-3, s.15–38.

Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy (2007). *President of Russia* [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <http://www.en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>.

SPYKMAN, Nicholas: *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. New York 1942.

SPYKMAN, Nicholas: *The Geography of the Peace*. New York 1944.

Statement by the Presidents of the European Council and European Commission on Russian aggression against Ukraine. *European Council, Council of the European Union* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/02/22/statement-by-the-presidents-of-the-european-council-and-european-commission-on-russian-aggression-against-ukraine/>.

Status of World Nuclear Forces: Who owns the world's nukes? In: *Federation of American Scientists* [online]. [cit. 2022-10-31]. Dostupné z: <https://fas.org/issues/nuclear-weapons/status-world-nuclear-forces/>.

STRAUSZ-HUPÉ, Robert: *The Balance of Tomorrow: A Reappraisal of Basic Trends in World Politics*. Philadelphia 1945.

STRAUSZ-HUPÉ, Robert: *The Balance of Tomorrow*. In: *Orbis*, roč. 59, 2015, č. 4, s. 459–462.

STRAUSZ-HUPÉ, Robert: *The Great Powers in the New World Order*. In: *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, roč. 257, 1948, s. 47–56.

STRAUSZ-HUPÉ, Robert: *The Western Frontiers of Russia*. In: *The Review of Politics*, roč. 9, 1947, č. 3, s. 322–330.

Summary: China's Position on Russia's Invasion of Ukraine: Key Events and Statements from February 21, 2022 through March 1, 2023. *U.S.-CHINA ECONOMIC AND SECURITY REVIEW COMMISSION* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://www.uscc.gov/research/chinas-position-russias-invasion-ukraine>.

Talks on Ukraine should be held first of all with Washington — Kremlin spokesman. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1529835?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

The Contribution of Nicholas John Spykman to the Study of International Politics. *Cambridge University Press: Cambridge Core - Journals* [online]. [cit. 2022-12-13]. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/world-politics/article/abs/contribution-of-nicholas-john-spykman-to-the-study-of-international-politics/35F1EE1A0F67CDEA4E2F2898C80697EF>.

Transdnestrria: separatist enclave, Moldova. *Encyklopedia Britannica* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/place/Transdnestrria>.

TUATHAIL, Ó Gearóid – DALBY, Simon (eds.): *Critical Geopolitics: Unfolding Spaces for Thought in Geography and Global Politics*. In: *Environment and Planning D: Society and Space*, roč. 12, 1994, č. 5, s. 513–514.

Udalosti: Si Ťin-pching navštívil Moskvu. *ČT24* [online]. [cit. 2023-04-02]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/3573184-udalosti-si-tin-pching-navstivil-moskvu>.

Ukraine applies for NATO membership, rules out Putin talks. *Reuters* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.reuters.com/world/europe/zelenskiy-says-ukraine-applying-nato-membership-2022-09-30/>.

Ukraine tensions: Russia stages military drills with Belarus. *BBC: NEWS* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-60327930>.

Ukraine. *European Council, Council of the European Union* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/enlargement/ukraine/>.

Ukraine's presidential elections: entering uncharted waters. *The Vienna Institute for International Economic Studies* [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://wiiw.ac.at/ukraine-s-presidential-elections-entering-uncharted-waters-n-374.html>.

Ukrajina a Rusko podepsaly dohody o dodávkách. Končí plynová krize?. *ČT24* [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/ekonomika/1425347-ukrajina-a-rusko-podepsaly-dohody-o-dodavkach-konci-plynova-krize>.

Ukrajinská pravoslavná církev podřízená moskevskému patriarchátu vyhlásila nezávislost. *ČT24* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/specialy/rusko-ukrajinsky-konflikt/3495042-ukrajinska-pravoslavna-cirkev-podrizena-moskevskemu>.

UN General Assembly demands Russian Federation withdraw all military forces from the territory of Ukraine. *European Union External Action: The Diplomatic Service of the European Union* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://www.eeas.europa.eu/eeas/un-general-assembly-demands-russian-federation-withdraw-all-military-forces-territory-ukraine_en.

US blackmailed other countries to vote Russia out of UN Human Rights Council, envoy says. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1434987?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com.

UWC CELEBRATES 31ST ANNIVERSARY OF THE UKRAINIAN INDEPENDENCE REFERENDUM. UKRAINIAN WORLD CONGRESS [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: <https://www.ukrainianworldcongress.org/uwc-celebrates-31st-anniversary-of-the-ukrainian-independence-referendum/>.

West continues to 'inflamm' post-Soviet states, seeking to 'finish off' Russia — Putin. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: https://tass.com/russian-president-vladimir-putins-address-to-the-federal-assembly/1579483?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

West could admit Russia to "family of civilized peoples" only by parts, says Putin. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1581687?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

Western military aid to Ukraine nearly equals Russia's 2022 defense budget. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-04-01]. Dostupné z: <https://tass.com/world/1560545>.

WHAT WAS THE WARSAW PACT?. *NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION* [online]. [cit. 2023-03-25]. Dostupné z: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_138294.htm.

Whataboutism. *Cambridge Dictionary* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/whataboutism>.

YEŞİLOT, Okan: *The Crimean Crisis in the Context of New Russian Geopolitics*. In: *Insight Turkey*, roč. 16, 2014, č. 2, s. 167–181.

Zelensky wants no talks in order not to acknowledge fact of Ukraine's break-up — Medvedev. *TASS: RUSSIAN NEWS AGENCY* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.com/politics/1539295?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

ZHURZENKO, Tatiana: *A Divided Nation? Reconsidering the Role of Identity Politics in the Ukraine Crisis*. In: *Die Friedens-Warte*, roč. 89, 2014, č. 1/2, s. 249–267.

Закон Российской Федерации о поправке к Конституции Российской Федерации от 14.03.2020 № 1-ФКЗ. *Официальный интернет-портал правовой информации* [online]. [cit. 2023-03-18]. Dostupné z: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202003140001?index=0&rangeSize=1&fbclid=IwAR2rzapiwfiLOEK1vphRO8DPfiR3ge5AFDSq8FoTFFAbLYOHekhh7-XT8TU>.

Захарова: Запад отказом Украине по НАТО показал готовность "использовать и выбросить" ее. *TACC* [online]. [cit. 2023-03-29]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/15928995?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

Лавров отметил, что официальные лица Киева не стесняются своей неонацистской сущности. *TACC* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/15947115?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

Лавров: Россия хотела бы, чтобы Евросоюз был равноправной частью многополярного мира. *TACC* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/16524121?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

МИД России [*@MID_RF*]. (2023, March 23). *#Захарова: Решение Финляндии вступить в НАТО вряд ли можно считать взвешенным FI Оно принято без широкого общественного обсуждения и под воздействием.* [Image attached] [Tweet] Twitter. https://twitter.com/MID_RF/status/1638863365475823617.

Путин заявил, что именно Россия создала современную Украину. *TACC* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/15924845?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.

Путин подписал указы о признании ЛНР и ДНР. *TACC* [online]. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://tass.ru/politika/13792297>.

Путин: единственным гарантом территориальной целостности Украины может быть только РФ. *TACC* [online]. [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: https://tass.ru/politika/16528965?utm_source=twitter.com&utm_medium=social&utm_campaign=smm_social_share.